

Irodalmi Jelen

XXIII. évfolyam, 255. szám

2023. JANUÁR

Petőfi
200

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Lázár Kinga**, **Ferencz Nagy Zoltán**

(kritika), **Csornyij Dávid**, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György**, **Makkai Ádám**,
Méhes György, **Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **BARABÁS MIKLÓS** kőrajza **Petőfi Sándorról**

Böszörményi Zoltán

El nem küldött levél Petőfi Sándornak

*Egymást követő éjjeleken
a segesvári csatáról álmodom,
a fehéregyházi szabdalt völgyekről,
sűrű erdőiről, a héjjasfalvi poros útról,
ahol az akkori szemtanúk utoljára látni véltek.*

*Keddi napon állt ki Bem József tábornok,
hogy Lüders számbelileg háromszor nagyobb
orosz seregével felvegye a harcot.
Gyalókai Lajossal érkeztél, székéren,
fáradt volt az arcod,
s a tábornok
reggel még újra óva intett,
„el ne kószálj”, maradj mellette,
a magyar nemzet hű költőjét
semmi veszély ne fenyegetse.*

*Dél körül – Te is láttad –
a heves tüzérségi párbajban
magyar siker volt születőben,
de arról mit sem tudtál,
Grigorij Szkarjatyint,
a kozákok szeretett vezérét egy ágyúgolyó
mellén találta, halálosan megsebesítette.*

*Fegyvertelenül jártál a harcmezőn,
tekinteted messzi világba veszve,
mint aki érzi,
kinek szívét annyi kínnak
skorpiói szagaták,
kinek keblében még annyi dal szunnyad,
most biztos halál leselkedik rá.*

*Az égben a madarak
a távolság kék levegőt itták,
benned a gondolat gondolatot kergetett,
elszántság pezsgett véreredben,
nem számoltál az ellenség túlerejével.*

*Képlékeny lett a táj, az ágyúdörgés,
a kora déli siker vereségbe torkollott,
megbomlott a magyar sereg rendje,
Bemet is ott láttad a menekülők között,
feléjük szállt elméd minden fénye,
szíved minden ereje.*

*Vágtattak a felbőszült kozákok,
kardélre hányni minden magyart,
megbosszulni Szkarjatyin halálát,
eltemetni a szabadság vérvörös madarát.*

*Melleden sebesített meg a kozák dzsida,
fenn az égen a nap tüze lángolva égett,
villámként futott át rajtad,
talán beteljesedik a halál akarata,
feletted valaki azt suttogta:
„Ez az őrnagy magyar poéta.”*

*Kazinczyt Brünnebe, majd Kufsteinba zárták,
fél évszázad múltán téged Barguzinba,
Irkutszk mellé száműztek.
Kazinczy az ablak-ónból készített írószert,
téged ólombányába vetett sorsod.
Arany és Jókai is gondolva gondoltak rád,
reménykedtek, egyszer megtalál hazád.*

*Évtizedek jöttek, évtizedek mentek,
évszázadok teltek.
És ez a nép,
az istenadta magyar nép,
kinek forradalmi verseidet,
a Nemzeti dalt írtad,
nemzedékről nemzedékre szívébe zár,
és ez így lesz mindörökre.*

Lotz Károly: Petőfi halála, Marastoni József litográfiája

Illyés Gyula 1936-ban megjelent *Petőfi* című művének új, kibővített változata – melynek *Petőfi Sándor* a megkülönböztető címe – sajátos módon először francia fordításban látott napvilágot. Voltaképpen a nagyarányú bővítésre is a franciák lelkesítő tájékoztatói igénye készítette Illyést. *„Biztatást kaptam – olvashatjuk az 1963-ban megjelent magyar kiadás előszavában –, írjak olyan bőven, ahogy csak jónak látom. A könyv nem mindennapi sorozatban, nem mindennapi cégér alatt volt megjelenendő. Elkapott a lehetőség, hogy milyen helyről, milyen közönségnek beszélhet egy magyar végre egy sor szép magyar vállalkozásról, s csaknem kötelességemnek – nem is a mi nemzetünk, hanem a többi nemzet iránti kötelességemnek – éreztem, hogy dióhéjban még a magyarok történetét is elmondjam, hisz a külföldi olvasó azt sem ismeri, anélkül pedig Petőfi nagyságának épp legszebb oldalát nem fogja soha megérteni. Módot kaptam, hogy Petőfi prózai írásaiból s a kortársak rávonatkozó följegyzéseiből – mivel ezek könnyebben fordíthatók, mint a vers – szinte tetszésem szerint meríthessek.”*

A tragikus magyar történelem s a nagyszerű hazai törekvések, kísérletek ismertetése, a szabadságharc előtt vagy alatt egymással szembenező nagy ellenfelek finom és szigorú vonalú arcképe, a szíven ütő, új illyési reflexiók, az egykori visszaemlékezések művészi felhasználása s az izgalmas pillanatfelvételek természetesen nem változtatták meg a méltán remekműnek tartott *Petőfi* alapszövegét, sem a mondanivalóját – a bővítés mégis jelentős gazdagodást eredményezett. Hisz még teljesebbé vált az a költői jellem- és korszak, amelyet a szerző 1936-ban rajzolt meg, első sorban „a versek és ösztönei sugallata szerint”.

Illyés Gyula

Petőfi Sándor

Részlet az életrajz második fejezetéből

A Sárszentlőrincre tóduló diákok a falu tősgyökeres magyar jobbágyainak házában laknak, legtöbbjük egy szobában a családdal. A mézárós fia a jegyzőnél lakik. A ház a falu legszebb háza volt, száz év múlva is, amikor én fölkerestem, utoljára,

mint szülőfalum legnagyobb nevezetességét. Az L alakú épület hosszabb szára gyümölcsfák és virágágak mentén húzódik a kert felé. Az oszlopos tornácról szőlőhegyekre látni, a tolnai táj, a Völgység, feledhetetlen édességgel hullámozó, a Provence legszebb tájait idéző halmaira és lankáira. A kis diák az épületnek a gyönyörű, széles főutcára eső rövidebb szárában padlós, tágas, háromablakos szobában lakik, harmadmagával, csupa úrifíúval. Legjobb barátja, iskolai padszomszédja is nemes úrfi, Sass István, a közeli Borjád földesurának gyermeke. Ő is úri fiúnak számít, méghozzá a kényeztetettek közül valónak. Hazulról bőven ellátják mindennel, egyre-másra kapja a csomagokat pompás gyümölcssel, süteménnyel; anyja évközben többször is meglátogatja. Minden évszakban más ruhát hord. Mindenütt szívesen látják. Elmegy a borjádi nemesi kúriába, és Sass néni, a nagyasszony nem győzi becézni. Sárszentlőrincen utána fordulnak az utcán. „Mintha ma is látnám – írja később Sass, a mindvégig hű és rajongó jó barát – kék szatengló, testhez álló öltönyét, mely vasárnaponként irigylésre méltóan simult karsú derekára; s oly szépen kiemelé a vállnak s csípőnek arányosan kiterjedő méreteit, hogy emlékezetemben még tarka, lapos gombjai is kitörölhetetlenné váltak. Ezen díszben sétált föl, fényesen csiszolt lábbeliben az Isten házába.”

Miért fontos mindez? Mert ez volt az első mennyország, amelyből ki kellett buknia. S talán nemcsak az első, de a legszebb is. Nem a szokványos „gondtalan ifjúság”, hanem az ő életében valóban az egyedüli, visszahozhatatlan s oly rövid boldog gyermekkor, amelyet már tizenhárom év múlva egy versében ötször ismételt, s ötféle változatban sirat majd, nagyon is indokoltan.

Micsoda kapu tárult ki elébe Sárszentlőrincen! Nem vágyódhattott olyanra, amit ott meg nem kapott. Sárszentlőrincen minden volt. Volt jólét, megbecsülés, dicsőség és kitűnés az iskolában, életre-halálra szóló barátság, még szerelem is volt, méghozzá boldog és ráadásul helyben, a háznál, a jegyző úr leánya, a kis Hittig Amália személyében. Szülei körében a fiút mogorvának, magának valónak ismerik. Sárszentlőrincen vidám, mozgékony;

első nemcsak a tanulásban, de a futásban, ugrásban, sőt dobásban... Még énekel is.

Jelleme már világosan alakul, hiszen már tízéves. A már említett kitűnő Sass fest róla ismét megelevenítő képsorozatot: „Korához aránylag igen komoly volt, de ha társai közé keveredett, vagy egyéb szórakozás alkalmával viszont igen derült, virgonc lett, mint a csík. Mindegyikkel békében élt, senkivel sem civakodott, de később benső barátságot csak kevéssel kötött; főképpen az idősebb társak társaságát kereste, s ha kis termete és kora ellenére is befogadták, bizonyos fensőbbséget érzett, s komolyság látszott rajta, mely kicsiny, vézna természetével s korával egész ellentétben állt. Nagy hajlama s kellő bátorsága volt testi erejét túlhaladó vállalkozásokba bocsátkozni, s így az ugrásnál, birkózásnál mindig szerepelt, amit mi őbenne nagyra becsültünk. Ha labdáztunk, az ő kiűtő botja volt a legnagyobb, melyet vállára vetve, mint egy kis Herkules törtetett előre, sietve, hogy a nagyokat elérhesse.”

Azért nem lehetett minta-fiúnak tekinteni, szerencsére. „Mint jó dobó, szenvedéllyel űzte az utcai kóbor ebeket, falusi diákszokásként – rajzolgatja róla tovább a vázlatokat a megvesztegethetetlen Sass –, s nemegyszer ledobta a fáról a verebet. Télen ügyes csúszkálónak bizonyult.”

Erről szólva adja a legjellemzőbb képet. A diákok – korcsolya arrafelé még nem lévén – csúszkálni indultak, egész csapat. Egy félig már olvadó jegű patakhöz értek. A nagyobbak átugorták, s kimondták, hogy a kisebbek közül csak az tarthat velük, aki szintén átugorja ott a patakot, s nem keres kerülőt. „Én mértem a folyót, s látva a szélességét, a jég törekeny hártóját, állva maradtam.” Nem úgy az a kis nagyot akaró. „Ő az első biztató szóra egy kicsit hátrálva nekifut s ugrik. Puff, bele a közepébe, derékig a leszakadt jég közé, honnan nagy ügyel-bajjal a túlsó partra övig vizesen hatolt ki... És mintha erős küzdelmeire már akkor készült volna, egész estig legkisebb visszatetszés- vagy panasznyilvánítás nélkül viselte átázott ruháit, sőt mit sem törődve a bekövetkező káros következményekkel, újra mohón kereste a sikamlós jeget.”

Gimnázium egy alig ezer lelket számláló isten háta mögötti kis jobbágyközségben, milyen lehetett az? Ehhez először azt kellene tudni, kik is voltak ezek a jobbágyok. Vallásukért és magyar nyelvű istentiszteletükért mindent feláldozó, elszánt evangélikusok. Ez a felekezet a magyarok közt igen ritka; a magyarok vagy katolikusok, vagy kálvinisták; ha számra nem is, hatalom dolgában csaknem egyformán erősek lévén, a vallás-üldözések idején úgy ahogy megvédték magukat egymástól. A magyar töredék evangélikusok vagy rejtőzködtek, vagy futottak. A falu első lakosai alig száz éve szaladtak három-négyszáz kilométernyi távolságból megbújni itt a Balaton és a Duna közti szigetvilágban. Nem lehet meghatottság nélkül elgondolni, hogy manes-ként hozták magukkal a műveltséget. A gimnázium egész tanári kara mindössze egy tanár volt, írjuk ide a nevét, Lehr Andrásnak hívták, atyja a később oly szép hírre jutott Lehr Albertnek. „Egymaga egy teremben négy osztályt tanított. Megtanultuk tőle sok egyében kívül a latin nyelv alapjait is...” Alapjait? A beszámoló többet mond. „Egymás közt csakis ezen a nyelven beszélheténk...” Sass később is jóegypárszor közel került a költőhöz, s nemcsak tehetségét bámulta, hanem szellemi fölkészültségét is. Mert az egyebek közt Horatiust is csaknem teljes egészében betéve tudta. „A hatalmas tölgynek itt ez az iskola hintette el csíráját, mert tagadhatatlan, hogy latinsága volt az, mely őt a legnehezebb megpróbáltatások közt sem hagyá el, s klasszikai műveltsége volt az, mely az elhanyaglásból megmenté. Sokat nélkülözött, rongyoskodott, éhezett, fázott, de Horatius nélkül ritkán volt, vagy ha nélkülözte is, az »aequam memento rebus in arduis servere mentem«-féle kedves költeményének elszavalása mindig nyújtott neki annyi vigaszt és erőt, hogy magát fönn tarthatá.”

Itt sajátította el – mert a tanári kar erre is sokat adott – gyönyörű betűvetését. S azt, hogy a lúdtollat oly tökéletesen és gyorsan tudta írószerszámmá faragni.

De Petrovics Istvánnak még ez az iskola sem elég jó. A fiúnak nincs alkalmja a német szó tanulására! Az apja így elhatározza, hogy fiát a nyári szünet után most már Pestre viszi. Álljunk meg

egy pillanatra, mielőtt útnak indulnánk. A fiú négy éve jár iskolába, a négy osztályt öt iskolában, öt különböző városban végezte. Tízéves korára az atya vagy a sors akaratából annyi helyen megfordul, annyiféle egymástól elütő vidéknek és rétegnek lett belső ismerője, amennyinek abban a korban az aggastyánok sem.

A hatodik iskolában, a pesti evangélikus gimnáziumban sincs hosszú tartózkodása. Pesten nem a legszebb házban lakik, még szépben sem. Rokonoknál, egy lovas hajdúnál van szállása. Menynyivel más környezet ez, mint a sárszentlőrinci. Itt nem válik ki többé társai közül sem csinosságával, sem ügyességével – ez az oka annak, hogy szorgalmával sem? Az első félévben a 114 tanuló között a 108-ik helyre szorul hátra. Az apa – gondosságát nem győzi csodálni az ember – erre ebből az iskolából is kiveszi, s a következő évre a pesti piaristákhoz íratja. Ennél jobb iskola aztán már az egész országban nem lehet. Tanárai arról ismertek – de még a titkosrendőrségen is –, hogy „vadmagyarok”. A fiú azonban itt is csak a magyar nyelvben tűnik ki. Nem nagy dicsőség olyan városban, ahol a lakosok nagy része német. Igyekszik tehát arra büszke lenni, hogy ő magyar. De ez sem olyan egyszerű.

A konfirmációra a pesti evangélikus szlovákok lelkésze készíti elő, Kollár János, a cseh és szlovák egység első hirdetője, a lelkes pánszláv költő, a szlovákok Vörösmartyja. Ő tanítja hittanra is. Valószínű, hogy tanítványát Kollár szlováknak számította, vagy legalább azzá akarta tenni. A leckék hatására következtethetünk abból a későbbi jelenetből, amikor esztendőik múltán a tanítvány megtagadja vallását s reformátusnak mondja magát. A körülötte állók tudják, hogy evangélikusnak keresztelték, és csodálkozva, talán egy kicsit gúnyosan is várják a magyarázatot. „Nem akarom, hogy csak a vallásom miatt is talán tótnak tartsanak” – mondja ingerülten a hajdani tanítvány, és mereven a kérdezők szemébe néz.

Vallása dolgában is úgy száll szembe a hétköznapi valósággal, akár születése helyének dolgában. Ő akarja alakítani ezt a valóságot s nemcsak előre, hanem – s ez nála már költői rezzenet – visszafelé is.

Komorságát ez a környezet, a város válogatottan előkelő gyermekeinek társasága sem oldja föl. Vagy éppen ez az előkelő társaság teszi még zárkózottabbá? Mért nem elegyedik a korához illő játékokba, miért ölti fel újra a gyermeklélekhez olyannyira nem illő Coriolanus-álarcot? A szerep, amelyet játszik, tudjuk, éppolyan kamaszjáték, akár a longaméta, de már a lélek játéka; keserű örömeire a léleknek van szüksége. Mi hiányzik ennek a léleknek, miért akar más, különb lenni? Miért és kik előtt akar kiválni?

Zsebre dugott kézzel egész nap az utcán csavarog, tekintetét a földre szegezve, mint aki valamit elvesztett, vagy ha nem vesztett is el, valamit keres. Nagy szó volna, ha erre a tizenkét éves töprengőre azt mondanánk, hogy önmagát keresi? Azt keresi. Csak a gyermekek, csak a töretlen gyermeki lelkek forgatják fejükben a hősi lehetőségeket, az országrengető feladatokat, a világmápráztató dicsőséget, a bosszút, amelyért ezt a sovány életet egyáltalában élni érdemes. A nagyság első látható járuléka a híresség – híres akar lenni? A híresség vakító fényében még nem tud különbséget tenni a csinált világ és a való világ között, a színpadi hősök és az igazi hősök között. Esténként a „színház körül ólálkodott”. Aki nagy feladatra készül, az, magától értetődik, nem törődhet a közvetlen, csip-csup tennivalókkal. A fiú elhanyagolja az iskolát. Év végén olyan bizonyítványt visz haza, amelyet nem lehet pirulás nélkül a sárszentlőrinci mellé tenni.

Meglehetősen tud már németül, s Pesten, a magyarság székvárosában tökéletesen megtanulhatná. De a gondos apa itt meg, ezek után, a környezettől félti! Kifogja hát ebből is, és más helyet keres. Hányadik is már? Mint a tökéletes fehérségre és finomságra szánt szőttes, a lélek egyre újabb és újabb fürdőbe kerül, fölváltva jéghidegbe és égető forróba.

A magyar, méltóan lovas eredetére, hevülékeny nép ugyan, de sok dologban, amiért mások vérre mennek, meglepően türelmes, szinte közömbös. Mint a Reformáció genfi emlékművén oly ékes betűkkel olvasható, a földkerekségen az első türelmi törvényt, vagyis, hogy az ország polgárai olyan vallást gyakorolhatnak, amilyet akarnak, Magyarországon adták ki. A Habsburg-biro-

dalom néprajzi térképe tarka-virágú rét. Országrészek vannak, amelyekben csaknem minden falu más nemzetiség. Kellőképp fölhevítve, rettenetesen tudják irtani egymást, ahogy a bécsi udvar archívumaiban olvasható. Az archívumokban egyetlen olyan jelentés sem olvasható, amely arról szólna, hogy a különben nagyon is harcias magyar parasztok valamelyik községe vallási vagy nemzeti indulattól vezérelve egy másik falut megtámadt. A magyarok ugyan büszkéek eredetükre, a testvértelen voltokra (minden nemzet arra büszke, ami), de ahogy vallási türelmetlenség nincs bennük, a nemzeti türelmetlenségük is oly kicsi, hogy szinte a nemzeti tudat hiányáig ér. Ószinte csodálkozás és valamiféle könyörület önti el őket, ha idegen nyelvet hallanak.

A nemzet politikai újjáéledése a franciákat, olaszokat a nemzeti irodalom kivirágzása után s nem kis részben annak eredményeképpen érte. A nemzeti újjászületés a kis népeket először is egy közös nagy, egy jó meleg anyaölből emelte nem föl, hanem le: a közösen használt latin nyelv és kultúra nagy kötényéből.

Semmi csodálkoznivaló azon, hogy Magyarországon oly összehasonlíthatatlanul széles körű s mélyreható latin kultúra fejlődött ki: a magyar politikusok, tudósok voltak legjobban elszigetelve az anyanyelvbe, azon ők a szomszédban sem válhattak gondolatot. Épp ezért az sem csodálatos, hogy a latin kultúra legtovább Magyarországon maradt meg. Az anyanyelv a népé volt és a költőké. A közügyekkel foglalkozó ifjúság itt még a francia forradalom jakobinus dalait is latinul énekelte, közügy és Cicero nyelve itt úgy összeforrván.

Ráismernek?

*Ah, ibit hoc, ibit hoc, ibit hoc,
Aristocratae vobiscum ad laternam!
Ah, ibit hoc, ibit hoc, ibit hoc,
Aristocratae, vos pendibitis!*

Ez volt a *Ça ira!* azoknak a magyar köztársaságiaknak ajkán, akiknek gyalázatos lemészárlásával és sereges bebörtönzésével

1796-ban Bécs egyszersmind a magyar nyelvű irodalmat is vissza akarta hőköltetni. E mártír forradalmárok közt igen sok volt az író. Egyetlenegy sem olyan, aki a szabadságérzés tüzeit a nemzeti érzés tüzével vegyítette.

Ha nem hallottunk volna a lélek és a társadalmi eszmék mély törvényeiről, szívesen isteni beavatkozásnak mondanánk, hogy a magyarok jellegzetes érzéseit majd egy olyan ember szólaltatja meg, akinek némi próbák árán kell megvédenie azt, hogy a magyar szellem szülötte. Így tehetette oly szenvedéllyel és nyíltsággal, amelyre a magyar líra addig nem ismert példát, lévén érzelmek dolgában csaknem olyan tartózkodó, akár a kínaiaké.

A latin burok lefoszlása Európáról a nagy nemzeteket ellustította: magukba gubózva nemcsak arról mondtak le, hogy még egy nyelvvél fárasszák maguk, hanem a világ ismeréséről is. A kis népeket ez a burok-szakadás edzeni kezdte: szellemi embe-reiknek egy segédnyelv helyett kettőt-hármat kellett tanulniok, hogy a világgal érintkezni tudjanak. Így tehát ők azzal érintkeztek is, következésképpen még jobban megismerték, mint azelőtt. Semmi rendkívüli abban, hogy egy mészáros-mester a magyar Alföldön arra tör, hogy fiai legalább három nyelven beszéljenek. Semmi meglepő abban, hogy egy tizenhárom éves kis magyar fiú nemcsak hazája, hanem minden említésre méltó ország nagy férfainak tetteit ismerni akarja.

Magányos rózsa, tűz árnyéka

Az Irodalmi Jelen szerzői
Petőfi Sándorra emlékeznek

Ladik Katalin

A rózsa árnyéka

Majd ez égi fény borít el, majd az
Alvilágnak éjszakája főd...
Szállok és egy pillanatban látok
Istent s mennyet, poklot s ördögöt.
(Petőfi Sándor)

*Hagyta, hogy beszívja a szépség tükre,
melyben égi fény torka tágul,
magányos rózsa, tűz árnyéka
jajong, s veti magát a szakadékba*

*Halandók közé, lejjebb szállni, érezni
a súly vágyát a fény után,
megízlelni a mámort, a hervadást,
a színek ősalakját, a gyönyört, a halált.*

Noszlopi Botond

Bujdosó

*járom a téli falvakat
hol zúzmara és hó tapad
hajamra épül vastagon
szán fut velem a friss havon*

*pejlovak teste gőzölög
kigyúl a Hold a hegy mögött
vállamhoz ér az ágezüst
távolban felszáll épp a füst*

*nem találok a házamat
sehol egy ismerős lakat
üvöltenek a farkasok
elvéhettem a századot*

Bíró Tímea

Sötétben tapogatózás

*ha szabad így
kedves Sándor
szavaljuk éltetjük magát
de mi nem ismerjük a hazát
csak a szorongást ami
a köldökszinóron jutott át
amikor a vajúdás hangját
elnyomták a bombák
amikor a gyermek és az infláció
együtt növekedett
amikor a háború megerősakarta
az országot és az többé nem tudta
kifertőtleníteni magát
olyan korban érkeztünk
amikor alapértelmezett volt a rabság
a simogatásban ott lapultak a zsákutcák
féltek a felnőttek féltek
törékeny testet tartottak a törékeny testek
olyan friss volt még a gyász
hogy a bölcsődalokban ott volt a halál
mindenki siratott embert épületet
kilakoltatott életet
az emlékezés sűrű ködje ráborult
a házra és az ablakkeretekbe vájta magát
nem jött senki nem hozott semmit
nem volt lámpafénytől világos kávéház
a szüleink voltak a fény
ha megérkezett az újabb áramkimaradás
igen úgy képzeltem el hogy megérkezik
egyszer csak odaér a síneken
és sötétet lehel ránk*

*értem hogy a szó a sor a vers biztatás
bár lehetett volna bennük is ennyi láz
szabadságot akartak ők is
de túl vastag lett az ország körül a rács
ami idővel bekeríti a szívet is
megszaggatja a levegőt
úgy indultunk hogy nem jutott elég
nem jutott mélyre
magány áztatta a hörgőket
túlórázó apák lettünk
akik többet akarnak
mint amennyi nekik jutott
riadt anyák akik felül akarják írni
a korábban megtapasztalt mintát
alvás ölelés helyett számolnak
éveket adósságot törlesztenek
és közben nem remeg bele
az ész a szív a lélek
amikor a zászlót felvonják
a bokor sem azért reszket
mert madárka szállott rá
ott vacognak a holnapok
a sok el nem utazás
hazát nem ismernek
de talán hazaérnek
az is számít
a mikroszabadság.*

Vörös István

Bakonymérő

Petőfi Sándor *Kunság* című versére

*Hova kétévesen
kerültem gyerekeknek, távol szüleimtől,
megidézem gyakran eszmélésem helyét,
a vad Bakonymérőt!
A dombok ott hegyek,
a síkság se alföld – csak a hegyek alja.
Mint dajkára bízott kölyök a szüleit,
a tenyerén tartja,*

*elképzeli, hogy ők
két babszem, akikkel kedvére beszélhet,
mindig itt maradnak, az se baj, hogy ő is,
jó lesz menedéknek.
Nagyanyámék voltak,
ahol ott maradtam, és most újra látom
Bakonymérő táját. Vagy csak kitaláltam,
de ez a világom.*

*Nyár van, mindig nyár van,
korán süt be a nap a hálósobába,
indulnak nagyiek, elég nagy a falu,
a messzi munkába.
Ha kell, el is visznek,
egy boltban dolgoznak innen fél órára,
kint az irodában vajjas kiflit kapnék.
S aztán mit csináljak?*

*Inkább itt maradok,
és öregmama jön; foglalkozik velem.*

*Aztán jönnek nyarak, mindig nagyobb leszek,
az időt követem.
És nagymamáék is,
mert nyugdíjba mennek, csak szőlőbe járnak,
hol minden megterem. Libát vágnak gyakran.
Boldog a vasárnap.*

*Az udvaron meggyfa
osztózik meg a szűk helyen az almával,
hápopás, gágogás és kotkodácsolás –
itt ez a madárdal.
Ott kint a ház mögött,
mintha erdő volna, bőven nő a lapu,
ha játszani kezdünk, eltűnhetünk benne.
Szeszélyes alagút.*

*Mélyén, a sötétzöld
félhomályban egész világ létrejöhet.
Létre is jön, mikor nem figyelünk oda –
ez is egy örület.
Fantázia s emlék
a fölépítői a mély valóságnak,
a magas képzelet leszáll közénk, itt van,
fénylenek az árnyak.*

*Ha meg napba nézünk,
minden fekete lesz, percekig nem látunk,
akkor nagypapa kell, meséljen valamit,
így megy a nap nálunk;
de le azért nem ment,
a szőlőbe megyünk? Paradicsom, körte,
répa és uborka kerül a kosárba –
ez lesz már örökre,*

*örökké a szünet
szabadságát éljük, csak a nyár valóság,*

*a többi rossz tréfa és aljas rágalom:
ebben él az ország.
De itt mindent szabad,
nagy mama engedi, nagy papa is hagyja,
a világ kinyílik, tágul és egy pont lesz,
legfölül az alja,*

*a közepe elöl,
a véggel kezdődik, és nincsen eleje.
Szakadozott emlékképek szövetéből
új ruha lehet-e?
Mért hordanánk mindig
tévedéseinket magunkon? Nem kabát
a múlt, nem új szandál (amit csak fölveszünk
s lerúgunk) a világ.*

*A szőlőtőkék közt
sok minden megterem, barack és cseresznye,
ribizli és egres. Hosszú, keskeny világ,
zaja nincs, csak csendje.
Abba belekárog
egy varjú a fáról, távol kutya ugat.
A múlt kitalálja, a jövő eltörli
kényes világukat.*

*Végre ez a jelen,
lent a völgyben templom, külön valósággal.
Konyhai füstöt hoz a szél, a nyugvó nap
rózsaszínnel árnyal
minden szürkét, zöldet,
hazafelé tartunk, velünk a képzelet,
az ólban csámcsogás, a toronyóra épp
elüti a hetet.*

Lőrincz P. Gabriella

Levél

*Már egyre kevesebbszer bánt a gondolat,
És nem vonzó a harcmező.
Talán kevesebb év kellett volna hozzá,
Kevesebb gondolkodás, szűkebb idő.
A lassú hervadás szinte sértett,
Ahogyan a pislákoló gyertya is,
De megszerettem mindent, ahogyan
Élni szeretek ma is.*

*A kard a kezekből kihullt,
mobiltelefon vette át helyét,
Olyan lánc, amit önként csatolunk fel.
A kávéház üres, az utazások gyorsak,
Meg sem írja senki.
A levelezés, Sándor, képzeld egy pillanatot,
A romantika ciki, s már a szekér sem szalad.*

*Nemzeti dalok már nem születnek,
Halottak már a hőseink.
Háborúért az urak fizetnek,
És drótok hozzák el a hírt.
Ha a költők lelke lángolni kezdene,
Eloptják gyorsan, mert nem divat.
Nyafogjon csak, sebet nyalogatva,
Álljon be a sorba,
vagy fórum nélkül marad.
Ilyen hát, jó korban éltél, és eleget,
Ha most zengenéd a dalt, nem biztos,
Hogy volna, aki vállon vereget.*

Lackfi János

A haragról

Sándornak,
aki falra mászott a türelemtől

*Hé, harag, a vadbarmok és
kőbunkók dicső erénye,
veled éljek, beléd haljak?
Behajítlak szekrény-mélyre.*

*Jársz az utcán üvöltözve,
mocskolódsz és fröcsög nyálad,
mutatod, hogy nagy-erős vagy:
szűkül benned rémuült állat.*

*S bár másokat letaposva
hirdeted, hogy te vagy győztes,
az én levegőm nem rontod:
magad után kiszellőztess!*

*Harag, haszonélvezőid
fűtik pokoli kazánod,
elnyúvöd az idegeket,
a testeket lehasználad.*

*Bornak mondod magadat, de
nem vagy, csupán üres hordó,
kongatnak egy fahasábbal!
Forradalmár minden proosztó.*

*Harag, ki keresed tárgyad,
vörös posztó néked bármi,*

*kitörsz, rombolsz, nyomorítasz.
Mentségekre nem tudsz várni.*

*Még hogy előbb gondolkodni,
mérlegelni? Franc beléje!
Ütsz, mert tudod, ki a bűnös,
durranjon szét a heréje!*

*Olykor amúgy lehetsz jogos,
nem haragszom ám, te harag,
eszemben sincs likvidálni,
épp csak kordában tartalak.*

Petőfi szülőháza Kis-Körösön

Petőfi Album, a Pesti Napló kiadása, 1908.

Hétvári Andrea

Kettészakadt

„Lelkeddel az ördögök labdáznak”

*Csend marad utánuk, érthetetlen,
mert odaátról nincs többé kijárat,
az ember ott csak oda-vissza járhat,
és ordíthat, hogy a szeme se rebben.*

*Mert kutyák őrzik, kerubok, sasok
s a párbeszédnek fele az hiányzik,
ha ködben is látsz még a szomszéd házig,
azt érzed, hogy most itt majd meghalok.*

*És tudd, nincs ebben semmi különös,
pokol kertésze üvegfákat ültet,
de gyakran minden második fölös,*

*nézd, a földből kitépett gyökér,
ha szívkamrákat összekötve lüktet,
nemcsak földig, de az égig ér.*

Pethő Lorand

az én kicsi forradalmam

„szörnyű idő, szörnyű idő!
s a szörnyűség mindegyre nő.”
Petőfi Sándor: *Szörnyű idő*

*újra itt a bürgerplatzon.
elrágott csikkeket köpök.
ez az én kis forradalmam.
verekedek félszavakkal.
félholtakra féldecik.
sima ügy ez. felállok a padra.
körbenézek. senki sincs körül.
magamra hagytak. egymagamra.
fölöttem éppen átrepül
a szörnyű idő. miért is akarna?
csak seb vagyok, az is elvakarva.
egy sír nélküli petrovics.*

Lajtos Nóra

A szabadság apostolának

Petőfi Sándor
születésének bicentenáriumára

*Beszél a fákkal a hűs téli szél,
rólad beszélnek, jó hallani:
ki kétszáz éve mindig élsz:
verseid magyar szívek rabjai.*

*Ha azt mondom: talpra, magyar,
vagy ej, mi a kő, vagy az alföld,
nagyanyám hangján szólalsz meg...
anyanyelvemen porló anyaföld.*

*A szőke Tisza habjainak hullámaiból
látom kokárdás alakod feljönni:
ez itt a hazád, házad, családod, minden,
ami virrasztó lelkedet élettellel megtölti.*

*A magyar pusztán nőttem én is fel,
veled együtt, őriztünk nyáját.
Embernyáj lett az emberiségből...
ezért faggatom néha én is a tájat.*

*Sötét a bányá, de égnek benne mécsek,
és sötét az éj, de égnek benne csillagok...
világosságot szeretnék én is az észnek,
mielőtt eget-földet rázó mennydörgést itthagynok.*

*És ha egyszer találkozunk majd,
el tudjam akkor neked mondani:
a másvilágnak fátyolán, a szemfedőn át
hiszem, hogy hősként tudtad véredet ontani.*

Dimény H. Árpád

Kis feleségem nagy költővel álmodik

„Álmodtam és fölébredék.”

Petőfi Sándor

Lefeküdtem veled.

*Amikor befordultam az ágyban,
ott aludt mellettem békésen, daliásan
a korlátlan természet vadvirága.*

Összerázkódtam: hisz nekem férjem van!

*Reggel elmesélhettem volna a fura álmom,
ami talán éppen azért volt, mert
arról beszélgettünk, hogy kaptál
egy felkérést, és verset kell írj vele kapcsolatban.
De nem tettem, nem tudom, miért.*

*Be kell vallanom, hogy
éjszakánként gyakran hallgatózom,
szinte rátapadok fülemmel ajkaidra,
nem hangzik-e el valami idegen nő neve.
Tudom, te azt vallod, a tudatalatti
nem kérhető számon, nekem viszont
mindig az a kép ugrik be,
hogy falatnyi bikinis,
szőke nőcskével hancúrozol.*

*Amikor kérdezlek, azt mondod,
többnyire rohansz vagy repülsz,
néha hánykódó, piszkos vizű tengereket látsz,
fékezhetetlen vihart. Amikor kérdezel,
én viszont azt hazudom,
csak veled álmodom.*

*De hogy éppen Petőfivel,
aki, ha elsétálna mellettem az utcán,
napszemüvegben és szarvasbőr zakóban,
talán rám sem pillantana.*

*Ne neheztelj rá,
biztosan felettébb kedves,
érzékeny és gyengéd,
lehet, csak rossz napja volt,
lehet, szeretetre vágyott,
éppen elege lett a hírnévből.*

*Kérlek, ne légy féltékeny.
Hiszen nagyságát te is látod, nemde?
Ahogy pörgeti a muszáj-magyarost,
azokat a forradalmi felező nyolcasokat,
melyekből egyszerre robban ki
szabadság és szerelem!*

*Ha nem így van, mondd,
mit kerestem volna
forró karjai között?*

Fecske Csaba

Az Alföld

*Mit nekem te lapos hasú
hortobágyi róna!
Tán csodállak, ámde... mégse,
nem tehetek róla.
Ellátok, ameddig szem ellát
messzelátó nélkül,
ahol a föld csókot vált az éggel,
hogy az belekékül.
Le is út, fel is út,
sehol egy alagút.
Láttam szürkemarhát,
egy tehén alakút,
felcsapta a farkát,
épp arra volt kedve,
a helyet lepecsételte.
Tévé képernyője vibrál?
Nem, csak a délibáb,
van min szórakozni
a nyáron legalább.
Amott gubbaszt egy tűzok magába,
akkora, mint... nem tűzok,
alig fér magába.
Egy hetyke zsombékon
kelepel a gólya,
Petőfi versének
hűséges lakója.
Gémeskút bólingat
messziről naphosszat,
olyan öreg szegény,
hogy már vizet sem ad.*

Nádasdy Ádám

Levél Ádám öcsémnek

(Petőfi 200)

*Vegyél valami nagyon egyszerűt,
tedd le magad elé, és nézegesd.
Ha szerencséd van (és ha elegendő
iróniával áldott meg az Isten),
a dolog rád fog hasonlítani.
Tán csodálsz, hogy holmi prózai
vacak (mondjuk egy konyhai szita)
emberszerű kis homlokráncolással
azt mondja: látlak, ámde nem szeretlek,
azt mondja: nem vagy meggyőző, haver,
keresd tovább a szép középutat
az egyszerű sziták és a szabadság
(sőt: világszabadság) között. Keresd,
mert kilengéskor befigyel a giccs,
én csak tudom, múltkor egy csizmaszár
úgy fogalmazott, hogy vegyes vagyok.
„Vegyes”, azt mondja. Értem: giccs-gyanús,
hatásra utazó, pátosz-kijátszó,
ravaszul keserűt adagoló.
Nem érdekel, csak hasonlítsanak.
Nézzük tehát, kíváncsian, merően:
egy kocsikerék, egy cserebogár,
a zordon Kárpát utcai lakás.
Szemléld kitartóan: mind elmosolyodik.
Elkezdik suttogni, hogy mibe lőj.*

B. Mihály Csilla

Véres napokról álmodom

*Véres napokról álmodom,
kifosztott városok magánya
bolyong utcákon, házsoron,
s leszáll az óvilág falára.*

*Kapaszkodom, mint hű rabod,
fényes hajnalcsillag szemedbe,
s te csókot ad azért adod:
zsibongó lelkem felsebezze.*

*Csak tudnám azt, hogy éltemet
vajon mi tartja össze mégis!
Magába húz és eltemet
e múltó föld-pokol s az ég is.*

*Az éjszakáim vérpadok,
csak azt lesem, hogy végre jössz-e.
Ha holnap vagy ma meghalok,
lesz majd, ki csendem átkötözze?*

Júlia válasza Petőfi Véres napokról álmodom c. versére

Németh István Péter

Petőfi a Börce-háton

Simon István Petőfi-képe

Simon István (1960–2019) verses életművében Petőfi Sándor alakja kétszer jelent meg. Egy korai s egy kései versében a 20. századi költő kétféle rajzot adott Petőfiről. E kétféle ábrázolás azonban úgy összetartozik, mint egy érem két remekbe vésett oldala: az egyik idilli, a másik tragikus. Az első egy zsánerkép, a másik igazi nyomasztó balladai jelenet.

Az első vers Petőfi Sándor nagyszalontai látogatását írja le Arany Jánoséknál. Azért fogalmazok így, hogy írja, mert nem volt nehéz Simon Istvánnak maga elé idéznie a *Toldi* szerzőjének, az egyszerű falusi jegyzőnek a környezetét. A ház körül a kert flórája és az udvar faunája megegyezett azokkal a fákkal és jószágokkal, amik közé egy dunántúli falusi gyerek is született. Petőfi élete addigi legszebb hetéről számolt be a Kerényinek szóló levelében. (Majd Koltón lesz megint hasonló gondtalanságban és örömben része.) Látta a komoly vidámságú Arany Jánost és vidám komolyságú feleségét a legnagyobb harmóniában élni. Simon István verséből (*Petőfi Aranyéknál*) álljon itt a találkozás pillanatának lefestése:

*És egymás vállára hajolva
álltak sokáig szótalan,
s ki tudja meddig álltak volna,
de „kerülj bejebb” – szólt Arany...
A ház asszonya a tornácról
várta, hogy jön majd befelé
kedves vendégük, a nagy Vándor.*

*Indult is Petőfi, – az udvar
rácsillantotta fövenyét,
zengett a kardal: lúd a tyúkkal
versenyt húzta a szép zenét.
„Hát ide értem végre hozzád”
szólt s még a küszöbön megállt,
hogy csizmájáról leverje egy ország
rárakódott, vastag porát.*

A másik, a második vers már Simon István utolsó kötetében látott napvilágot. *Ballada a szekeresről* a címe. Simon 1972-ben írta, a százötvenedik Petőfi-évforduló előtti esztendőben.

*Csak elérni Medve-várba
a nyikorgó, rossz szekérrel!
Ugat a halál kutyája,
püspökünk folyton köhécsel,
szekér és száraz betegség
láza rázza gyenge testét.
Mátyás űzi... Már elájult,
karon viszik föl a várba –
Harmadnapon eltemették
Pannonia diszét, Jánuszt.*

*Megfeszül megint a hámfa
szomorúan az istrángtól.
Jön a szekér kocsisával
négy évszázad távolából.
Lócse, rúdja, a lova rossz
s el is únta a fuvaros
utas nélkül már az utat.
Ni, megint egy költő! Szegény,
szekeret lát, csak ezt várja.
Kicserélik még a rudat
s elindulnak Mezőberény*

kapujából Segesvárra.

*Ám a kocsis, míg a szekér
mellett topog, hogy feltűnjön,
eltűnődik. Visszafelé
bizony megint egyedül jön.
Erdély ezer hegye veszi
körül ahogy felnéz végül:
milyen szekér keresztezi
útját ott fönn az övének?
Gomolyog a Tejút pora,
Ady Illés szekerén ül,
gyeplőtelen, zabla nélkül
röpíti két táltos-lova,
magyar sors és költőének.*

*A folyónál még megitat
s fuvart keres talán újra;
meglelve a keskeny hidat,
átporoszkál Dunántúlra.
Abda táján a saroglya
zápjai között elkékült
két lábát hátralogatva
már megint egy új vendég ült.
Milyen átok vagy fura sors,
nyögte később a fuvaros,
hogy szekerével zörögve
elvitte őt is örökre...*

*Bizony a két szekéroidal
közé ki mindenki fért be!
„Mi könyvben bár egy-két oldal,
lehetséges, hogy megérte?” –
töprengett a szekeres. – De
mindent föltenni egy lapra?”*

*Ez már nem fért a fejébe.
Fejszét tett a kerekekre,
a lovait meg eladta...*

A versben a magyar költőket kocsikerekek zötykölik a történelmi Magyarország területén a horvát Medvevártól a romániai Segesváron át a Győr melletti Abdáig. Janus Pannoniust, a tüdőbeteg reneszánsz poétát Mátyás emberei üzték a halálba lázadása miatt, mert nem értett egyet a király fegyverkezési politikájával. Petőfit dzsida szúrta át, míg Radnóti az erőltetett menet utolsó stációjaként várta a tömegsír. Erőszakos halált haltak mindnyájan. (Janus talán ágyban, párnák közt, de ha életben találják, kivégezték volna menten.) Ady birkózott a halállal, nem akart átlagos sorsot magának, magányos, gögös, lázadó szelleme fiatalon azt hitte, elkerülheti a végzetet. A tragikus sorsú költőink sorsmetaforája az a szekeres, a halál kocsisa, aki évszázadokon át teljesítette a szolgálatát. Szimbólum lett a javából, értelmünk meg nem fejtheti, de benne látjuk az Illést elragadó szekérrel együtt Szent Mihály lovas fogatát is. A költők éltek-haltak szép és általuk szentnek tartott ügyeikért. S mivel Simon István (kortársai közül Pilinszky Jánossal és Nagy Lászlóval együtt) olyannyira hiányolták ezeket az értékeket az 1970-es években, Petőfihez fordultak, hogy piros csizmával csikorogja szét a szívünk havát, hogy az igazmondásban ő segítsen minket. Úgy látták, a Petőfihez s a versben megörökített költőkhöz méltó, önfeláldozó típus már nem is él, nem járja az országutakat.

Simon István a Színművészeti Főiskola hallgatóinak tartott akkoriban irodalomórákat. Radnóti Miklósról szóló óráján hangzott el a verse prózában, előbeszédben is. Ritka esetnek lehetünk fél évszázad után is tanúi. Egy költő tanári katedráján értelmezte vagy akár tanítványainak elmesélve előlegezte meg ballada-tömörségű versét: „Pannonhalma után már ő, [Radnóti Miklós] se bírt a lábára állni. A fegyveres kísérek a járóképtelen munkaszolgálatosokat lovas kocsira ültették. Köztük volt Radnóti is. A szomorúan esős, fölfordult ős országútján egy parasztszekér kocogott, s hátul a sa-

roglyán lógatta ki feltört lábait egy magyar költő. A fogat Abdánál a Duna árterére, egy füzes alá kanyarodott. Álljunk meg most mi is képzeletben és emlékezzünk egy másik kocsi, melyen nagy humanista költőnk, Janus Pannonius ült. Négyszázötven évvel ez előtt ugyanígy kanyarodott be ő is kocsiával Medvegrád kapuján, menekülve a halál elől s mégis fiatalon a halálba... Janus Pannonius és Radnóti Miklós végzetes szekere között vonult, mint láthattuk, az egész felszabadulás előtti magyar irodalomé, majd' fél évezreden keresztül. Petőfié Mezőberénytől Segesvárig, Ady Illészekere meg a csillagvilágos végtelenbe.”

Simon István többször is megvallotta Petőfi Sándor költészetéhez való hűségét. Lám, azokban szintén emberi-költői nagyrabecsülésének adott hangot. Az *Új Írás* 1969. esztendei 10. számában publikálta *Petőfi példája* című tanulmányát. Ebben az évben emlékeztek meg Petőfi haláláról, a 120 esztendővel azelőtti segesvári drámáról: *„Akik utolsó órájában még látták, vagy látni vélték utólagos emlékezetükben Petőfit – az ellenség egyetlen egyik szemtanúja kivételével –, mindannyian még az élőt látták. Ki temette el s hová, nem tudhatjuk. Megjelölt sírja tehát, ahol az emlékezés koszorúit elhelyezhetnénk – mint ahogy tenni szoktuk nagyjainkra emlékezve –, nincs és már úgy érezhetjük, nem is lesz. Épp ezért testi értelemben csak a szférákba fölsuhanó huszonhat és fél éves férfiről szólhatunk. Szelleme viszont a legelőbb ma is. Ezt az élő Petőfit kell ünnepelnünk.”*

Petőfit Simon István diákkorában a pártállam voluntarista politikája tűzte a zászlajára. Horváth Márton *Lobogónk, Petőfi* című könyve a Szikra Kiadónál 1950-ben jelent meg mint a gerjesztett Petőfi-kultusz alapműve. Lunacsarszkij jellemezte Petőfit úgy, hogy korának bolsevikja volt. Simon generációjához tartozott Pándi Pál, akinek Petőfi-kutatásai – ha nem is lehettek ideológiától mentesek, de – már irodalomtudósi teljesítmények. Az ő könyve 1961-ben hagyta el a nyomdát a Szépirodalmi Kiadó gondozásában. Ugyan Simon István 1969-es emlékezése sem mentes minden korabeli ideológiától, ám tanulmányában ihletett s máig is helytálló bekezdésekre lel az olvasó:

„Amikor teljesen birtokában voltak már a költői eszközök, szinte nem ismert határt a költészet határainak szélesítésében. Gáncstalanabb poétát nem ismer a világirodalom története sem. A közönségnek teljes szívét alárendelő ifjú a világirodalom asztalához ülhetett...

...S nemcsak úgynevezett aktuális témavilága, hanem friss, romolhatatlan költői nyelvéből patakzóan áradó természetessége, üde képgazdasága is lenyűgöz bennünket. Ahogy a világ legjelentéktelenebbnek látszó mozzanataiból is az általános emberi igazságot tudja fölmutatni, s nem ismer költőietlent, ha egy-egy emberi vagy társadalmi igazság kibontásához kell – a költői eredetiségre ad példát.”

Babits Mihály *Petőfi koszorúi* című versében korholta mindazon erőket, hatalmakat, akik maguk igazolására sajátították ki a költőt. Utassy József sem gondolta másképpen 1967-ben, s forradalmi hangütéssel támasztotta volna fel a költőt: *Kelj föl, és járj, Petőfi Sándor!*

Petőfi forradalmiságát amúgy olyan költeményeiben is kimutatták, amelyekben az nincs, s nem is volt ott. Ebbe a csapdába Simon István egy ízben szintén beleesett. Nem használta ugyan a forradalom szót, de utalt arra az általa idézett versben, holott az alkonyi képben szereplő király inkább mesebeli, semmint zsarnok:

„...A puszta télen kísértetiesen szép világa nemcsak a gerendáról dohányát levevő béres eleddig ismeretlen alakjával lesz lenyűgöző, hanem a vers olyan természetes költői fordulatával is, ahogy a havas magyar téli alkonyat lemennő napja hirtelen – s megint csak a világ legtermészetesebb dolgaként – elűzött zsarnok király lehulló véres koronájának képével azonosul.”

Beney Zsuzsa *A puszta télen*-elemzése majd a *Nyitva van az aranykapu* című könyvéből győzi meg az olvasót, hogy a téli alko-

nyatban leguruló korona képében semmi erőszak nincsen, ellenkezőleg: csak szelíd mese. Simon István esszészerű dolgozata után tíz év múlva, 1979-ben került az iskolások kezébe e Beney-kötet.

1971 decemberében a mozik filmhíradói is beszámoltak arról, hogy a veszprémi Petőfi Színház bemutatta Petőfi Sándor elbeszélő költeménye nyomán Simon István *A helység kalapácsa* című színművét, Rónai Pál zenéjével, Pethes György rendezésében. Petőfi bordal-sorai is felcsendülnek Rónai megzenésítésében. E vígposzból a veszprémi bemutatója előtt Zsurzs Éva készített játékfilmet. Akkor, 1965-ben, Bessenyei Ferenc alakította Fejenagyot, Simon István átiratában pedig Piróth Gyula. Szermérmes Erzsók szerepében a veszprémiek a feledhetetlen tehetségű Majczen Máriát láthatták, s a fiatal Meszléry Judit alakította az amazontermészetű Mártát. Majczen Mária – miután számos magyar játékfilmben bizonyította tehetségét – vidékre, Veszprémbe szerződött. A színház párttitkára is lett, s istenadta színészi képességeiről Latinovits Zoltán emlékezett meg tán legszebben. Szermérmes Erzsókként egy fergeteges vásári komédia hősnőjeként elhitette a nézőkkel, hogy nagy igazság van még Csepü Palkó (Györgyfalvai Péter) beköszöntőjében, aki harsány, fölvidámított hangon jelezte az előadásról, hogy az a „megváltatlan sorsú” emberekről fog szólni. Még ma sincsen itt ama Kánaán, amit célul Petőfi Sándor kijelölt. Majczen Mária Latinovits és Simon István halála előtt hunyt el, mindössze 36 évesen.

Minden korszak aktualizálta színpadra állítása során Petőfi elbeszélő költeményét, manapság éppen egy western-hangulatú filmváltozatát forgatja a producer Kálomista Gábor stábja.

Simon István a színpadot úgy képzelte el, hogy a cselekmény egy kocsmában játszódjon. A háttérben épületek, de minden zsalugáter csukva.

Az ivó lett a tükrözött valóság terepe, vagyis a világ és a kocsmák közé egyenlőségjel került. Ha volt világszínház, lett világkocsmák is az 1970-es évek elejére. A kocsmapultról rácsait kortárs folyóiratok ékesítették, s ez a díszlet, a fölragasztott és megszemlélhető folyóiratokkal megmaradt az 1977-ben általam látott felújított változat-

ban is. A férjhez menni kívánó víg özvegy, Szemérmetes Erzsók kiszemeltjének, Fejenagy Janinak nem csupán mestersége van, hanem kovács szakmája mellett közéleti tisztsége is, ő a faluban az elnök. A helyzet- és jellemkomikumok nem csupán az örök emberi esendőségekből, de bőven a modern kor ellentmondásaiból is fakadtak, amik talán csak Simon István faluja iránti nosztalgiajából, szeretetéből békülhettek egy estére legalább nevetéssé.

Simon Istvánnak gyerekkorában gyakorta eszébe juthatott Petőfi Sándor, hiszen akár Berzsenyi Dániel 1808-ban, Petőfi is átment szülőfaluján, 1841-ben, Bazsin. 1973-ban Simon szemérmesen ezt úgy hallgatta el, hogy ugyanakkor a Veszprém megyében élőknek felhívta a figyelmét Petőfi itteni útjaira. Az is lehet, hogy Simon Istvánnak a betegsége és közelgő halála miatt egyszerűen nem maradt alkalma, hogy valami emlékjelet kérjen kedves falujától, amely ne csak a niklai remete útját jelezze a Börce-háton, de mellette ugyanúgy Petőfiét is, aki időben ugyan később, térben pedig éppen szembe jött az ódaköltővel e magaslatról Bazsi felé.

Petőfi Keszthely felől érkezett, s ment, ment Pápa felé, előbb Bazsin át Sümegre, hogy ott Kisfaludy Sándorral találkozhasson. Íme, így szól Simon István intése, hogy ne kelljen keresnünk Petőfi Sándort, mert éppen itt járt 1841 szeptemberében, s minden fontosat örökül hagyott:

„Szűkebb pátriánkat, Veszprém megyét is átszelte néhány-szor vándorútjain. Most... meghatottan követjük végig képzeletben hajdani nyomait, melyek megyénk lakosságát is arra ösztönzik, hogy a képzeleten túl valóságosan is tisztelje meg az emlékhelyeket. Hiszen ezzel is közelebb jutunk a költő megértéséhez. Olvasónk e sorok után Petőfi megyénkben megtett útjait követi végig Várpalotától Pápáig. Keszthelytől Sümegen át Vas megye határáig. Bizonyára sokan lesznek, akik lelkesen veszik tudomásul – amit eddig nem tudtak –, hogy Petőfi az ő falujukon is átment, esetleg néhány órát időzött.”

Simon István a pontos adatokat Könczöl Imre várpalotai tanártól vette át, aki *Petőfi útjain Veszprém megyében* címmel forrásértékű könyvet írt. Ebben az áll, hogy „Keszthelyről Sümeg felé távozott, feltehetően a legrövidebb úton: Zalaszántón, Bazsin keresztül.”

Simon István jól tudta tehát, hogy amikor Petőfi Sándor a Börce-hátra ért, s további útja irányába, a Ság-hegy felé nézett, a hozzá legközelebb eső falut látta, amelyet még a dunántúli kékelő párák sem takarták szeme elől. Végigment Bazsin, s a bal keze felőli szélső házakon majd csak a jövő században fognak megjelenni a táblák azzal a fölirattal, hogy: ELADÓ. S hogy azokért majd egy bennük született parasztfiúcska ír elégiát. Aki már nem Petőfi-epigon, nem is önjelölt Petőfi-utód, hanem az egyik leg-hűségesebb Petőfi-tanítvány lesz. Simon István.

*Műsorfüzet Illyés Gyula drámájának bemutatója alkalmából. AZ ÜNNEPELT. Petőfi Sándor születésének 150. évfordulójára megjelent a veszprémi Petőfi Sándor Színház kiadásában, 1973. Szerkesztette: Simon István. Felelős kiadó: Hegyeshalmi László.

Július 30-án estére Bem mintegy 3000 főre fogyatkozott seregével Székelykeresztúrra érkezett. A főhadiszállást a település szélén egy kis zsúpfedeles házban rendezték be. A tábornok itt tartott utolsó eligazítást vezérkarának. Miután a tiszt urak visszavonultak, Bem kettesben maradt segédtisztjével, Petőfivel. A távozók után becsapódó ajtó szelétől az asztalon álló gyertya fellobbant, majd kialudt. Bem kiszólt az ajtón, mire megjelent a háziasszony, morgott valamit az istenverte huzatról, újra világot gyújtott, majd szó nélkül távozott. Csend volt.

Bárdos József

Tekints le ránk!

(Petőfi és Bem)

1849 júliusában a magyar szabadságharc hadai immár három rettenetes ellenféllel álltak szemben. Nyugatról Windischgrätz és Haynau, kelet felől Paszkievics hadai lendültek támadásba, miközben a két országot egyre erősebben sújtotta a megállíthatatlan kolera is.

Július 30-án estére Bem mintegy 3000 főre fogyatkozott seregével Székelykeresztúrra érkezett. A főhadiszállást a település szélén egy kis zsúpfedeles házban rendezték be. A tábornok itt tartott utolsó eligazítást vezérkarának. Miután a tiszt urak visszavonultak, Bem kettesben maradt segédtisztjével, Petőfivel. A távozók után becsapódó ajtó szelétől az asztalon álló gyertya fellobbant, majd kialudt. Bem kiszólt az ajtón, mire megjelent a háziasszony, morgott valamit az istenverte huzatról, újra világot gyújtott, majd szó nélkül távozott. Csend volt.

– Mon fils! Mon fils! Nyugalom – szólalt meg aztán Bem.

– Hogy lehetnék nyugodt, amikor minden elpusztul körülöt-
tünk? – csattant fel az ablaknál álló Petőfi.

– Megtesszük, amire képesek vagyunk.

– Micsoda örültség volt remélni? Hogy Európa majd segít! –
mondta a költő, még mindig az üvegen halványan tükröződő sa-
ját arcának.

– Hinni kell! Tudod – legyintett a tábornok, és halkán énekelni
kezdett:

*Jeszcze Polska nie umarła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca moc wydarła,
Szablą odbierzemy.*

Az én hazámat már annyiszor törülték le a térképről, mégis
élünk! – így Bem.

– Európának Napóleon sem volt elég jó ahhoz, hogy elfogad-
ják, hát akkor mi mit akarhatunk a rongyos fenekű nadrágunk-
kal! – vágta rá a költő, az asztalhoz sietett, és csizmás lábát szét-
terpesztve levetette magát egy székre.

– De a szabadság, fiam! Azért érdemes élni – lépett mögé Bem,
és megsimogatta Petőfi rendetlenül ágaskodó haját.

– És meghalni. De nekünk nincs egymillió elvesztegetni való
emberünk, mint Napóleonnak volt.

– Nézd, bárhogyan alakul ez a mi harcunk... És jól fog alakulni
– tette hozzá, mert nem akarta, hogy háziasszonyuk, aki közben
behozta a vacsorát, rossz hírekkel távozzon. Levágott magának
egy darabot a főtt csülökből, tört egy kis kenyeret, majd odakí-
nálta a tálat a költőnek.

Petőfi a fejét rázta, aztán felugrott:

– Jól alakul?

– Mi felmutattunk az égre, ahol a szabadság csillaga ragyog –
folytatta a tábornok. – És ezt a csillagot most már az utódaink is
megtalálják majd, ha felemelik a fejüket.

– Erről írtam én is. Csak hát hiába minden:

*Tekints reánk, tekints, szabadság,
Ismerd meg mostan népedet:
Midőn más könnyet sem mer adni,
Mi vérrel áldozunk neked.*

*Vagy kell-e még több, hogy áldásod
Ne érdemetlen szálljon ránk?
E hűtlen korban mi utósó
Egyetlen híveid valánk!*

- Nem értem, de érzem. Mi ez? Valami sikoly?
- Lehetne más? Most? Mi lesz velünk?
- Fiam, ez még nem a végső harc. Holnap talán kissé lelassíthatjuk Lüderst, aztán visszavonulunk Marosvásárhely, Arad felé. Időt nyerünk, S azzal tán életet. Közben, ha velünk lesz a jó szerencse, a főserég is ideérhet az Alföldről.
- Dembinszkyvel? Soha!
- Görgeivel. De te addig is maradj hátra. A pitvarban találsz két csomag röpiratot. Azt szórd szét előttünk Vásárhely felé.
- Nem tehetem.
- Őrnagy úr! Ez parancs! Világos? Tudomásul kell vened, hogy vannak, akik a kardra, és van, aki a tollra született. Rád azután is szükség lesz.
- Azután? Mi után?
- Ki tudja ma még? – mondta a tábornok, és nem vitatkozott tovább, mert tudta, amit később Ady mondott ki először: ez a lekicsinyelt, ifjú ember, ez a Petőfi Sándor, ez a zenebonás népköltő tízmillió embernél tisztábban látott, jobban látott akkor.
- Már így is gyávasággal, szőszegéssel vádolnak, hiszen azt írtam. „*Ott essem el én a harc mezején...*” Nekem már nincs hova mennem.
- Gondolj a feleségedre! És a fiacskádra! – próbálkozott más irányból Bem.
- Éppen, hogy rá gondolok. Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú er-

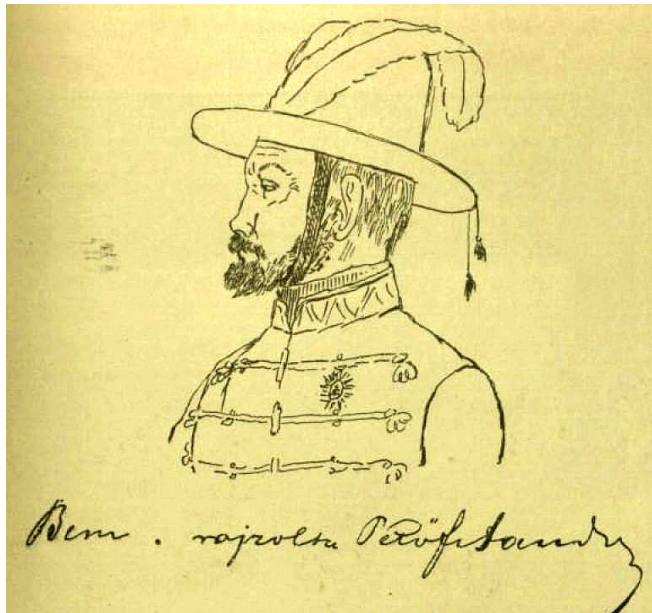
kölcsű ember. Ami egy szóval annyi, mint republikánus, mert a republikának nem az a fő jelszava, hogy „le a királlyal”, hanem a tiszta erkölcs.

– Aller bien, mon fils – indult kifelé Bem. – Még megnézem, pihennek-e már az emberek. Holnap nehéz napunk lesz. – Aller bien – ismételte meg, aztán becsukta maga után az ajtót.

Petőfi még ült egy darabig, és a gyertya lángját nézte, mintha abban lett volna a jövő. Aztán felállt, és kemény léptekkel ő is kiment a szobából. Ahogy az ajtó becsapódott mögötte, a gyertya lángja is kihunyt.

Pár perccel később újra a háziasszony lépett be.

– A fene vinné ezt a huzatot! – morogta, azzal újra meggyújtotta a gyertyát. – Hosszú lesz az éjszaka – mondta, és óvatos ajtónyitással kiment.

Bem apó, a költő eszményképe (Petőfi saját rajza)

Tallián Mariann

Feleségek felesége

„Csillagként az égen / A nap közelében / Álltam egykoron; / Most meg mint a porszem / Lenn a földön fekszem / Férgekkel rokon.” Szendrey Júlia *Egykor és most* című rövidke versében összegzi életművének legfőbb üzenetét. Az önkínzó kitárulkozás nem öncélú szenvelgés, mint ahogy

elsőre tűnik. Láttatja a reformkori asszonyi létet, az 1800-as évek történelmébe kalauzol el. A kor „honleányai” az átalakuló feudalista rendszerben nevelkedtek, életük java a polgárosodás évtizedeiben, a forradalom és a szabadságharc véres küzdelmei alatt telt el, majd a császári hatalom megtorlásának kegyetlen diktatúrája és a kétséges kimenetelű kiegyezés időszakában léptek a szépkorba. Az aranykor küszöbén, az ipari forradalom korában pedig útnak eresztették gyermekeiket a következő századba.

Szendrey Júlia verseit olvasva elképzeljük a nőkre erőltetett kötelező életfeladatot, a férfiaknak alárendelt, háztartásbeli szerepkört, amelyben az önállósulni vágyó asszonyok öntudatra ébredését csírájában fojtotta el a társadalmi elvárás. Kínálkozik a felvetés: a korszakon átsütő szabadságvágy és demokratikus törekvés paralel mozog a korlátokat feszegető, feminista nők elképzeléseivel? Ez a jelenség Szendrey Júlia életművének, naplójának, levelezésének felszínre kerülésével különleges értelmezést nyer. A George Sand művein nevelkedő lányt apja jómódú férfiakkal szeretné kiházásítani, Júlia azonban a szívére hallgat, és minden apai ellenkezés és megrovás ellenére hozzámegy a híres, ám szegény költőhöz, Petőfi Sándorhoz. A szerelmes asszony, aki

nonkonformista viselkedésével, öltözködésével is nagy feltűnést kelt, írni, majd közölni kezd.

A forradalmár, a „nemzet asszonya” nemzetgyűléseken agitál, míg férje a csatatéren harcol. Később szegényen és a társadalomból kizsájtottan, a Habsburg titkosrendőrség állandó megfigyelése alatt rettegésben élve várja haza eltűnt férjét. Az irodalomtörténeti dokumentumokból tudjuk, mi történik, Petőfi sosem tér haza, második férjében pedig nem a megmentőjére, hanem egy „*perverz állatra*” talál. (Idézet Szendrey Júlia második férjéhez írt leveléből).

A *költészethez* című ars poétikus versében bevallja, a traumatikus gyerekkor, a szerelem és a szabadságharc elvesztése, majd egy hibás döntés, a második házasság okozta lelki (fizikai?) sebekre a gyógyírt az alkotásban találta meg. „*Feláldozám az élet gazdagságát / Egy értéktelen, koldus életért (...) Te képed volt ez, oh költészet, képed, / Az egyetlen kincs, mely enyim maradt / Mely hajnalt küldött hosszú éjszakámra, / Vétvén reám egy fényes sugarat.*”

Szendrey Júlia összes verse a Kortárs Kiadó gondozásában jelent meg 2018-ban, a kötet két kiadást ért meg. A könyvet dr. Gyimesi Emese irodalom- és társadalomtörténész rendezte sajtó alá, az életrajzot, a kísérőtanulmányt is ő írta. Az akkor még ismeretlen egyetemi hallgatót ma már az irodalmárszakma jelentős Szendrey-kutatóként datáltja, számos díjjal és kitüntetéssel ismerték el irodalomtörténészi munkáját, 2022-ig három további könyvet jelentetett meg Szendrey Júliáról, neki köszönhetően nemcsak a múzsát, hanem a költőt is megismerhettük, és ennek révén a Petőfi-életmű bizonyos aspektusaihoz is közelebb kerültünk.

A 2015-ben kiadott, *Naponként árvább* című napló (Ajkay Alinka és Szentes Éva tanulmányával kísért kiadás) sikere megelőlegezte a téma boncolgatásának szükségességét. Gyimesi Emese jó érzékkel talált rá kutatásának tárgyára: az öntörvényű, excentrikus Júliát, korának egyik kiemelkedő, híres asszonyát a médiahatalom – amely ebben az időben próbálgatta szárnyait, és a kezdetektől fogva tisztességtelen eszközökhöz nyúlt az olvasottság reményében – Petőfi halála után letaszította a „celebrónról”, és eltiporta a hűtlennek kikiáltott nőt. Kortársa, Csapó Mária író,

szerkesztő *Emlékirataiban* a következőképp ír róla: „...a közvélemény elítélte a nőt, ki Petőfit oly hamar elfelejtette.” Holott Júlia teljes létbizonytalanságban találta magát egy kiseddel a karján, amikor Horvát Árpád megígérve, hogy nemcsak Petőfi fiát, irodalmi hagyatékát is gondozni fogja, feleségül kérte.

A kutató Júlia életművének publikálásával nemcsak egy modern kori nő sorsrámáját mutatja be, hanem egy tehetséges író nő reformkori háttérvilágát is. Részletes képet fest a nők kötelezettségeiről, szűkös lehetőségeiről, élénk tárja a polgári világ attribútumait, szokásait. Gyimesi Emese az életmű precíz felkutatása, közreadása, tanulmányaival ellátott gondozása és egybentartása révén szenvedélyesen érzékelteti az alkotó sokoldalúságát. Mindezt úgy teszi, hogy a férfiakról szinte egy szó sem esik. Kizárólag a verseket elemzi, és ezzel a tudatos revideálással hozza el közénk az újjászületett Szendrey Júliát. A huszonegyedik század pszichológiai ismereteivel gyarapodva pedig felidézi, hogy a megfeleléskényszer milyen súlyos következményekkel járhat, személyiségromboló hatása felmérhetetlen.

A társadalmi normák korlátai felemésztették Júlia idegrendszerét. Életének summája megszólal a *Bár merre nézek...* című versének záró soraiban. „*Igen, igen, boldog vagyok, / Mindenből csak azt látom én, / Csak egy hiányzik: a nyugalom, / Ott lenn, lenn a sír fenekén!*”

Ezek a versek nem remekművek, a kötet Gyimesi Emese jóvoltából mégis kihagyhatatlan olvasmány. A verseken kívül töredékek, jegyzetek is szerepelnek, sőt különlegességeket, például a receptek hátuljára írt feljegyzéseket is olvashatunk. A függelékben az irodalomtörténész elemző tanulmányát olvashatjuk, és ismerheti a költő részletes életrajzát is. A versek felkutatásában komoly munkát végzett. A kritikai igényű megjelentetés – az általa indított blog bevezetőjében kiderül (<https://szendrejuliakutatas.blog.hu/>) – az MTA Kézirattárában kezdődött 2010-ben. Eltökélt szándéka az író nő irodalmi munkásságának feltárása és rendszerezése, hogy az elhalványult alkotói pálya végre méltó helyet kapjon a magyar irodalomtörténetben.

Szendrey Júlia a *Gondolatim, érzeményim...* című versében úgy fogalmaz verseiről, mint a gyermekeiről. „Örömminek, bánatomnak / Édes gyermeki, / Szívem rejtett világának / Kis szülöttel. / Ugy jártok, mint a pillangó, / Mely a tűzbe száll, / S az égető lángok közt ott / Vár rá a halál. / A gúny éles hahotája / Fog köszönteni, / S minden illatos virágról / Elrezzenteni.” A vidéken eltöltött gyermekévek hatására a természetből vett hasonlatok, metaforák gyakoriak költeményeiben. Szintén visszatérő elem a fent és lent, a menny és a pokol ellentételezése, amely az élet és a halál szinonimája. „Föl a sziklára, hol sasok tanyáznak, / Merész röptük oly lélekemelő; / Lenn csúszó férgek, sziszegő kígyók közt / Élni vagy halni egyként leverő.” (Élni vagy meghalni!)

Érzékelhető, hogy a versgyűjteményben lehangsúlyosabban az önelemző, személyes lírai hang szólal meg, de a hazaszeretet, a közéleti témák, a humor, az önirónia, a család és a szerelem is terítéken van. A szerelem, mint egyetlen éltető erő, amelynek hiánya a legmélyebb szomorúságot okozza. „Azon pillanatban, / Melyben felednék, / Utánad repülve / Hagyna el a lélek.” (De kijutott nekem...)

Gyermekeihez szóló versei, amelyekkel még életében sikereket ért el, idilli, romantikus hangvételt ütnek meg. Gyimesi Emese *Gyermekszemmel Szendrey Júlia családjában* (2019) című könyvében olvashatunk arról, hogy otthonukban társasjátéknak szánták a versírást, sőt gyakran ajándékozták meg egymást költeményekkel. Talán ez az üdítő játék volt az egyetlen dolog, ami örömet szerzett a költőnőnek. Ha így volt, a mi örömünkre is volt, hiszen mi, olvasók, a 21. századból ablakot nyithatunk a magyar George Sand vibráló, szenvedélyes, ugyanakkor rendkívül érzékeny személyiségére és alkotói világára.

Szendrey Júlia összes verse. Sajtó alá rendezte, a kísérőtanulmányt, a jegyzeteket és az életrajzot írta Gyimesi Emese. Budapest, Kortárs Kiadó, 2019. 2. kiadás.

Gerzsenyi Gabriella

Dráma

Négy embert is fel kellett állítaniuk, hogy elfoglalhassák a helyüket. Pedig időben érkeztek. Sőt, a kezdésnél majd' fél órával korábban. Kicsit sétálgattak még a bejárat előtt, megnézték a többi előadás plakátját, majd a ruhatár előtt téblábolva is elidőztek, ismerős arcokat kerestek a színészek között, akiknek életnagyságú arcképei díszítették a falat közvetlenül a plafon alatti részen.

A sor széléhez közelebb ülő hölgyek – barátnők vagy nővérek – készségesen emelkedtek fel a helyükről, és a színházi etikett által elvárt módon, azaz szemben velük álltak meg. Dórát mindig enyhén feszélyezte, ha egy vele szemben álló férfi mellett préselődött át. Örült volna, ha az etikett mást diktál, de hiába. Több forrásban is leellenőrizte, és egybehangzó volt e tekintetben az illetékesek véleménye. Szerencsére, még a színházat látogató közönség tagjai közül is kevesen tudták ezt. Vagy kevesen vették komolyan. Tízből kilencen bizony háttal fordítva engedték be késve érkező embertársaikat, így a feszélyezettség-érzés okafogyottá vált. Ha ő volt a már helyét elfoglalt, és arról egy pillanatra felemelkedni kényszerülő néző, kínosan ügyelt a megfelelő testtartásra, és valamiféle kaján örömmel szemlélte, ki hogyan reagál. Volt, aki háttal somfordált át a széke előtt, volt, aki szemből ugyan, ám zavartan pislogva, avagy éppenséggel lesütött szemmel. Ritka kivételként előfordult, hogy szemtől szembe ment az illető, szó szoros értelemben.

A házaspár már valamivel nehézkesebbnek bizonyult. Terebélyes felesége mellől csak ímmel-ámmal mozdult a férj, míg asszonya ugyancsak lomhán tápázkodott fel székéből. Dóra kedvesen megköszönte a szolgálatukat, lehajtotta az ülőkését, megvárta, míg a férje is elhelyezkedik mellette, és jól begyakorolt mozdulattal a férfi karjába fűzte az övét. Parányi retiküljét az ölébe tette, ügyelve, hogy a csatja ne tehessen kárt sem a leüléskor felcsúszó szoknya anyagában, sem a szoknya alól szabaddá váló nejlonharisnyában.

Nem igazán volt ínyére a harisnyás-rövidszoknyás öltözködés, de elhatározta, hogy mutatós nő lesz mindaddig, amíg csak megteheti. Több barátnője is túl volt már legalább egy szülésen, és Dórát riasztotta a változás, amit tapasztalt. Riasztotta azoknak a középkorú pároknak a látványa is, ahol mindkét fél igénytelenül, lomposan öltözködött. Szákolt halat nem kell etetni. Ez volt Zsolti mondása már az esküvőjük előtt is, akkor még csak poénnak szánva.

Dóra jól emlékezett az esküvői vacsora során folytatott beszélgetésre, amikor a műszakis barátai veregették Zsolti vállát, nyugtázva, hogy megvan a szakolt hal. Nyilván irigykedtek is egy kicsit a karcsú, magas nőre, akinek a nevéen már három lakás és egy – igaz, használt – gépkocsi is volt. Az azóta eltelt öt évben sajnos Zsolti egyre inkább magáévá tette e tanítást, és elkezdett belesüppedni a lompos férj kategóriájába. Pedig fiatalabb volt két évvel a feleségénél, akit rajongva szeretett.

Már másodszor szólalt meg a csengő, és Dóra boldogan nyugtázta, hogy éppen az előttük lévő három szék maradt szabadon. Panorámás kilátás nyílt tehát a színpadra, a díszlet minden részlete és a szereplők minden mozdulata akadálytalanul élvezhető maradt. Imádta a színházat, az operát, a komolyzenét. A férjét is ő tette színházjáróvá, erre büszke volt, és sokszor ugratta vele mások előtt is, hogy nélküle csak a sarki késdobálóig jutott volna.

Akkor vette észre. Mindössze két sorral ült előrébb, négy székkal balra. A zakóját ismerte fel először. Tegnapelőtt is ugyanez volt rajta. Csokoládébarna, kordbársony. Ezt látta. A könyököknél a csíkok simára koptak. Ezt tudta. Egy nő ült a jobbján. Tehát ilyen a valóságban. Ennyire szőke. A fényképen, amit egyetlenegyszer, Ádám könyörgésére megnézett, nem látszott ennyire szőkének. Persze lehet, hogy változott azóta a hajszíne. Az a fénykép lehetett legalább öt éves. Ízlésesen, lazán feltűzött haja alól hosszú fülbevalók csüngtek alá, és a nő minden fejmozdulatára vidáman himbálóztak.

Ahogy Ádám odafordult a feleségéhez, sötétzöld szemüvegeretén megcsillant az éppen halványulni induló nézőtéri lámpa fénye. Dóra is hirtelen a jobbján ülő férjéhez fordult. 'Látod,

milyen szerencsénk van, mondtam, hogy a tizenegyedik sorba vegyél jegyet, a tizenegy a szerencseszámom.' Nem bírta volna ki, ha amaz észreveszi, vagy ami még rosszabb lett volna, ha találkozik a tekintetük.

A darab nehézkesen indult. Megöltek valakit egy faluban, és a környék összes lakója gyanús. A járási rendőrhivatalban megkezdődnek a kihallgatások. A rendőrt magas, barna hajú színész játszotta, sötétzöld szemüvegkeretén megcsillant a színpadot megvilágító reflektor fénye. Dóra látta, ahogy a színész levette a csokoládébarna, kordbársony zakót, a két könyöknél simára volt az anyag kopva. A bal zsebében pedig bizonyára benne van a szilva árnyalatú rúzs, amit Dóra tegnapelőtt csempészett bele. Nem akarta, hogy Ádám elváljon, ő sem akart elválni. Ugyanakkor nem tudott belenyugodni, hogy egy másik asszonynak jut minden, amiben neki is része lehetett volna. Ha nem szúrja el. Csakhogy neki fontosabb volt a külföldi ösztöndíj. Nem akart hozzámenni egy idős pasashoz.

Ha nem is dongtak, de döngicséltek körülötte a fiúk az egyetemi évek alatt, válogatós volt, rátarti. Persze, azért nem annyira, hogy ne engedjen a jól menő ügyvéd úr közeledésének. Eleinte azt gondolta, alapjáraton ilyen a fickó, kedves a titkárnőjével, a jelöltjével és a gyakornokkal, azaz vele is. Azonban az irányában tanúsított kedvesség a sablonos bókokon hamarosan túlmutatott, egyre nagyobb ajándékokban öltött testet, míg végül egy jegygyűrűvel zárult a sor. Az anyja tajtékozott, a nagyanyját emlegette, aki fiatalon hozzáment egy tizenhét évvel idősebb pasashoz, és egész életét háztartásbeliként töltötte.

Dóra a gyűrűt elsüllyesztette a fehérneműs fiókjába, összepakolta a bőröndjét, és két évig nem adott hírt magáról. Az angolszász büntetőjog tanulmányozásának szentelte az idejét, és a szakdolgozatát is abból írta meg aztán. Mire visszajött, Ádám már családapa volt, és cseppet sem látszott idősnek. Életerős volt, kiegyensúlyozott, és magabiztosabb, mint előtte. Dórának nem maradt más öröme, mint hogy a másik nőt szurkálja, amikor csak teheti.

A rendőr felgyűrt ujjú ingben állt az íróasztala mellett, és jót húzott a mellette lévő palackból. A vízből (vagy pálinkából?) folyt a padlóra is, de a férfi mellkasára is jutott, átnedvesítve az ingét. Dórának kiszáradt a szája, ölében nyugvó bal kezének ujjai önkéntelenül megmoccantak, és indultak volna az ing alá, beletúrni a még mindig nem őszülő, dús szőrzetbe. Reszketett a térde, összedörzsölődött a nejlonharisnya két szára. Jobb kezével még szorosabban kapaszkodott férje karjába, míg a ballal sután turkált retiküljében, egy savanyúcukrot keresve.

Ádám ezalatt éppen a tanúként beidézett cselédlányt faggatta. A lány szemtelenül fiatal volt, és leplezetlenül kacérkodott a már középkorú, de sármos őrmesterrel. Ádám egy ideig túrta a játékot, aztán egy lépéssel a lány mellett termett, széttépte a blúzá, és csókolta, ahol érte. Dóra magán érezte a csókokat, orrában volt Ádám tegnapelőtti illata (mindig ugyanaz az illata, csukott szemmel is megtalálta volna a férfi üvegét a parfümériában), keze jéghideg lett, érezte, hogy a hátán hideg verejtek csorog. Összerázkódott. „Minden rendben, csak egy kicsit hűvös van itt” – súgta, válaszul Zsolti kérdő tekintetére.

A szünetben minden igyekezetét latba vetve sikerült jóval Ádámék előtt kijutnia a nézőtérre. Egyenesen a mellékhelyiségbe ment, azzal az elhatározással, hogy a szünet végéig onnan ki sem teszi a lábát. Megkérte a férjét, hozzon neki egy szénsavmentes vizet a büféből, műanyag palackban, azt majd beviszi magával a második felvonásra. Megnézte magát a tükörben, tudatosan lassan lélegzett, ötig számolt a belégzésre, majd újra ötig a kilégzésre. A mosdó előterében ácsorogva várta, hogy elnéptelenedjen a folyosó. Sajnos megint fel kellett állítania az ezúttal is készséges hölgyeket, és az elsőnél csöppnyit barátságosabbnak mutatkozó házaspárt. „Elnézést, túl hosszú volt a sor a mosdóban” – motyogta bele a sötétbe.

A második felvonás igen nagy hangzavarral és rohangálással kezdődött. Dóra örült, hogy nem elöl ülnek. Még sötétben is látszott, hogy száll a por a gumicsizmás lábak dobogásától. Úgy tűnt, nyomon van a rendőrség, kézre kerül a gyilkos. Ám a gyilkosnak számtalan fegyvere és csavaros esze volt, nem adta magát egykönnyen.

Dórát nem hagyta nyugodni a gondolat, hogyhogy Ádám nem mondta, hogy idejön ma este. Mindig mindent tudtak egymásról. Minden lépésről. Biztosan titokban akarta tartani, hogy a feleségével van randevúja. Mi oka lehetett rá? Sírhatnakja támadt. Ordíthatnékja. Noha ordítani ritkán szokott. Zsoltival még soha nem fordult elő. Ádámmal egyetlenegyszer tette meg, amikor külföldről hazatérte után a férfi elvitte vacsorázni, vacsora után pedig a házába. Megmutatta neki az otthonát, a kisbabája fényképét, és utána a nappali kanapéján hajnalig szeretkezett vele. Akkor, hajnalban Dóra ordított, magánkívül volt a dühtől. Ádám tudta, hogy nem is őrá haragszik igazán, hanem saját magára, amiért a kétévnyi távollét egy pillanat alatt elpárolgott, és ugyanott folytatják, ahol abbahagyták.

Ha nem vett volna be nyugtatót a mosdóban, biztosan nem tudta volna fegyelmezni magát. Honnan gondolhatta volna, hogy ma estére vízálló szempillaspirált kellene használnia. Diszkrétén ivott az ásványvizes palackból, majd férje combjára tette a kezét, és lassú, gépies mozdulatokkal cirógatta.

A ruhatárnál magára hagyta Zsoltit, azzal, hogy egy nagyon fontos üzenetre kell a telefonján válaszolnia. Kiment a levegőre. Feltúrta a blúza gallérját amennyire csak lehetett, és a szomszédos épületben működő ingatlaniroda ablaka előtt állt meg. Kezében volt a mobil, de helyette a hirdetések tanulmányozta. Minden idegszálával a látott képre és szövegre koncentrált, félhangosan mormolta, „Háromszobás... déli fekvésű terasszal... csendes utcában...” A férje pár perc elteltével megérkezett a két kabáttal. „Istenem, hogy lehetsz ilyen buta, hogy kabát nélkül ácsorogsz a hidegben. Hiszen már bent is fáztál.” Dóra ellenkezés nélkül felvette piros gyapjúkabátját, és belekarolt a nála alig magasabb, kisfiús képű férfibá. „Ne félts, nem leszek beteg, rossz pénz nem vész el” – próbált nevetni. „Ugye, milyen jó darab volt? Nem lehetett előre tudni, ki a gyilkos, nagyon szövevényesen tekergetek a szálak. Különleges darab volt, nagyon élveztem. Köszönöm, hogy elhoztál.”

Muszka Sándor

Várlak

*Látod, a nap vért köhögött fel,
kifröccsent nyála kézfejemre hűlt.
Haldokolnak a bokrok, a fák.
Sosem lesz vége.*

Élő

Egy Viszockij-sorra

*Nem szeretem, ha késik a hajnal,
az álomtalan, átaludt éjeket.
Nem szeretem, ha megvágom magam,
a repedt kagylóba csepegő véretem.*

*Nem szeretem remegő gyomromat,
láncra vert ebként ugráló szívem,
agyam, mely tudja, ma sem lesz másként,
s míg újra és újra el nem veszítem.*

*Undorít, taszít minden, mi élő,
nem bírok lenni, nem lenni nélküled.
Nem szeretem nyugtalan árnyadat,
hogy bárhová megyek, mindenütt követ.*

*Így növesztem a halált magamban,
és félek nagyon a fájdalomtól.
Nem szeretem, hogy így emlékszel rám,
nem bírok szabadulni magamtól.*

Felfedezők

*Horgonyt fel, hajóm, erősödik a szél,
hagyjuk magunk mögött a partot.
Láttuk a kertből kiűzött embert,
mellkasa pestises, bedeszkázott ház.
Semmi nem ment meg álnokságuktól,
el innen a végtelen vízre.
Ne járjuk útját a megfeszítettnek,
kerüljük el a hiába kínhalált.*

*A zátonyok között átjuthatunk még,
magához húz a hold.
Elrejtí nyomunk a háborgó tenger.*

Vadak

*Megmérgezték a folyót, a forrást,
felégették házaink, az erdőt.
Vérengzőbbek a veszett kutyáknál,
odúnkig hozza szagukat a szél.*

*Senki nem ismeri a napot, az órát.
A kerítésen túl emberek laknak.*

Talán

*Megérkezett, ott vár a parton.
Zsákba varrt, süket macskakölykök vagyunk.*

*Fekete tollú, suhogó szárnya nőtt.
Talán egy varjú, talán az ördög.*

Lovasok

*Álljatok meg, álljatok meg kicsit,
hiába minden út, sehova nem visz.*

*Egy madártoll lánghol a zörgő avarban,
sötét, nehéz füst kúszik a dombokon.*

*Már kezdik a kutyák, érzik, vonyítanak.
A csattanó zárok hangja legyen a jel.*

Csak még egy órát, fekete lovasok.

Endrődi Gábor

Árad a víz

– Árad a víz – morogta maga elé a teraszon ülve. Fröccsöt ivott, mint rendesen, délutánonként. Székéből kényelmesen be lehetett látni a Duna azon szakaszát, ahol az aprócska ház épült, alig száz méterre lehetett a part. – Menj, hozz egy kannával, mielőtt ellepi a forrást! – Odafordult a hatéves forma fiúhoz. Az éppen egy kis életlen bicskával valami fadarabot farigcsált nagy átéléssel. – Nem hallod? – Mordult rá a nagyapja, de hangjában nem volt semmi nyoma annak, hogy dühös lenne. A fiú felkapta a fejét, felállt, és összecsuksa a bicskáját.

– Hol a kanna? – kérdezte, de maga sem tudta, hogy miért, mert hiszen a kanna ott volt, ahol az mindig is lenni szokott, ahol lennie kellett. A bejárat mellett. – Mindjárt jövök – mondta, és leszaladt a forráshoz. Nem volt benne semmi félelem. Jól ismerte a Dunát és a környéket is, tudta, hogy áradáskor hogyan kell közlekednie ahhoz, hogy a gátnál lévő forrást biztonsággal megközelítse. A háztól a gátig legfeljebb öt perc volt az út, de a fiú sosem járta meg negyedórán belül, mert valami mindig lekötötte a figyelmét. Ha alacsony volt a vízállás, akkor a part közelében rengeteg kagylót talált, de a kedvencei a puffadó haltetekemek voltak. Ha rálépett egyre, kipukkant, és ez valamiért szórakoztatta.

Lassan odaért a forráshoz. Még pont annyival volt a Duna felett, hogy a kannát kényelmesen alá tudta tartani. Hamar megtöltötte, és indult is vissza a házhoz. Hazafelé már nem húzta az időt. Nehéz volt a vizes edény.

Visszaült nagyapja mellé, elővette életlen kését, és tovább farigcsálta a fadarabot. Kint ültek, míg el nem kezdett sötétedni. Aznap már meg sem szólaltak. Pedig szívesen elmondta volna, hogy az éjjel kísértetekről álmódott. Amik természetesen nem léteznek.

A reggeli kiadás, de nem túl bonyolult. Szalonna, tej, párnapos kenyér és paradicsom. A fiúnak a tejtől mindig hányingere volt, de nagyapja szerint egészséges, így meg kell inni. Fél órával később, mikor az émelygés szelődül, együtt mennek hátra a kisműhelybe. Az öreg kerti szerszámokat élez, közben néha káromkodik. A fiú jórészt inkább nézi, de próbál ellesni mindent, hiszen az öreg egyszer meghal, addigra át kell venni az ismereteket. Meg is tanul sok mindent, természetesen az öreg szava járását is. A napon rettenetes hőség van, így ebéd előtt együtt mennek le a Dunára, hogy egy kicsit lehűsítsék magukat. Most sem sokat beszélnek, de nagy egyetértésben vannak, és mindketten arra gondolnak, hogy milyen jó együtt. A fiú fogja a nagyapja kezét, így érnek le a partra. Az öreg ott sem engedi el, mert „*a Duna az nem játék, édes fiam, itt, ha a sodrás elkap, sosem talállok meg többé*”.

– Örvénylik a víz – mondta egyszer csak az öreg, és hirtelen lendülettel megmártózott a hideg vízben. A fiú sosem értette, hogyan képes erre. Bizonyosan rinocéroszbőre lehet.

– Látom – nézett a gát irányába a fiú. Térdig állt a vízben, apró lábait szúrták a kavicsok. Még nem vett erőt magán, hogy megmártózzék.

– Az örvénybe nem szabad beleúszni – mondta ki a fiú a nagyapja első, és legfőbb törvényét. – Emlékszel, amikor csónakkal belementünk?

– Emlékszem – vizet fröcskölt a fiú felé. – Hármat fordultunk a kishajóval. Na, gyere már be, mert a nagyanyád mérges lesz, ha nem leszünk otthon ebédre.

– Szerencse, hogy a nagymama nem volt ott. Megijedt volna. Az öreg kényelmesen leült a kavicsos ágyazatra, úgy, hogy a víz derékig ellepje. Innen figyelte a fiút, aki erőt véve magán éppen megmártózott.

– Délután hajózhatnánk – mondta. – Lehozzuk a csónakmotort, és kimegyünk a gát mögé, az öbölbe. Kormányozhatsz. Esetleg a túlpartra is átmegyünk.

A fiú arca felderült. Hazaérve az ebédet gyorsan elfogyasztotta, nagyanyja többször is rászólt, hogy rájga meg alaposan, mert

megfullad. A paprikás krumpli eléggé ízetlen volt, *nagymama-féle* sótlan étel, sok szalonnával és kolbásszal. Mivel vacsoraidőig szó sem lehet már evésről, megette mindet. Tükön ülve megvárta, míg nagyapja tölt, és lassan elkortyol egy pohár bort. Közben a Kossuth rádiót hallgatták, mint minden nap. A fiú úgy számolta, talán félóra, és indulhatnak hajózni. Az öreg még szuszogott a bor mellett, nagyanyja pedig vizet melegített a mosogatáshoz, közben barna Szofit szívott szipkával.

– *Adásunkat megszakítva szomorú kötelességünknek teszünk eleget, és bejelentjük, hogy Kádár János meghalt* – recsegte egyszer csak az ócska Szokol. A fiú ücsörgött tovább.

– Feri – az öregasszony izgatottan törölgette kezeit a kötényében –, hallottad ezt?

– Hallottam – bólintott, és töltött még egy pohár bort. A fiú nem nagyon értette, mi történik, gondolatban újabb félórát adott a lehetséges indulásig.

– Meghalt a Kádár – mondta a nagyanyja.

Az öreg megvonta a vállát, és a gyereket fürkészte, aki már láthatóan indult volna hajózni, bár látszott rajta valamiféle aggodalom. *Csak kísértet ne legyen*, gondolta a fiú.

Az után a nyár után – persze évtizedes teher mellett – a fiú felnőtt, jobban, mint szeretett volna. Kádár még mindig halott volt, és ő még mindig félt a kísértetektől, amikről tudta, hogy nem léteznek. Másrésztől, persze, mi van, ha mégis? Felnőtt lett. Gyermeké született, fiú. Nem baj, nem szerette volna látni, hogy a lányának melle serken.

Seregély Orsolya

Sétáltatás

A fagyott avarban tapos a láb. A sár barázdái hullámszerűen megfagytak, ez az egyetlen tenger, ami az itteni embernek jut. A jég, a hó fátyollal takarja be a fák koronáit, az ónos eső héjként fogja körbe az ágakat. Szinte hallani, ahogy pattan a fa, ahogy megreped belül, meghal. Szűk ösvény követi a Drávát, a távolban megannyi ember sétáltat kutyát vagy önmagát, a szúrós levegőt a vasárnapi ebéd után kávé helyett fogyasztják.

Elöl szalad a kutya. Közepes termetű, foltos, keverék. Fürkésző szeme ide-oda ugrál, kajla fülei rugóznak okos fején, ahogy egyre előretör. Amíg a gazdája megtesz egy métert, ő legalább ötöt. Határtalanul szalad előre, majd vissza, felugrik, körbeér, nyolcasokat vet, izgágán, hosszú lábait dobálva élvezi a nagy sétát, amit gazdájával minden héten megtesznek. Izgatják a szagok, az avarban lapuló állatok, a bokrok madarai, az ízek, a kutyák, a rikkantások, a füttyentések. A hideg téli vasárnap sokan vannak a parkban, amely szélén egy beton hídfő áll. A híd átnyúlik a folyón. A lábánál autók sorakoznak, az autókból különböző méretű kedvencek ugornak elő. Mivel a kutya még fiatal volt, ráadásul tüzelt is, a lány jobbnak látta, ha kerülik a tömeget, és inkább az erdőbe vezényelte kedvencét. Itt talán kevesebb dolog vonja el a figyelmét az ebnek, csak itt-ott bukkan fel egy másik kutya, vagy sétáló. A lány is jól ismerte az etikettet, ha egy kutyával találkozta, hagyta, hogy a két eb ismerkedjen, játsszon egy kicsit, addig a gazdával beszélgetett.

Nagyjából fél órája haladt befelé az erdőbe, a folyó mentén. Néhol ágak hajoltak be az ösvényre, minden szürkés, barnás színben keveredett, csend honolt az ösvényen. Hirtelen egy sárga színű, kövér kutya jelent meg az ösvényen. A két kutya üdvözölte egymást, és már el is kezdték a játékot. Elrohantak a bokrok közé, csak a csörtetést lehetett hallani. Megjelent közben a kutya

gazdája is, egy idősebb, köpcös úr, szürke melegítőben, sapkában. A férfi zsebében jutalomfalatok lapultak, amiből kettőt már ki is vett.

– Milyen szép kutya – kezdte a férfi, és a kezében a jutalomfalatot már a kutya felé tartva becézte az ebet –, az én kutyám is nagyon szeret játszani, de idősebb. Milyen jól kijönnek.

A férfi különböző vezényszavakkal utasította a két kutyát, hogy üljenek, maradjanak, álljanak, feküdjenek, minden mutatványt egy falattal jutalmazva. A lány indult volna tovább, már épp elköszönőben volt, ám a férfi közölte, hogy ő is arra tart. Így hát elindultak együtt az ösvényen, a lány elől, a férfi hátul, közben beszélgettek. A két kutya cikázva szelte a dombokat.

– Lesz itt egy leágazás – mutatta a lány –, ott fogunk visszakanyarodni az autóhoz, figyelniem kell, nehogy eltévedszem.

– Nem fogod, itt lesz az hamarosan, de látni fogod te is, mert jól kivehető – mondta a férfi, majd egy hirtelen kanyarral elfordult, a két kutya pedig követte. A vízpartra ért. A Dráva szürkés vize hömpölygött, a nap sárga fénye csillogott a hideg hullámokon. A túlsó parton hódok rágták meg a fákat, tisztán látható a nyoma, még a másik oldalról is. A két kutya egyenesen a hideg vízbe rohant, egyre határtalanabb játék vette kezdetét, amiben a sárga, idős, kövér kutya elfáradt, így inkább csak a homokos partról figyelte, ahogy új barátja hosszú lábaival a vízbe igyekszik.

– Rendben, mi elindulunk – próbálkozott újra a lány.

– Várj, várj, mi is megyünk! – vágta rá a férfi, majd ismét libasorba rendeződtek, elindultak, miközben kedélyesen beszélgettek, többnyire a kutyákról. A lány észrevette, hogy eltévesztette az ösvényt. Nem szólt semmit, lépkedett tovább, hiszen a férfi is hazafelé tart, tehát előbb-utóbb valamilyen helyes irányba vivő csapáshoz fognak érni. Ahogy ritkulni kezdett a növényzet, valóban egy saras, csendes elágazódáshoz érkeztek, ahol a szűk erdei gyalogút valódi úttá szélesedett. Magas fák nyúltak fagyott ágaikkal az égbe, a vörös, lenyugvó nap megvilágította a mohát, ettől furcsa, vörösös fény áradt szét az erdőben, mintha vérben úszna a táj. Egyre hidegebb lett, a lány orra és arca egyre pirosab-

bá vált. Már nem hallani sem a többi látogatót, sem a kutyákat. A vállakat lenyomja a csend.

– Elköszönök, köszönjük a társaságot – mondta a lány.

Mivel a férfi mögötte volt, a két kutya pedig csaholva szaladgált, nem láthatta, ahogy a férfi tétován nyúl a zsebébe, és azt sem, hogy a mosoly felett a két szempár céltudatosan, fürkészszerűen mered egyenesen a tarkójába.

Beesteledett. Az a fajta téli este ereszkedett le, amikor minden sötétebbnek tűnik, mint amilyen valójában. Elnyeli a fényt a hideg. A park, a folyópart és az erdő kiürült. A partról már minden autó eltűnt. A betonhíd maradványai az égbe meredtek, az égen pedig a sötétségben megannyi csillag ragyogott fagyosan. A híd alatt egyetlen autó árválkodott, mellette egy kajla fülű kutya fekdött, szűkülve, magányosan.

A móló

Hideg volt, a hó porcukorként lepte be a tájat. A fagyos mezőt vadnyúl nyoma szelte át, pár helyen szemét, a sásban madarak kapirgáltak. Csend volt. Sehohly egy lélek. A távolban csak a kémények eregették a fekete füstgombolyagokat. A nap magasan járt, a hó szikrázott, a két csizmapár pedig szelte a havat. Átvágtak a mezőn, kerülve, hogy minél hamarabb a duzzasztóhoz érjenek.

Ritkán sétáltak így együtt, az idős kor már szorosan belevájta kezét a térdekbe, a hátba, a szívbe. Az idő is ritkán engedte a sétát, hol hideg volt, és esett, hol már besötétedett. A mai nap azonban lényegesen más volt, sétálni indultak rögtön ebéd után.

A duzzasztónál egy színes madár kapirgált a víz jeges felszínén. Háta, mint a rózsabogárnak, fényes volt, kékes, zöldes, a télhez már-már illetlenül színes. Apró fejét billegetve, gyors mozdulatokkal röppent egyik jégtábláról a másikra.

A mesterséges szigetet apró folyócska ölelte körbe, amelynek egy részét duzzasztották. A hídon túl azonban mólók álltak, ahonnan nyáron bárki a vízbe ugorhatott. Már teljesen kiépítették a mólót. A deszkás lépcsősoron nyáron fecskealsós ifjoncok napoztak, nők terültek ki, mint a tészta, izzadtak, égtek. Vékony gyerekek ugráltak a vízbe, ami nyáron zöld és zavaros.

Most azonban nem úszott senki, a tél honolt a tájon, csendben, a parasztok sem dolgoztak a földeken. A víz felszíne havas, jeges volt, csak egy sávban csordogált a víz, ahol megolvadt a jég.

A csizma szárába tömködött melegítőnadrág, alatta a harisnya, a kabát, a sapka, sál mind korlátoztak a mozgásban, már szinte a nyakat is nehéz mozdítani. A súlyos tollkabát alatt izzadt a test, egyre csak vizesedik a lélekmelegítő, a pulóver. A nő haja huncutul kandikált ki a sapka alól. Lassú mozdulatokkal a móló széléhez sétáltak, a deszka síkos volt, csúszott, ropogott rajta a hó és a jég. A megfagyott deszkák engedtek a súlynak. Recsegett a móló, nem érezték, ahogy mozdul a tákolmány. Hirtelen hangos reccsenéssel beszakadtak a deszkák, a nő a vízbe vágódott, a férfi utána kapott, de a sok ruha, a kabát mind hátráltatta. Megcsúszott ő is, és a vízbe esett. A víz itt túl mély, hiába kapálózna bárki, nem érheti el a medret. Eközben a víz, ahol még nem fagyott meg, egyre csak sodorta őket a duzzasztó felé. A nő már nem kapálózott, haja az arcára ragadva, üveges tekintettel hagyta, hogy a víz sodorja. Halk bugyogás törte meg a csendet, a csobbanást már elnyelte a táj. A nő mellett kalap úszik, a férfinak nyoma veszett. Pár perc az egész, ez a haláltusa, majd a csend ismét a tájra nehezedett. Lassan lemenőben volt a nap, a parton már nem volt más. A kövér testek a nappaliban a kandalló mellett melegedtek, a füst pöfékelve tört elő a kéményekből, a templomban harangoztak.

Keszthelyi György

Álmaim

*Esténként arról faggatózom,
vajon mivel maradtam el,
mennyi a tartozásom,
mikor láthatom végre
az éjszaka bohózatát.*

*Isten hallgat,
anyámig el sem ér a hangom.
Ma ismét öreg volt, erőtlen,
álmaim sötétszürkék,
nyomasztóan mély bennük az ősz.*

Újtót fejezet

*Vagy nem volt helyén a tűzoltóság,
vagy kiderült, hogy látható
a hátsó udvarok világa is.*

*Ezért lett az árnyékból sánc,
a latrinából bunker,
a margóvágóból corpus delicti.*

*Mennyi temérdek szanatórium...
hány Ferenc Jóska, Napóleon...
meglazult a biztonsági zár.*

*Zubbonyban, álmatlanul
behurcolkodik az éjszakába
a nappalok építésze.*

A mű

szonett a rendezőhöz

*Egy ütött-kopott biliárdasztalon
gördülünk, koccanunk céltalanul,
a térbe idomult idő tanul
befutó szerepet. Se kár, se haszon.*

*Valami elbomlik, aztán felépül
a színen. Habarcs, téglatörmelék,
csonka zsámoly és a többi kellék
tart össze. Mi nem vész el, átlényegül.*

*A dalárda elhanyagolható,
ez odú, ez fészek, ez bányató,
az új epizód régi tegnapha taszít.*

*A teremtés ösztön. Ó,
néma nullpont, mellőzött origó,
mégiscsak szerettél valahol valakit.*

Hudra L. Mária

Ajándék

Mereven fókuszálsz a két csempe közti fugára. Koszos. Vajon mikor takarították le utoljára? Kezed ökölbe szorul, aztán rádöb-bensz, összegyűrted a papírdarabot, amit kaptál. Lehajtott fejjel nézed a kipontozott részt.

– Csak alá kell írni – cseng a füledbe.

Igen, mondd magadnak. Csak alá kell írni. És majd valakinek jobb lesz. Van még fél órád, hogy dönts. Harminc perc, hogy elköszönj.

Miért kell neked döntened? Te ezt nem akarod. Mellkasodban szűrő fájdalom jelentkezik.

A folyosó ajtaja kicsapódik. Vézna lányka áll meg melletted, kezében egy műanyag egyszarvú játékkal, a vizesballont bővíti.

– Segítesz? – kérdezi feléd fordulva.

Legbelül üvölténél.

Nem! Hagyj békén!

Vörös haja két copfba fogva. Hatalmas szempillái alól kivillan barna írisze.

– Segítesz? – jön újra a kérdés.

Gépies mozdulattal kiszeded a beszorult poharat, és felé nyújtod. Hálás pillantás után a kislány vizet enged, mire te nagyot nyelsz. Azt sem tudod, mikor ittál utoljára.

– Szomjas vagy? – Vékony hangja az agyadba mászik.

Behunyod a szemed, mert belsőd megint tiltakozik.

Nem akarom hallani. Olyan, mint...

Melléd ül.

– Nincs baj – suttogja.

– Nincs? – kérdezed, miközben ránézel.

A kislány keze a karodra fonódik. Narancssárga a karszalagja.

– Igyál – nyújtja feléd a poharat.

Már túl közel van hozzád. A torkodban gombóc forog. Elveszed a vizet, és magadba öntöd. Szétfolyik benned, mintha üres tér lennél.

Egyre jobban gyűrőd a papírt a kezekben.

– Köszönöm – motyogod.

– Eláruljak egy titkot?

– Ha van kedved...

– Jövő héten leszek hatéves.

Beléd szorul a levegő. Felrémlik a tegnapi éjjel. Panka megkérdezte tőled:

– Anya! Tudod, hogy holnap leszek hatéves?

Apró kezecskéje erőtlenül szorította a tiedet, miközben a monitor sípolni kezdett. A doktornő félretolta téged, és Panka fölé hajolt, egyre többen jöttek. Túl gyorsan történt minden.

– A mamitól most kaptam ezt a szoknyát – hallod magad előtt.

A kislány arca bár csillog, a szeme alatt mély barázdák feszülnek. Lassan körbefordul előtted, pontosan ezt a szoknyát nézted ki te is Pankának.

– Beteg vagy? – Magad sem tudod, miért kérdezted, hiszen a karszalag mindent elárul.

A mellkasára teszi a kezét.

– Apa azt mondta, itt bent valami nem jó.

Újra megjelenik a lányod arca, ahogy ott feküdt az ágyban.

– Anya, ez nem jó... – zúg a füledbe a tegnap.

Mondanád, hogy semmi baj, majd itt bent meggyógyítanak, de nem vagy rá képes. A kislány közben egész halkán egy dalba kezd, miközben ringatja magát. Fátyolossá válik a szemed. Szívesen felkapnád, elfutnál vele, hogy csak a tiéd legyen, nem teszed.

– Ezt én is ismerem – mondod halkán, és arra eszmélsz, hogy együtt dúdoltok.

Összenevettek, amikor vége, aztán a lányka megint melléd telepszik.

– Apa azt mondta, ha meggyógyulok, iskolába is mehetek.

Arcán ott a remény.

– Nagyon vigyáznod kell magadra – suttogod alig hallhatóan.

– Neked van gyereked? – kérdezi.

Kinyílik a folyosó ajtaja, egy meggyötört férfi lép oda hozzátok, felkapja a kislányt, és magához szorítja. Kisírt szeme mindent el-

árul. A kislány még integet, majd eltűnnek a hatalmas fémajtó mögött.

Felette tábla.

Transzplantációs osztály.

A kipontozott részre esik a pillantásod.

Get ready, get set, go

Hajnal van, megszólal az órád.

Már akkor megbántad, hogy megvetted, amikor még nem is tudtad, angolul fog vinnyogni.

Five thirty. Five thirty. Five thirty.

Még jó, hogy nem éred el, mert biztos a földön landolna. Ideje felkelned, hiszen tudod a programot, te mégis átfordulsz a másik oldaladra, végül is vasárnap van. De az is tiszta számmodra, hogy ez a nap futással kezdődik. Megint jön a figyelmeztetés.

Five fifty. Five fifty. Five fifty.

Felülsz az ágyban, de beléd szorul a levegő. A melledhez kapsz, aztán visszaesel a párnára. Hát persze, jut eszedbe a masszöröd intelme, nem így kelünk fel.

Mély levegőt veszel, bent tartod, majd engeded, hogy távozzon. Mindkét bokáddal apró köröket írsz le, csuklókörzés, fejbiccentés jobbra, balra, a térdedet felhúzódsz és az ágy szélére tolod, majd a lábszáradat lelógatod. Újabb mély levegőt veszel, és kifújáskor feltolod magad.

Ma is sikerült.

A párna ugyan még mindig hívogat, de te már gondolatban máshol jársz.

Jó tíz perccel később zárod a kiskaput magad mögött, lófarokba kötöd a hajad, és aktiválsz a sportórát. Két-három magasra nyújtózás után beleszippantasz a vasárnapi hajnalba. Minden

csendes, lassan indulsz, legyen ez bemelegítés, a kitűzött cél mégiscsak tíz kilométer.

Magad mögött hagyva a falutáblát meg kell állnod, a nap éppen felkelni készül a domb felett, sugárkévéje fénylik az alatta elterülő zöld mezőn. Füledben megszólal Michael Jackson *They Don't Really Care About Us* száma. Tudod, hogy indulnod kell.

– Gyerünk – mondod, és a lábad engedelmeskedik.

Futás közben igyekszel mindent kitörölni a fejedből. A tegnapi felesleges veszekedés kesernyés ízét, a lefekvés utáni hiányérzetet. Figyeled az aszfalt szürke színének változatait. Itt-ott foltozták az utat, odavonzza a tekintetedet egy-egy különleges formájú, letört darab.

Beérsz a szomszéd községbe. Az út szélén futsz, nehogy a kutyák felugassák a gazdikát. Újabb szám következik. Szakács Gergőtől a *Ne sajnálj*. Éneklésre késztet. Ott van benned a szavak jelentése, érzed a ritmust, a kívülállók azt látják, egy nő fut, miközben tátog.

Megérkezel ahhoz az oszlophoz, ahol vissza szoktál fordulni. Combod már megérezte, hogy félúton jársz, így megállsz egy pillanatra. Kezed a térdeden pihen, lihegsz. Pár éve ez még meg sem kottyant. Most meg... Tudod, hogy nincs mese, visszafelé is ugyanennyi van még, indulnod kell. A nap közben vészesen elindult felfelé, és nem kímélve téged, sugarait ontva izzadság-cseppeket csalt homlokodra.

– Köszí – sziszeged csak úgy felfelé.

Elindulsz, de nem ugyanarra visz az utad, inkább az alsó utcát választod, így amikor beérsz a két községet összekötő erdei ösvényre, örömmel nyugtázod, árnyékban és enyhe fuvallatban teheted meg a maradék távot. Élvezed, hogy még mindenki alszik, élvezed, hogy csak magad vagy. Nincsenek gondolatok, nincsenek feladatok, mindössze az alattad található aszfalt – és te. Az utat két oldalról védik a tölgyfák. Egyik-másik koronája behajolva, még több árnyékot adva ölelkezik a túloldalon lévővel. Az utolsó szakasz következik. A vádlidba belenyilall az ismerős fájdalom. Enyhe görcs, itt a tűrőképesség határa.

– Gyerünk már – nyögöd.

Emelkedő jön. Utálod, de nincs mese, meg kell, hogy legyen a kitűzött cél.

Hogy is volt abban a novellában? A domboldalon felfelé a lovak felgyorsították lépteiket. Micsoda macskaság. De mégis azt veszed észre, te magad is gyorsítani kezdesz. Talán csak, hogy hamarabb felérj?

Már látod az emelkedő tetejét. Zihálsz.

– Csak még pár méter..

Felérsz. Mély sóhaj hagyja el a szádat, kétszáz méter van még a házig. Lassíts, mondja belső hangod, de nem engedelmeskedsz. Gyorsítasz, és mintha versenyen lennél, mindent beleadva beérsz a célba.

Tíz kilométer, emeled kipirult arcod a nap felé, mintha neki dicsekednél.

Két vizslád meglát, farokcsóválással hízelegnek, miközben rólad ömlik az izzadság.

Elégedetten hajolsz előre, nyújtasz, teljesítetted a tervet. Egy méterrel többet sem lettél volna képes megtenni. Jöhet a megérdemelt reggeli, egy nagy pohár narancslével.

A bejárati ajtó nyílik, megjelenik a párod.

– Hol voltál? Megyünk akkor biciklizni?

Berényi Klára

Bolond a káván

„három árnymedve ottan: – s mézet adtak
pedig ők vigyáztak a kútfedőre,
álomalatti kútnak három őre –”
(Szöcs Géza)

*Az álmaim alatti kút mohás
kövén három medveárnyalak,
téged, bolond, a kávján vártalak,
hogy utat tervezzünk a lyuk fölött.*

*Talán álom volt, talán régi emlék
lehet, nem is te voltál ott velem,
csak a szagra emlékszem, dögverem.
miért nem másznak a kútfedőre medvék?*

*Káván ülök, utakról álmodom,
te messze jársz, nekem muszáj, bolond,
maradnom, a kútnak más őre nincs.*

*Élők szorongnak a holtak alatt,
ha emlékeznek, bántom magamat,
engesztelem nyugtalan őseim.*

Ónody Éva

Apám Dombiratososa

(III. rész.)

Huncut jegyzők

Busa Károllyal többször beszélgettem, hisz nagyon megkedveltem őt. Az a képtelen felismerésem támadt, mintha jobb adottságokkal bírna, aki igaz, nagy szerelemben fogant, és ez az ő életének minden helyzetében megmutatkozott. Mindvégig Dombiratoson élt, és ma már lassú tűnődésekben, csöndes sétákban kereste az elillant élet lábnyomait. 1984-ben, amikor találkoztunk, letisztult emlékekkel, élénk szellemmel beszélt a múltjáról, és ö-ző nyelvjárásban, mint Dombiratoson mindenki, hiszen a falut szegedi földbérlők alapították annakidején. Ezt a szép tájszólást jól megőrizték évszázadokon át. Élvezettel hallgattam szép dallamát halk és finom beszédének. Tömörkény István – remek klasszikusunk – jól visszaadta ezt a nyelvjárást prózájában. A Nyugat folyóirat ezért ugyan elítélte, és meg is tagadta a közlését. Természetesen ezzel nem törődött, és az idő őt igazolta. Egyáltalán a nyelvjárás, mint élethű beszéd, beépült a magyar irodalomba. (Gondoljunk csak Móricz Zsigmondra.) Nagy volt a kísértés, hogy én is visszaadjam a tájszólását, a kiejtését, végül mégsem tettem, bár a magnófelvétel jól megőrizte Károly bácsi gyönyörű nyelvezetét. Édesapám is ö-zött, egész életében, ha eszébe jutott a faluja.

Ma már Dombiratos öregje 91. évébe lépett, mondtam 1984-ben, amikor megismertem, és a falu múltjáról szívesen beszélt, azokról is, akik valamikor a községházán dolgoztak. Sokfelé megfordult hosszú élete során; a tizennégyes háborúban szerzett sebeit Bécsben gyógyították, dolgozott Aradon a fűrészgyárban, és leghosszabban a községházán, 1926-tól 1945-ig.

A régi elöljáróság

– Az én időmben, amikor a községházára kerültem, Papp Dezső volt a jegyző. Az elöljárókat minden harmadik esztendőben választották: a bírót, az esküdteket, a törvényszéki bírót, a hitest, a közjegyzőt, a közgyámot. A képviselőtestület, úgy, mint az Országházban, két részre oszlott, felső- és alsóházra, a virilistákra és a választott képviselőkre. Virilisták csak bizonyos gazdák lehettek, akik a legtöbb adót fizették, tehát azok közül kerülhettek ki. Őket nem választották, hanem a vagyonuk után kerültek be. Ugyanannyi volt a választott képviselő a szegények soraiból. Ha valamit meg akartak szavaztatni, a jegyző behívatta az elöljárókat, s azt legtöbbször úgy csinálták, ahogy a jegyző akarta. Azután vitték a képviselők elébe. De azok aztán nem szavazták mindég meg! Főleg a Juhászok, Juhász Károly meg Pista, a két testvér. Károly vitte a prímet, a többiek meg mentek utána. Gazdag ember volt, amúgy bosszúálló, de ő vezette a falut.

– *Károly bácsinak mi volt a beosztása, a feladatköre?*

– Községi rendőr voltam. A bírósági papírokat kellett személyesen kikézbesítenem. Sokszor elibünk álltak az ajtóban, mert nem akarták átvenni. Ilyenkor bele kellett írni a jelentésbe, hogy a címzett nem vette át. Veszélyes mesterség volt! Egyszer az újság hozta, hogy agyonlőttek két községi rendőrt. Bálók alkalmával nekem kellett rendet tenni, vigyázni arra, hogy a tizennyolc éven aluliak ne menjenek a kocsmába. Ha betörés vagy lopás volt, nekem kellett kimenni a csendőrökkel polgári tanúnak. (Mert mi nem állami rendőrök voltunk.) A vallatásnál is jelen kellett lenni. Rosszul gondolja azt a nép, hogy a tolvaj mindjárt bevallja a bűnét. Kicsit alájuk kellett nyúlni a csendőröknek, egy-két pofonnal, meg ahogy sikerült. Volt, aki a bíróságon azt állította, hogy csak azért vallott, mert ütötték. Nekem meg tanúskodni kellett, hogy nem ütötték. Ha ütötték is, nem láttam. Érti, Éva? Nem jó mesterség volt. Hazudtam.

– *Előfordult, hogy ártatlan embereket is elítéltek?*

– Nem. Soha. Ilyen nem volt soha. Ezek mindig igazán tolvajok voltak. Sokszor besegítettem a jegyzőnek postázásnál, a já-

*Busa Károly, a dombiratosi rend őre,
a községháza mindenese, rendőri egyenruhában*

ratkezelésnél. Mindenre fölhasználtak engemet, pedig csak hat elemim volt.

– *A dombiratosiak akarata érvényesülhetett? Hogyan képviselte az elöljáróság a lakosságot?*

– Az elöljárók döntötték el igazán a falut érintő kérdéseket, az a néhány ember, és nem a képviselők. Előbb fölülről megkapta a jegyző a parancsot, azt megtárgyalta az elöljárókkal. Ha egyszer nem sikerült őket meggyőzni, másik gyűlést hívott össze, de amit fölülről kapott, azt végre kellett hajtani.

Amelyik jegyző ezt nem így csinálta meg, azt menesztették. De ez a Papp Dezső erőszakos ember volt. Úgy rendezte a gyűlést, meg a szavazásokat is, ahogy ő akarta. Sokszor megesett, hogy amíg a virilisek és a választottak veszekedtek valamin, ő már be is írta a jegyzőkönyvbe, hogy megszavazták. Ilyen huncut ember volt. A főszolgabíró mégis menesztette, mert sikkasztott. Az úgynevezett Újhely-földek kiosztásánál befizetett pénzeket elsikkasztotta. Nem ingyen kaptuk azokat a földeket, mint sokan hiszik, fizettünk érte. Elhanyagolt földek voltak, akkor azért osztották ki a szegényeknek. Persze, amit elsikkasztott, azt be kellett később fizetnie, de menesztették.

– *Korábbra, a Papp Dezső előtti időre nem emlékszik Károly bácsi?*

– A legelső dombiratosi jegyzőről, Szabó Imréről én csak halomásból tudok. Kisiskolás lehettem akkor. Beszélték, ő is semmi nélkül jött ide, de jól megszedte magát. Mire elment, lett földje, cséplőgépe, lovai. Ő csépelte a faluban. Húzatós cséplőgépek voltak akkor még, lovakkal húzatták azokat. De ő rendszeren nyugdíjba ment, őt nem menesztették. Valószínű huncutabb volt. Utána Székesy Antal következett, őrá már emlékszem. Hogy mije volt, amikor ide jött, nem tudom, de sok földet összeszedett itt ő is, az biztos. Gazember volt! Huncut gazember! Valami találó csúfnéve is volt, de ejnye, már nem emlékszem rá! A Hegyvidékünkön is volt szőlője, és megengedték neki, hogy a borát itt adja el, kétliteres üvegekben. Miből szerezte mindezt? Csak gazemberségből.

– *Mikor volt ez?*

– Igencsak úgy az 1910-es években. Én még gyerek voltam, amikor meglőtték. A községháza ablakán keresztül. Nagy híre ment. De nem halt meg, csak megsebesült. A tettetést sem találták meg. Nagyon nagy huncut volt ez is. Borzasztó ember volt. Már úgy értem, ahogyan a felekkel viselkedett. Például mindenkit tegezett.

– *A harmincas években kifélék voltak még a jegyzők?*

– Utána mindjárt Almássy János. Ez naponta legalább kétszer berúgott. Annyira részegeskedett, hogy egyáltalán nem lehetett használni. De nem ezért kellett mennie, hanem, mert pénzeket utaltatott ki magának a vízkárosultakéból. Úgy, hogy tizenhétezer pengővel tartozott a községnek, amikor kényszernyugdíjba küldték. Ja! És még az otthon tartott napszámosának is a vízkárosultaknak járó pénzből utaltatta ki a bérét, és ráadásul még a községi pénztárossal!

Abban az évben Romániából jött ránk a víz, de a falut azért nem árasztotta el egészen, mert, az utakat sikerült átvágni. De sok ház tönkrement. A károsultak persze kapták az építési anyagot; téglát, cserepet, meszet, de később ezt is meg kellett fizetni.

A következő jegyző bizonyos Gyémánt nevezetű volt nagyon rövid ideig, nem is tudok róla semmit. Az utolsó pedig Marosvári, Pitvarosról, és a másik nevére nem emlékszem. Amikor Almássytól megszabadult a község, a hitelszövetkezettől hetvenezer pengőt vett föl. Aláírták a képviselők, de nem mindegyik. Pitvaros nagyon szegény község volt, s ez abból is kitűnik, hogy Dombiratos nagyon el volt adósodva, Marosvári mégis azt mondta nekem: „Busa bácsi, ilyen jómódú községben, mint Dombiratos, kutya... jegyzőnek lenni.”

– *Mitől volt olyan jómódú ez a falu? Hiszen nagy szegénység dúlt abban az időben, az egész országban.*

– Itt nagyon jó földek vannak, mind első osztályú. Az egész határ. Itt volt kataszterenként huszonhatezer koronás, tiszta jövedelmű is. És nem volt munkanélküliség, soha! Akiknek pedig nem volt földjük (sok ilyen családról tudunk), résziből művelték a gazdagokét, a földbirtokosokét; negyedéből vagy harmadából. (A termés negyed- vagy harmadrésze lett az övék.) Egyszerre kapta tehát a nép a pénzt, a betakarítás után, ősszel. Abból már

lehetett valamire jutni, nem úgy, mint a napszámból. Nyáron a búzából lett valami, ősszel a kukoricából, cukorrépából, cirokból. Hizlalt a nép magának egy-két disznót is. A Ráth birtokon például harmadában adták ki a kukoricát, amikor másutt negyedéből.

– *Hogyhogy?*

– Így csinálta meg az intéző, Albert Gyula, mert rendes ember volt. Máshol – például Kovácsházán voltam egyszer, akkor jöttek haza a munkából az emberek – hallottam, amikor azt mondta az egyik: a felesége most se kapott mást napszámba, csak egy kis darab szalonnát. Ilyen ínségesen éltek a környéken. A mi községünkbe ínség nem volt soha.

– *Korszerűsödött-e a világ, javul-e az élet erre felé, így az 1980-as évek közepére?*

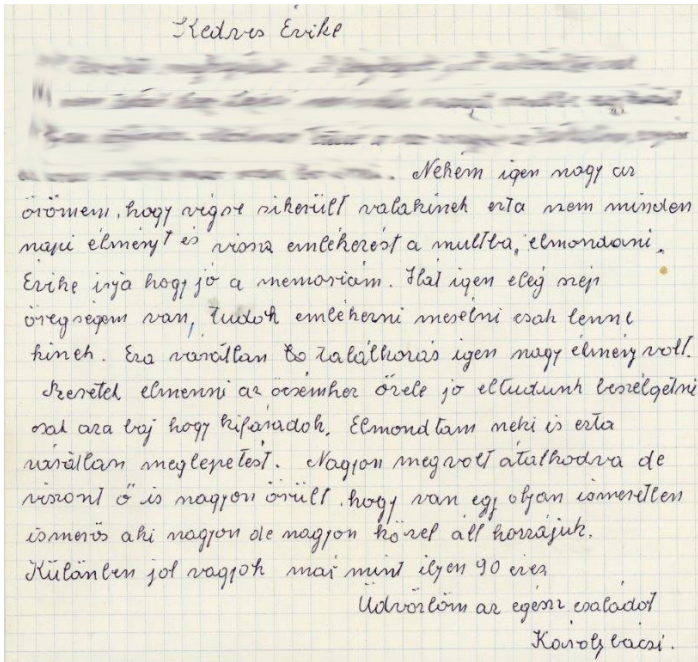
– Hogyan is fejezzem ki magam? Sokkal jobb a megélhetés. Mindenütt fizetik az embert. Sokkal jobban élünk. Nem is tudja a nép már, hogy mit is egyen. Mondják, hogy nem kell a hús. Nem kívánják. Ilyen régen nem volt. Mikor muzsikáltunk a bálban (mert én a falu zenekarában játszottam, és a belépőjegyek szedését is rám bízták), nagyon jól emlékszem, nem is egy asszony mondta, eladtam pár tyúkot, hogy a fiam bejöhessen, de én nem tudok magamra fizetni, mert akkor neki nem jut egy pohár borra. Most nincs megállás, mert irigyek az emberek. Ha látja, hogy a másiknak a megélhetése magasabban van, ő is azt akarja. Hajszolja magát mindenki. Régebben betakarodott a nép ősszel, és nyugodtan volt. Most mindenki jól akar élni, szépen akar járni, de még a takarékbba is legyen pénze. Mikor nyugszanak?

A beszélgetés végén visszaforgattam a magnószalagot. Károly bácsi hitetlenkedve megkérdezte:

– Ez az én hangom?

– *Igen, egészen biztosan, az öné. S oly könnyű természetességgel beszélt, amint megörökítettem, öröm volt hallgatni.*

Csak a papír megfosztotta a hangját a szépségétől, a gyönyörű nyelvjárástól; fátyolos, öreg zamatától. S milyen jó, hogy megörökítettem! De a kedvenc dalát, amit búcsúzaskor még eléne-

kelt nekem, már nem tudtam fölvenni, viszont megjegyeztem, és meghatóva újra és újra énekelgettem.

„Megállok a keresztútnál,
Ahol oly sok fehér virág nyílik,
Visszahúz a szívem ide,
Bármerre is járok a nagyvilágban.
Vándordarvak búcsúznak fenn,
Dér csillog a levélen
Dér ütötte avar fölött,
Kicsi fehér lábad nyomát keresem...”

Még egy ideig leveleztünk Károly bátyámmal. Mondandóját lediktálta a menyének, mert ő 91 évesen már nem vállalta az írást. Megüzente, így levélben, mit is jelentett neki ez a kései találkozásunk.

Péterfi András

A teve, aki szeretett engem

Nyár volt, kora este. Mint ilyenkor mindig, az jutott eszembe: sosem fogom megszokni, hogy a mi kis családjunkban esténként többnyire csend van. Pedig nekem az este az, amikor megy a tévé, beszélgetünk, megtárgyaljuk a nap eseményeit, iszunk egy teát vagy egy whiskyt, ízlés szerint, és lazulunk. De ezen a nyári estén eszembe jutott, hogy bizony én is hibás vagyok. Sok-sok este sejlett fel bennem abból az időszakból, amikor még ketten édegettünk Adrival a Szent Korona utcai lakótelepen, és Adri leült egy-egy romantikus vígjáték elé, én pedig a szoba másik végében számítógépeztem, és lövöldöztem boldogan a haverokkal a neten, és közben csak néha szóltam oda kedvesen ezt-azt Adrinak, vagy együtt nevettem vele a film valamelyik poénján, de nem voltam vele igazából.

Vajon hány este szalasztottam el vele a meghitt összebújást az aktuális történetet nézve, és hány este maradtam vele végig, a kezét fogva vagy átölelve a vállát a kanapén? És amikor inkább számítógépeztem, akkor vajon hányszor örült neki, hogy most egy kicsit nem lihegek a nyakába, és hányszor volt magányos, és vágyott volna rám? Megnéznék erről valami pártatlan, kamerák és robotok készíttette statisztikát. Bárcsak tisztán emlékeznék: hányszor löktem el magamtól én, mielőtt ő elkezdett mindig ellökni magától?

Egy érzelgős-önző lúzer töprengései. Szóval nyár volt, kora este.

– Ki hol alszik? – kérdezte Adri, akinek az alvás nagyon lényeges kérdés volt. Egyfajta különös rotációban aludtunk már évek óta, a gyerekek olykor a saját ágyukban, máskor meg valamelyikünkkel együtt. A rotációt finoman úgy oldottuk meg, hogy Adrival egyre ritkábban aludtunk egymás mellett, mert most már kifejezetten feszélyezte mindkettőnket, ha a másik is ott feküdt az ágyon. Ahogy az este közeledett, úgy lett Adri mindig egyre komorabb és szótlanabb, kilenc óra felé már csak rövid, bosszankodó hangvételelű, vakkantásszerű válaszokat adott. Ha ezt szóvá tettem, mindig gúnyosan azzal vágott vissza, hogy akkor beszéljünk kora reg-

gel, amikor én vagyok a hülyébb, sőt, egyszer azt mondta, hogy talán a kora reggel lehetne az az alkalom, amikor, ha nekem annyira fontos, esetleg néha fekhethénk egymás mellett valahol, de aztán próbára tettem, és persze hajnalban is kiütést kapott tőlem is, a beszélgetéstől is, az egymás mellett fekvéstől meg pláne.

– Anya, miért nem alszunk együtt néha hárman, Mónival és veled? – kérdezte Tibi. – Apa néha alszik úgy velünk, és tök jó.

– Mert nem férünk el, kisfiam. Nem szeretek úgy keresztbe feküdni az ágy végében, mint egy kutya – válaszolta Adri.

Nevettem.

– Majd én alszom velük. Miért nem alszol a kinti nagy ágyon?

– Mert te kint vagy, és annyira későn fekszel le, hogy az már nekem nem jó.

– Ma nem fogok olyan későn lefeküdni. Különben is, van alvómaszkod meg füldugód.

– Ha bedugom a füldugóimat, hallom a fejemben a zúgást.

Erre megint elröhögtem magam.

– Hát, neked tényleg semmi sem jó. Szerintem legjobb lenne, ha egyáltalán nem aludnál.

Kicsit elmosolyodott.

– De ma korán lefekszem, mert fáradt vagyok. Alszom a gyerekekkel, és te alhatsz kint – ajánlottam fel.

– Oké – mondta kicsit felvidulva.

Aznap este Móni közénk feküdt. Eleinte nem értettem miről szól a film, amit bámultunk, aztán derengeni kezdett. Többek között a boldogságról. Az igaziról, ami a hétköznapiak mélyén ül. Álomszerű, fura és kedves történet volt. Közben sört ittam, és régi, kicsit vizenyős tortilla-csipszet ettem. Boldog voltam, még ha kissé szomorú is, mert már biztosan tudtam, hogy bizonyos értelemben elrontottam az életemet. Néztem a főszereplő párt: engem ezer éve nem ölelt át így felébredéskor senki, nem simította végig a vállam egy női kéz miközben írtam, és nem mondta hajnalban, hogy szereti az illatomat. Törvényszerűen arra gondoltam, hogy ha Adri nem is, valaki más esetleg megtenné mindezt. Talán csak pár évig, de az is fantasztikus lenne. Persze a magamfajta pozitív lelkek úgy gondolják, el kellett rontaniuk az életüket, hogy végig járassák ezt a hasonlíthatatlanul érdekes és izgalmas utazást.

Elandalodva néztem a filmet, és bár tudtam, hogy később ezért majd megvetem magam, kétszer is megsimogattam Adri haját, amit a rá jellemző, riadt mozdulatlansággal fogadott.

Móni a film fele körül ásítózni, fészkelődni kezdett, aztán bevonult a hálószobába, és becsukta az ajtót, kis idő múlva azonban résnyire kinyitotta, aztán szélesebbre.

– Ki van ott? – kiabáltam. – Egy kislány nyitogatja az ajtót? Ki az?

Semmi válasz, csak az ajtó tárult ki még pár centire. Felugrottam a kanapéról, odamentem, és az ajtó mögül felkaptam Mónit.

– Kis kedvencem – mondtam neki, ő meg átkarolta a nyakamat. Visszatettem a kanapéra, kettőnk közé, ám egy idő múlva megint sóhajtozni kezdett.

– Na, én bemegyek Mónival – mondta Adri.

– Móni majd jól elalszik kettőnk között a filmen, aztán bevoncsoljuk – mondtam kicsit reménykedve. Mindig is az ilyen pillanatokért éltem, amilyen az, hogy tévét nézünk ketten, és elalszik köztünk a gyerek. Nagyon kevés ilyen pillanat volt. – Ugye, Móni?

– Igen.

– Nem, bemegyünk – mondta Adri azon a kicsit kongó hangon, amit azokra az alkalmakra tartogat, amikor „ő már alszik”, s nekem mégis van képem hozzászólni.

– Hát, jó – mosolyogtam reményvesztett, beletörődő vidámsággal.

Néztem tovább a filmet, és közben odaültem a számítógéphez, és írtam, mert mindenféle eszembe jutott. Micsoda szép este!

Pár perc múlva Tibi somfordált elő a szobájából.

– Apa, ma este megeteted te a halakat? Én már álmos vagyok.

– Persze, megetetem.

– Anya mérges lesz.

– Dehogy lesz mérges. Nem haragszunk rád semmiért.

– Rád lesz mérges – mondta a hálószoba kilincsét fogva Tibi a zilált, hosszú haja mögül.

– Rám? Miért?

– Azt mondtad, te alszol bent velünk, és ő alhat kint.

– Hú, basszus, tényleg. Elfelejtettem. – Úgy látszik, még ezen az egyedülállóan békés, idilli estén is tudok okot adni Adrinak arra, hogy megbízhatatlan, figyelmetlen fráternek lásson. Felkel-

tem, megállítottam a filmet, lekapcsoltam a tévét és a számítógépet, aztán beléptem Tibi után a sötét szobába.

– Alszol? – suttogtam meglehetősen hangosan.

– Miért? – jött a kelletlen válasz Adritól. Már megint belegyalogoltam a védett világába.

– Eszembe jutott, hogy te kint aludnál. Lekapcsoltam mindent, jöhetsz.

– Már nem – hallatszott a sötétségből.

– Ugyan már. Gyere! Szívesen alszom bent.

A film annyira ellazított, hogy elhatároztam, kedvesen, határozott férfiként fogok viselkedni, aminek nem tud majd ellenállni. Kicsit nyitva hagytam a hálósobaaajtót – ez rendszerint főbenjáró bűn volt, ma este viszont nyugodt kedvességem elsöpri majd az ilyen apróságokat – és teljesen kihúztam az eddig csupán félig nyitott kanapét.

– Megágyazok neked, jó? Már nincs film.

– Nem alszom ott, nem érted?

Mellbevágóan hideg, kemény, ellenséges hang volt, semmi más nem volt benne, csak színtiszta gyűlölet. Egyszerre határozottan érezni kezdtem, hogy valami kifacsarodott, természetellenes dolgot tettem. Hogy szolongatok egy halottat, és ezt meg fogom járni. Beleborzongtam, ahogy a sötét ajtónyílás felé pillantottam. Szó nélkül becsuktam a hálósobaaajtót. Mit is képzeltem? De nem számít. Komótosan megágyaztam. Mióta pár hete rám jöttek a pánikrohamok, valamit át kellett ölelnem, hogy el tudjak aludni, ezért Tibi szobájából ezúttal egy piros lábú, sárga tevét hoztam ki, hogy ne aludjak egyedül. Hány éve volt már, hogy odaadtuk a tevéjét egy ismerős ismerősének, mert már úgyse kell Tibinek, hisz nagyfiú, aztán kiderült, hogy borzasztóan hiányzik neki, mire nyomozni kezdtem, és kiderült, hogy az IKEÁ-ban már nem árulják, de végül a Vaterán találtam egy megkímélt példányt, és boldogan megvettem, és azt mondtuk Tibinek, hogy ez az ő régi tevéje. Ezek a kegyes kis hazugságok, amik büntudatos-meghatott könnyeket csálnak a szülők szemébe... Régen volt. Jó lesz átölelni éjjel a tevét. Negyvenhárom éves vagyok, és egy tevével alszom. Nem vagyok normális.

Ahogy tettem-vettem, csendben nyílt a hálósobaaajtó. Nem néztem fel, igyekeztem nem törődni Adrival. Ha lecsesz valami-

ért, újabb vicces élmény. De valószínűbb, hogy csak kimegy pisilni, és nem szólal meg, nem néz rám.

– Kijöttem, hogy bocsánatot kérjek.

Felnéztem, meglepetésemre Tibi volt az.

– De miért?

– Akkor még azt hittem, hogy Anya szeretne kint aludni. Akkor még azt mondta.

– Jaaa... Semmi gond, ne viccelj. Aludj csak, nincs miért bocsánatot...

– Apa! – nyögött fel könnyes szemmel. Hirtelen rájöttem, hogy az előbb az asztal mellett állva belelapoztam a felvételi előkészítő feladatsoraiba, majd letettem a papírokat, és biztatóan meg-simogattam a hátát. – Ez... iskolás! Most mosakodhatok! Most vettem fel ezt a pólót! – sziszegte félig sírva.

– Ugyan már, de hát ez tiszta, nincs semmi baj! – próbáltam megnyugtatóan beszélni, bár tudtam, hogy ilyenkor úgymint hiába. Levette a pizsamapólót és a szennyesbe dobta. Bementünk a fürdőszobába, ahol rengeteg szappant kent a nyakára, én pedig sztoikus nyugalommal fogat mostam.

– Várj csak, hátul nem látod, én könnyebben lemosom – mondtam, és meleg vizet folyattam egy nagy szivacsra, aztán finoman letörölgettem vele. Kicsit megnyugodott, másik pólót vett, aztán alkoholos szemüvegtörölővel feltörölte az étkezőasztalt ott, ahol a felvételi feladatsor volt.

– Jó éjt!

– Jó éjt!

Érdekes este, gondoltam, én figyelmetlen és elmélázó pasas vagyok, aki egy tevével alszik, a fiunk kényszeres, tisztaságmániás, és ok nélkül büntudatos, a feleségem pedig egy dühös halott. Üresnek éreztem magam. Leültem Tibi akváriuma elé, eleséget szórtam a halaknak, és figyeltem, ahogy a kis szemcséket kapdossák. Aztán lefeküdtem a nappaliban álló kanapéra, magamhoz szorítottam Tibi tevéjét a takaró alatt, és éreztem, hogy ő is szeret engem.

Az Irodalmi Jelen köszönti a 80 éves
MANDICS GYÖRGYöt

Böszörményi Zoltán

A megismételhetetlenről

Mandics György nyolcvanadik születésnapjára

*az illúziótlan világban
észre sem veszi az ember
ha illúziói
cserepekben hevernek körülötte
kivárja
míg feltámad elméjében
egy újabb gondolat
amit nem kell rendbe szednie
átfogalmaznia
hiszen annak vakító fénye
értelme van
tüzes szenvedély lakik benne
és fölragyog annak arca
aki megpillantja odabent
az örök akarát lángját
a megismételhetlent*

Sántha Attila

Asimov, Orwell, Janus, Somogyi és Mandics

(Gyuri 80. születésnapjára)

Mint az erdélyi tizenévesek esetében sokaknak, nekem is (többek közt) a *Vasvilágok* és a *Gubólakók* nyitotta fel szememet a félelmetesen erős kommunista propaganda ellenében arra, hogy a valóság, melyben élünk, nem pozitív, hanem negatív utópia. A könyvek szerzőjét, Mandics Györgyöt valami külföldi szerzőnek képzeltem, akit lefordítottak magyarra, és csodálkozva néztem, hogy a fordító nevét elfelejtették felírni. Ez talán azért volt, mert erdélyi szerző nem ír olvasmányosan, mert az olyan külföldies, hanem komolyan és vakbélgyulladásosan, mivel az az igazi művészet.

Akkoriban nem követtem túlságosan az életpályáját, mert mi értelme van egy jó, ám külföldi szerző alakulását követni, bizonyára ír majd egy újabb könyvet, amit szívesen elolvasok, s akkor úgyszólván találkozom vele.

Pontosan irodalmi eszmélésem legfontosabb időszakában, a '90-es évek legelején keveset írt, még kevesebbet szerepelt, ezért meg is feledkeztem róla. Mentse ezen érzéketlenségemet az, hogy az egyetemen továbbra is az a nézet uralkodott, hogy az irodalom kizárólag komoly és vakbélgyulladásos lehet, és senki tanár szájára nem vette volna egy könnyen olvasható, ráadásul kortárs író nevét. Még szerencse, hogy egy idő után felfedeztük Bahtyint, Bahtyin nyomán Rabelaist. Utána már ki mertük mondani, hogy Faludi, hogy Rejtő, meg Asimov, Orwell. És ma már ki merem mondani azt is, hogy Mandics.

Szóval itt van egy vérbeli író, aki olvasható, tud történetet szőni, mesélni, és akit mindig a titokzatos dolgok érdekelnek. Kell

még ennél több? Az biztos, hogy máshol milliós példányszámban jelennének meg könyvei. (Hogy miért nincs így, ki is a hibás ezért – nem a szerző, az biztos –, azt most hagyjuk).

Még a kommunizmus alatt, 1981-ben jelent meg *A rejtélyes írások könyve*, amely az egyik legjobb ismeretterjesztő könyv (vagy legalábbis úgy adták el, pedig van abban új megközelítés bőven), amelyet abban az időben olvastam. Azt hittem volna, hogy ez az írástörténeti kitérő csupán egy epizód volt Mandics életében, aztán 2010-től elhűlve láttam, mennyire beleásta magát a következő nagy rejtély, a rovásírás történetébe. Akkor még nem érdekelt a rovás különösebben, de amikor elkezdte közölni a Somogyi Antal rovásírásos gyűjteményéből származó anyagok közlését, akkor azt láttam, hogy valami erősen érdekes anyagba tenyerelt belé. Titkok, összeesküvés, gyilkosságok, minden volt itt, de közben előkerült és tisztulni kezdett egy rováskorpusz, amely meglepően ugyanazt mondta, amire jómagam is kezdtem rájönni a magyarság és székelység történetével kapcsolatban.

(Amúgy, ha valaki a másvilágra távozna a közeljövőben, tiszteltetem Somogyi Antalt, aki olyan rovásokat „hamisított” a székelységről, amelyekben szerepel a Szeret folyó, illetve a magyarság története kapcsán hosszan és sok helyen ír Balk / Balh/ tartományról, pontosan arról a vidékről, ahova a legújabb archeogenetikai kutatások a honfoglaló magyarságot teszik. Nagy kópé lehetett ez a Somogyi, 150 évig hülyének nézette magát, s csak most kezd tromfolni, amikor már sokan leírták őt.)

No meg ott van Janus Pannonius-könyve, amely után illik úgy nézni Mandicsra, mint ezen költőnk egyik legnagyobb ismerőjére. Nemrég a kilyéni (Sepsiszék) templomnál láttam egy jelt, egy bizonyos J. Pan... véste be a nevét a templom kapujának kőkeretébe, nosza, felhívom Gyurit, lehetséges-e, hogy járt-e erre a költő, mondja, fogalma nincs, de egyik legjobb barátja Nyujtódi Székely Miklós volt (Nyujtódról kapta a nevét, amely faluhoz 1968-ban lakóhelyemet, Szászfalut is hozzácsatolták.) Ennyiben maradtunk, mert adatok híján ennél többet nem mondhatunk.

De azért egy verset írtam belőle: ha a kutatónak ez nem is elég, a költőnek igen. Álljon hát itt, első közlésben:

Hic fuit J. Pan...

*A kilyéni templom ajtajának
kőkeretébe bevéste Janus,
Hic fuit J. Pan...
de a végét nem lehet olvasni,
a székelők pontosan abba a kőbe
szokták behúzni szentelésre
vagy csak megszokásból kardjukat.*

*Rossz helyre írt volna Janus?
Vagy az egyszeri leányt játszotta,
aki felöltözve nem volt, sem meztelen,
és úgy jött, hogy közben ment?*

*Jelt is hagyott magáról és nem is
Janus, akinek a családneve már
egyremegy.*

Pont ilyenek ismertem meg Janust Mandics Gyuri könyvéből is: felöltözve nem volt, sem meztelen, és úgy jött, hogy közben ment.

Mit mondhatnék végezetül: Gyuri, az isten éltesen, írj, oldjad a titkokat! Roppantsad össze roppant tudásod és könyvtárad segítségével a forráskutatást hírből sem ismerő „tudósok” hadait!

Ónody Éva

Sasváry

Á, dehogyis! Én nem voltam szerelmes Sasváryba. Inkább élveztem, és elismertem őt. Igazi aranykeretes úriember volt, de egy kicsit piperkőcnek tartottuk. Megfigyeltem az eleganciáját, ahogy villogott a szemüvege, és a tekintetéből áradt a huncutság. De vettük a humorát is, amivel jól tartott minket. Taszilónak azért neveztük el, mert gyakran mondott Tasziló-vicceket. Minden áldott nap másik öltönyben jött.

Te tudod, hucigám, milyen szegénységből érkezünk mi ide Almáskamarásról. Milyen eltaposott kis településről! – írtam a húgomnak Kaliforniába.

Ahogy jelent az osztályban, ahogy kinyitotta a naplót, s ahogy előadta a magyar és a világtörténelem aznapi anyagát, nagyon imponáló volt.

Gyakran leült közénk, szemben velünk, az első padra. Figyelünk rá, néha jelentőségteljesen összemosolyogtunk, mert nem mindig azt adta elő, ami kötelező volt. Az egyes bekezdéseket kihagyatta, esetleg virágnyelven, de konkrétan is elmondta, hogy ezt és azt miért nem kell megtanulni. (Nehogy hamis képzeink legyenek a magyar és az egyetemes történelem némely korszakairól.)

Volt, aki a cipőit számolta, más a nyakkendőit, és megint más az öltönyeit. Szinte mindenki szerelmes volt belé az osztályban, engem kivéve, aki ugye Jeney tanár urat imádtam, övé volt és telve a szívem, másfajta rajongás oda már nem fért. Ahhoz a szellemiséghez, amit Jeney nyújtott, semmi nem volt hasonlítható. Rózsa barátnőm mondta is, ez már szerelmes imádat, ahogy én őt szeretem. Életre szóló példaképem lett, a fényképe ma is itt

van az íróasztalom fölött, s ha elfáradok, vagy elkedvetlenít az élet, tőle kapok biztatást, hogy soha föl ne adjam.

Sasváry különben is túl magas volt, fess és vékony alkatú. Tudod, nekem ezek a férfiak sosem tetszettek, inkább az izmosab-
bak, az erősebb felépítésűek.

Mi mindannyian élveztük az ő derűs, olykor vidám óráit. A felelésektől sem rázott ki senkit a hideg. Az is biztos, hozzá képest az egész tanári kar topis volt. De ki nem volt akkor, az 1950-es években topis? A lódenkabát és a „húzd meg a nadrágszíjat” korszakban?

Azt pletykálták, hogy a leánykollégium igazgatónője, Piroška asszonyság, a divatkirálynő, az erkölcsi prédikátor, a férjes asszony állítólag reménytelenül szerelmes volt belé. Ezt nem is tudta eltitkolni a kollégista lányok átható tekintete elől. Állítólag Jeney tanár úr feleségének, Rózsika néniének, a zongoratanészék vezetőjének is tetszett Sasváry. Vele együtt négykezeset játszott a jelentős szocialista ünnepeken. Mindenesetre fölverte a port Battonyán.

Most itt, a találkozón viszont valamit bevallott drága, öreg tanárunk! Éspedig azt, hogy ő már akkor titokban eljegyezte X. Y. tanárnőt, a későbbi feleségét, aki az általánosban tanított, s a legszebb nő volt a városban. No persze! Őt pedig mindvégig facérnak hitték. Nyomban megsúgták az osztálytársak, hogy a nő párttitkára volt az iskolának! Mindannyian csodálkoztunk. Meg is kérdeztem, hogy ezt miért tartotta titokban. Erre nem felelt. Másodjára sem. Csak nevetett és nevetett, mondhatni kárörvendőn. Vajon miért titkolta? Nemcsak a párttitkárság miatt! Ó, nem! Inkább mert nagyon élvezte, hogy így mindvégig ő lehetett a legvonzóbb agglégény és a lehetséges legjobb parti a városban! Már mint értelmiségi körökben – a debreceni cipőgyáros fiaként.

Különben Jeney tanár úr a műveltségével mindenkit lepipált. Az utolsó polihisztorok egyike volt, irodalom–latin szakos tanár, de bármilyen tantárgyat úgy tanított, hogy azt meg kellett szeretni, legyen az matematika, földrajz vagy akár biológia. Piarista szerzetes volt, Vácott tanított, de kilépett a rendből (hát az is egy külön téma, mert hosszadalmas hercehurcával járt) a gyönyörű

felesége miatt, akibe halálosan beleszeretett. A zongoraóráin Rózsika néni még engem is, a kis matrózruhás klimpírozót, zavarba hozott azzal a szigorú, fantasztikus ibolyakék tekintetével.

Jeney tanár úr nagyon különbözött itt mindenkitől. Ő hozta létre az iskolánkat Battonyán, a Mikes Kelemen Gimnáziumot 1947-ben, felsőbb megbízásból, és valószínűleg a tanári kar is az ő műve volt, a zeneiskolával együtt. Partitúrából vezényelt. A Gábor diák nagyoperettet is. Emlékszel, a főszerepet, Leillát rám bízta, a kisdíákra? Kialkudta az igazgatótól, hogy elengedjen az esti próbákra. A szimfonikus zenekar a helyi orvosokból, ügyvédekéből verbuválódott, de Sasváry ebből kimaradt. Úgy látszott, a legnemesebb amatőrízmust sem vállalta.

Az utolsó érettségi találkozóra beállított Battonyára egy toplerák, elhízott, fogatlan ürge egy öreg Wartburggal. Bár 84 éves volt, eljött Debrecenből a járgánnyal. Egyedül ő jelent meg a tanári karból. Igen nagy örömmel fogadtuk, a tenyerünkön hordtuk mindvégig, dédelgettük. Bár ez nem ugyanaz az ember volt, aki minket történelemre tanított. Csak én kérdeztem meg, ami-

kor a gimi épületéből átsétáltunk az ebédlőbe: Miért nem tetszik pótolni a hiányzó fogakat, hiszen úgy tíz évet fiatalodna a tanár úr? Arra a rövid időre, amíg végleg elutazom, már így is megteszi – felelte. Aadtuk a bambát, és megkérdeztük: Hová tetszik utazni? Nagyot nevetett, olyan mefisztói kacaj volt ez.

Azután telefonálgattunk egymásnak. Sasváry néha kedvesen meglepett néhányunkat. Nagyon magányos lehetett, és így a régi szép diákévekre emlékeztünk. Mivel én hosszan kérdezgettem, gyanút fogott, és egyszer visszakérdezett: Évikém, csak nem akar engem is megírni?

Sajnos már elment, vagy két éve, ahogy ő mondta: véglegesen elutazott. De még megkérdezhettem tőle, miből tellett a különleges eleganciára. Kiderült, már egyetemista korában bázongorista volt a debreceni Arany Bikában, a cívisváros lelegegánsabb szállodájában. Különben a szülei nem voltak jómódúak, mert akik korábban jómódúak voltak – mint tudjuk –, azokat is legatyásították. Közben mégis kiderült, hogy igenis volt a szüleinek cipőgyárak. Viszont ezt mindig le kellett tagadnia, és ő tagadta is következetesen, mindvégig. De Klárika, akivel kicsi korunk óta osztálytársak voltunk, elkotyogta nekem az igazat. Az ő édesapja is tanár volt a mi falunkban, de még milyen nagyszerű tanár! A nagyobb ünnepek előtt, mint a nem egészen megbízható személyeket, Sasváryval együtt begyűjtötték őket is, teherautókon elszállították, és elszállásolták a díszes társaságot pár napra a kovácsházi (járási) rendőrség pincéjébe. Így ismerkedett meg a két tanár, és sorstársi barátságot kötöttek. Ebben a közegben persze kiderült a cipőgyár is, és mindjárt érthető lett a naponta cserélt, glancos-flancos sok szép lábbeli.

Ő maga pedig, a fogatlan mosolyával, itt maradt közöttünk, emlékeztetőül a régi magyar polgári világ visszahozhatatlan stílusára. Talán azért is, hogy biztosan tudjuk, ki az igazi úr és a valódi hölgy, ellentétben a mai szokásokkal. Hiszen a jól értesültek mosolyával csak legyintünk erre a lehetetlen divatra. Mert ugyebár nagy tévedés, és szó sem lehet arról, hogy mindenki úr és hölgy lenne a mai Magyarországon.

A HÓNAP ALKOTÓJA

BÁNKÖVI DOROTTYA

Kiégett ég

*A hold felsült az égre, mint egy tükörtojás,
árnyékom magát egy fűzre felkötötte.
Hajdani eső áztatta vasútállomás
a jövő, kóbor eb megellik mögötte.*

*Féltékeny lesz a tanítványra a mester,
és a tanítványnak büntudata támad,
arra gondol, valamit elloptott egyszer,
amit sosem akart igazán magának.*

*Letepert fényttest szárad az aszfalton. Holnap
boglyalángok égnek szisszenő viharban,
az idő torzszülőttei majd vándorolnak
tovább, a felhígult vágy vize megcsappan.*

*Áll, mint akinek járatát törölték,
bár jegyet sem váltott. Kifordított plakát –
üresen várja, kinek az álmában
ordítja fel végre verejtékben magát.*

*Elkövető az áldozat. Magával
piperetükrében ma szembenézett.
Fagyott nő, a kiégett égnek háttal.
A tökéletes bűntény egy idézet.*

Terasz.tenger.

*mit tehet a tenger halottak
tömítik el amit átmoshatna
benne rekedt szirének dadognak
fáradt kadenciákat mostanra
inkább chardonnay a rossz bornak
tévedés van emlékezete arra
gondol amire régen nem kellene*

*a kabócák túlértékelt tücskök
az elvágódáshoz mi várható
naphosszat egy teraszon ücsörgök
nem lehet megúszni az fárasztó
ahogy az elme kattog az ördög
késve érkezik ha hajnalig kitartok*

hangyák.istenek – félbehagyott mediterrán utcarészlet hátlapjára

*tűnődött az aznap föltalált olvasó
mennyi víz a tenger gyönyörködne
de hangyabolyba ül folyton vagy gödörbe
a tequila meg a konyhasó
kiborult bár meghatódni akart
ott éjfélkor elment az áram délben
ébredt kihányt emlékekben répadarabok
kimosott hajnalok száradnak
kell fény szellő mégis zárt ablak
vagy tükör elé ül
feloldani az estéket
az erőlködésbe*

*a tenger belekékül
nézed a festéket
illetlenek lettek a színek mindegy
hányfélék az ívek ívnek a halak
egy ideje nem hallak hívek
kántálják tele az éjszakákat
hívlak csend mindegy
mindenki elhagy
nézem a rendet
kiköpöm meggyomag
megyek hagylak
a boldogság ennyi
vagyok
ha hagynák
istenek nézik
a napok
vonuló hangyák*

Alaktalan

*nyakig gázolunk az augusztusban
fejünk felett alaktalan szerelem
köröz verdes leesik felveszem
fecskefióka a fészekből kicsurran
a gyávaság torka hideg és nyirkos
azonnal elnyel tüzet parazsat
a vágy a retinád szisszenve felhasad
az ébrenlét peremén kéjgyilkos
álmok lüktetnek régen nem lehet
a halottak raccsoló szadista hangját
elnyomni kínoznak pokrócon hangyák
egy ideje már csak rázkódó melleket
látsz az út biztos nincs aki elvezet*

*nem baj bámulsz átlátszó mennyezet
leszáll az este a göncöl kigördül
nézel magadra fekhelyes ég mögül
nézel magadra magadnak háttal
nézel szembe az egész világgal
a világgal karöltve háttal nekem
velem karöltve a világnak háttal
felcsendül a szokásos gyászdal
végigkarcol kitakart testemen
behívtál a térbe tudod elgyengülök
te elgyávulsz naná megint a tücskök
vagy kabócák én a teraszon ücsörgök
behívlak a térbe elgyávulok tudod
körbevesznek berámázott tükrök
intesz csak a whiskyt a rumot
elgyávulsz te is az életnek háttal
hátamat hajlott hátadnak vetettem
dacos a telihold ne küzdj a lázzal
alakot mi váltunk rég nem a szerelem*

Matrac a Dunán

*múltjába vágyom
a magamét ismerem
egyik pénzt ajánlott a másik időt
amikor elfoglalt volt vagy nem volt Istenem
megkérném azt a múltat az övét
nyissa fel ha a szememet nem tudta
ott úszhatna az a matrac a Dunán
Pesttől Budáig és vissza keresztbe
mi rajta rajtam a lába átvetve
reggel éjszaka egy csík a matracon
a hold vagy napfény mindegy de*

*akarom akarom
el-elakad az időgép a film
szétvetve lábak vízerek ablakon
lodzsán cseréppel együtt
leégett növény
csikkekkel telt flakon
maradványok
tartozékok
honnan hová egy matracon
a koporsók fehérek
látom ahogy elfolyik a vízzel
a vízben bennem és már nincs
és nem lesz és a Dunát nézem
ahogy nézte és nem ugrott
ha ugrana mit érne
gondolta a korlátról mégsem
mit ért volna
ami még nem volt
múltjában
a létezésem
rohanok
egy még hátsóbb ösvényen
a combjáig érek
felkap a nyakába
a múltjába vágyom
ha ott is várna
ha az idő nem közös
mit ér a párna
elég egy matrac
ablak a Dunára*

Lépcsőházi monológok I. — A vénasszony

Vénasszony, lépcsőház, felfelé menet.
A tekintet elnyugszik egy kisgyereken,
addig a végtagok erőt gyűjtenek.

*Fáj, vinnyog fel fülsértően, tudja, Lelkem,
annyi reményen és szenvedésen át
csak egy képmás volt az, amit felneveltem,*

*suttogott hozzám, biztatott, de nem vált
le rólam. Nehéz volt vele együtt élnem.
Ne engedd be magadba, de engedd át.*

*Angyal örködött fölöttem, már nem kétlem,
a Gyermekek! Neki volt ilyen az arca,
igen. Megrendül, megtorpan, rá emlékszem,*

*mikor nincs több kifogás a kudarcra.
Csontos ujjában a remegés megdermed,
a fiúra mutat, majd a magasba.*

*Oda van írva a törvény, az nem enged,
oda volt írva: tartanom kell magam,
és hogy nincs idő, amit gyűjteni lehet,*

*egyre hosszabb esők jönnek, a harag
pedig végül, lám, önmaga ellen fordul.
Hiányos parketta a tapasztalat.*

*A test lassan leáll, a világ felgyorsul.
Bosszú éltet? Ha mindenkit megölnék,
aki gyűlöl, unatkoznék átkozottul.*

*Látja, fecsegek, de ennyi a körkép.
Nem voltam gyermek (akkoriban senki sem),
aki születni vágyott, belém törték,*

*már feledve van, mi fogant meg és kiben.
Néhány nap még, ami önmagáért szép:
lehetősége elnyútt tagokban pihen.*

*Hangja szétfoszlik. Az idő játékgép,
majd elfogy a zseton, leáll a szerkezet,
új lakók jönnek, módosulhat az énkép,*

másra zuhannak a kényszerképzetek.

Lépcsőházi monológok II. — Az áldozat

A folyosót éles napfény szeli ketté,
belévág, amit maga mögött hagyott –
résnyire nyitott ablakon az emlék.

Monológba kezd újra a tetszhalott,
mint rég, a folyóban, a férfi mellett,
másik helyszínen, de még mindig ugyanott:

*Ár sodort, de csupán ennyi tellett
tőled és tőlem, ezt még mindig nem hiszem,
hogy hajónk már a parton megfeneklett.*

*Gyávaság, hogy nem kezdtünk el élni mi sem,
vagy ez volt a szükséges döntés tényleg,
amikor nem láttál át a görcseiden?*

*A szemem láttára porlott szét végleg
a férfi, aki voltál. Tudhattam volna,
nincs soha bocsánat. Nincs nagyobb vétek,*

*mint megengedni, hogy aki hódolna,
megértse: nincs benne semmi, csak hódolat,
és már úgy vonaglik, mint egy angolna.*

*Akartad, melletted kivirágozzak,
akartam, hogy végre engedj szabadon,
hiszen van saját fénye a csillagoknak,*

*a csodálattól nem lesz magántulajdon
egyik sem. Ma tudom, nincs veszélyesebb,
mint virágba boruló büntudatom.*

*Fenyegető lettél, én fenyegetett,
nem volt már visszaút, csupán indulatok,
undor működtette a gépezetet.*

*Amikor eszméltünk, a folyó befagyott.
Legyőzte bennünk az embert a félelem,
és nem volt, ahova visszatálhatott.*

*Nézi a fénycsíkot. Ennyi a szerelem?
Éles nyilallás, sünök a torokban,
árnyék jön, neszez az eső az ereszen.*

A fényt szétfesti nem szűnő szégyenem.

Lépcsőházi monológok III. — A szolgálattevő

A kápolna ódon időkapszula,
falai közt egy ideje nem öregszik
senki. Az oltáron friss levendula.

Mint földrengés, kint villamos dübörög fel,
emlékeztetni, hogy ez itt Óbuda,
s a külvilág ördöge szorgosan könyvel,

ellen kell tartani. Leszállott az est,
állapítja meg, kezében még a könyvvel,
amit félbehagy: Deus caritas est.

*Lám, Teri néni már csörög a kulcsokkal,
hatvanöt éve ugyanúgy. Csak a test
romlik, bár a lélek nagyobb helyet foglal,*

mormolja a padre, és veszélyesebb.
*A szomszéd épületben is sok a tolvaj:
időt lopnak maguktól a betegek,*

*és másoktól, mint az a fiatal asszony.
Eltagadja magától a gyereket,
mert férje őt tagadta meg. Nincs, mit adjon,*

*szokta ismételni, láza felszökik
a haragtól. A nyitott ablakban sanzon
foszlányai. Elszámoltam még ötig,*

*mielőtt beszéltem a gyónása után.
Láttam rajta, hogy azonnal megtörik,
eszembe ötlött régen elhunyt anyukám,*

*amikor apámra robbant a vonat,
pont úgy zokogta tele fehér kis ruhám,
mint ez a nő a párnahuzatokat.*

*„Ez utolsó stádium, petefészekrák”
Nem akar meggyógyulni, vagy halogat?
Éreztem, a hangom szinte eret vág.*

*Vállalnia kell a felelősséget!
Szekrényéről legurultak a tabletták,
szemében nyoma sem volt a reménynek.*

*Majd felnevetett keserűen: Férfiak!
Tehát hiába reverenda, tényleg
nem hihet nekem, nem képezhetek hidat*

*a szerető Atyaisten és közte?
Vajon melyik ige tűnne valódinak?
A kulcscsörgés gondolatát megtörte.*

*Teri néni néz most rá szolgálatkészen.
Előbb oltárterítőt hajtott össze,
most vár, valamire hátha még megkérem.*

*Ha nem lenne süket, megkérdezném tán,
mit mondott volna betegemnek, miért nem
adhatja fel. Mit mondott volna, vénlány?*

*Saját hangjától az Atya összerezzen,
Teri teszi tovább a dolgát némán.
Rájuk sötétedik a közös gyötrelem.*

Némajáték a város felett

Versreakciók Bánkői Dorottya fotóira

Kovács Újszászy Péter

Betonsziklakertben

*A tömbházak fölött fekete szárnyak, sikolyszerű zaj.
Fény gyúl a külváros ablakai mögött.
Hazatérnek a csókák,
már landolnak is az ágakon,
elűzve menedékük csöndjét.
Néhány percig zeng még a faszor,
csak a hold világít a bentonsziklakertben.*

Az öregedés feltűnt

*Tél volt, mikor észrevetted
spánieled arcán a fehér szőrszálakat.
Arra kérted, bújjon hozzád,
amíg elmélyülsz a derengésben.
A háta nem őszült.
Ujjaid végigszaladtak a fekete bundán,
ahogy a füst is elsiet
a nehezen ébredő lakrészek fölött.
A kutya aludt.
Miközben testmelege átfűtötte tested,
az ég alján feltűntek
a reggel rózsaszín foltjai.
Munkába indulás előtt
a kanapén hagytad
az őszülő spánielt.*

Demeter Arnold

A holdig jutok

*Ez a part is csak egy végtelen
a többi közül. Mászófal az éj,
és benne a csillagokon először
a holdig jutok.*

*Ásít a szám, mint néma farkas.
Majd hozzád érek, a hullámokat
nézed, és arra gondolsz, hogy
réd hasonlítanak. Viharos estéken
a halottakat mossák vissza, s bárki
élő arra jár, nem engedik,
hogy nyoma maradjon.*

Fehér morzsák most a csillagok

*A kabátod függönnyé gombolom.
Eljátszunk a gondolattal: úgy venni
bármit, ahogy kenyeret.
A fehér morzsák most a csillagok.
Feketelyuk-balzsebed kezem rejti.
Úgy élünk, mint az indiánok,
fészektől tollhullásig.*

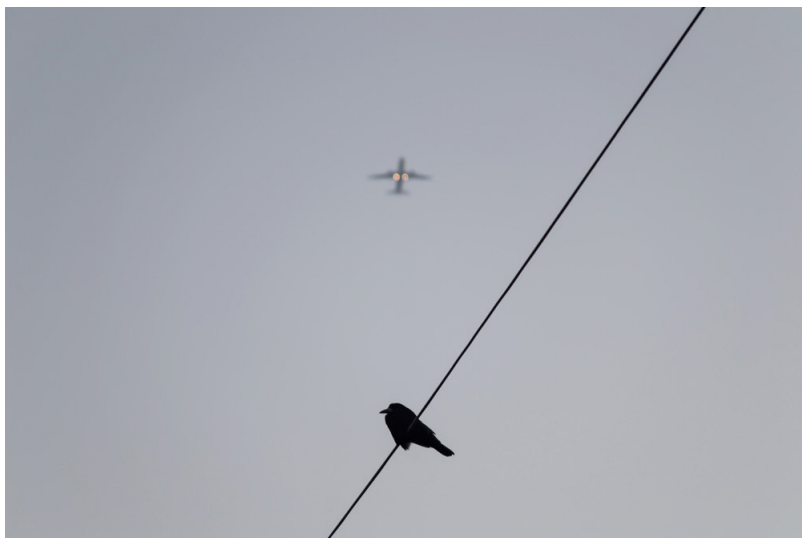

Varga Melinda

Némajáték a város felett

*A falu felől figyeli a várost,
a dombról rálát a Fellegvárra,
elképzeli, hogy az erdő alatt
megtalálja az ösvényt, amelyet
eddig ember nem ismert.*

*Csak a vadak, akikkel egy ideje
értik egymás nyelvét.
És tudják, hogy a város halott.
A tömeg olyan, akár egy lefagyott
filmjelenet része, mikor megszakad
az internetkapcsolat.
Néma szoborautók a főtér utcáin.
A virágok illata egyre erőteljesebben
gyűrűzik be a kávéházak teraszaira.
A fák egzaltáltan susognak,
a szamosi sirályok és sétatéri vadvacsák
ellepik a Szent Mihály-templom tornyát.
Varjak szállnak, számolja a perceket.
Megsimítja a megmerevedett vállakat.
Egész pofás kis szoborpark. Néma.
Nem vibrál. Nem szalad sehová.
És akkor éled fel, amikor ő akarja.*

Kővel dobálják

*Híg dél lépked a fák között,
avarból sző magának
barna kabátot, csipkebogyókból
apró gombokat varr rá.
Készül a hűvösebb napokra,
jégbőröző pocsolyákba süllyed,
menekül a saras ösvényeken,
kutyává változik,
kővel dobálják az emberek,
csak fut, csak fut,
lobog rózsaszín felhőhaja az égen,
homloka fehér deret izzad,
csak fut, csak fut,
megállás nélkül
önmaga előtt
vagy versenyt az idővel.*

Kovács Újszászy Péter

Fáradt menedék

A feminin erőt sugárzó líra, a traumaköltészethez hasonlóan, véleményem szerint túlírott műfajjá vált. Amikor Bánkóvi Dorottya költői világába lépek, nehéz eldöntennem, hogy a szembesítés múzeumában járok-e, vagy a valóság versbe szedett dokumentumait böngészem. 2020-as kötetének a szerző találóbb címet aligha adhatott volna: *A női test biztonsága*. E metaforának az alkotó több lehetséges jelentésrétegét járja körül. A *Felmondás* című vers beszélője romba dönti a múzsakoncepciót. A versbéli femme fatale elunja régi szerepét. Fáradt, és torkig van azzal, hogy férfiművészek tucatjai írnak verseket hozzá, vagy éppen az ő hatására keltenek életre zeneműveket: „*Ma nem szeretnék emlékezni rátok, / de túl sok itt a tárgyi bizonyíték: / az egyik polcon szólólemezek, / verseskötet a másikon, / az összes díszkötésen és dísztokon / ott van az ajánlás nekem.*” A vers kontextusában a női test egyaránt válik státuszszimbólummá és istenített entitássá. Ha a múzsa elismeri a róla alkotót, az nagyban emeli a művész önbecsülését. A *Kisherceg* a *Felmondás*nál szelídebb hangvételű. A vers tartalma ellentétben áll annak címével. Itt senki sem vállal felelősséget azért, akit megszelídített. Ebben az írásban már nem a végzet asszonya szólal meg, hanem a lány, aki társnak vélt alakok között is egyedül van: „*Otthagytál, mint virágot nőni. / Nem a te dolgod, milyen a talaj, (...) Megöntözni nem fogsz naponta, / átültetni friss talajba, lesni szirmaim – / a befektetés kockázatos.*” A *Kisherceg* kontextusában a női test önmagában és önmagánál keresi a biztonságot. A maszkulin erő, akitől a versbeszélő menedéket remélt,

képtelen életre hívni a(z) (el)várt harmóniákat. Minden hozzám kapcsolódó dolog időszakos: „*nincs bolygód, égboltod, / csak egy üres szobád van (...) kölcsönlakásban (...) hogy utána felolvass messzi csillagokról, ahová nem jutunk el soha.*” A verszárlat egy kislány bánatát kelti életre bennem, aki abban reménykedett, valakivel egyszer eljuthat a csillagokig, de ebbéli vágya meghiúsult. A *Csehov és a tenger* nemcsak a világhírű orosz drámaírónak állít emléket. A megölt vízimadár-toposz az angol romantikus költő, Samuel Taylor Coleridge *Ének a vén tengerészről* című poémáját juttatja eszembe. Bánkői Dorottya versbeszélője nem nevezi nyíltan a jó szél nagykövetének a sirályt – ahogy ezt Coleridge az albatrosszal teszi – a tetem leírásából azonban visszaköszön annak ártatlansága: „*A vízen ringott, / hassal lefelé, / hiába vártuk, hogy forduljon, / pihéiben a bűvő nap fénye / megfakult, majd a testet / magára hagyta.*” A kötetegészben vizsgálva az elemzett verset öröm volt egy-egy olyan írással is találkozni, amely nem kimondottan a nőiséghez kapcsolódó problémákat járja körül, hanem kitér a sebezhetőség általános témakörére. A Reggeli felvétel Bánkői Dorottya költészetének egy másik arcát mutatja meg. Az alkotásban a harmónia érzésvilága dominál. Jelen mű kontextusában a női test az egyesülés, egybeolvadás gesztusával azonosítható. Régi közhellyel élve, nincsenek felek, csak két emberből összerakott egész: „*Betődül a reggel, kontúrokat húz – / szétszálazza körvonalainkat.*” Amikor a *Szigeten* címét elolvastam, azt hittem, a szárazföld biztonsága a női test biztonságával függ össze. Bánkői Dorottya költészetének egyik erőssége abban rejlik, hogy nem a megszokott rend szerint tár fel dolgokat. A vers mértéktartó tájleírással indít, majd ökológiai lábnyomunkat gravírozza a homokba: „*A sirályok elrugaszkodnak, mire átérünk, / a szikla megjegyzi lépteink. / Megállunk a parton, (...) belerúgunk az elhevert szemétkébe. Az óceán habzó szájával felel / elhallgatott kérdéseinkre –*” A megszokottól eltérő képzettársítások az első kötet után született versekre is jellemzőek. A *Kiégett ég* című vers központi motívuma a hold. Azt hinnénk, a nőiség említett szimbólumához a báj és magasztosság esztétikai minő-

sége társul. A költőnél azonban „*a hold felsült az égre, mint egy tükörtojás*”. Ebben a hasonlatban semmi kivetnivalót nem találok. Akkor érezném a verset zavarónak, ha a szerző patetikus köntösbe öltöztetné a holdat.

A nőiség és a női test biztonságának kérdésköre Bánkői költészetében mostanra sem veszített aktualitásából. A feminin energiák, amelyek korábban menedéknek számítottak a *Terasz. tenger.*-ben, már pusztá romokként jelennek meg a 'rekedt szirének' metaforában: „*rekedt szirének dadognak fáradt kadenciákat mostanra.*” A szirén, mint a végzetes csábító, e versben elfeledte már régi mesterségét, nehéz megszólalnia.

Bánkői Dorottyát olvasva tanulunk. Megértjük azt, csínján kell bánni az előítéletekkel! Ne törjünk pálcát idejekorán azon szépírók fölött, akik fáradt témakörökkel operálnak, mert minden elapadtnak hitt ihletforrásból meglepetések törhetnek fel.

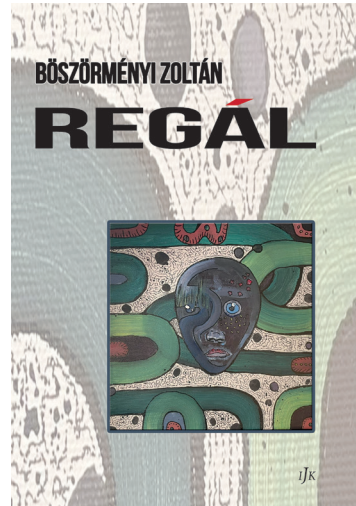
Bánkői Dorottyá: *A női test biztonsága*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020

Lázár Kinga

Az átmenetiség metaforái

A hétköznapi tapasztalat azt mutatja, hogy a regény hőseivel ellentétben az ember természetétől fogva szomjazza az állandóságot. Ami maradandó, az biztonságos, a siker előfeltétele az időtállóság. Böszörményi Zoltán a *Regál*ban egy olyan teret alkot meg, amelyben az olvasó – akárcsak a regény szereplői – találkozik az átmenetire berendezett lét tapasztalásával, a bőröndből öltözködés kényelmetlen rítusával. A lehetséges olvasatok közül erőteljesen kidomborodik a román kommunizmus megidézése, a modern láger és a kivándorlás tapasztalata. De a társadalomkritikán és a diktatórikus rendszer bírálatán túl Böszörményi az emberi ösztönöket is górcső alá teszi, és kísérleti körülmények között vizsgálja. Szinte udvariasan, finoman teszi fel a kérdést: mire számíthatunk, ha az állandóság elszivárog, és az ösztönös emberi vonások az ideiglenes léttel lépnek reakcióba?

A *Regál* fiktív történet, amely egy nem létező szintér nem létező szabályai között zajlik. Ennek ellenére történelmi eseményeket helyez újragondolt kontextusba. A szövegvilág utalásai a valóságra a szójátékokban is nyilvánvalóak: már a cím, ebben a formában 'királyi', visszafelé lágerként olvasható. Ezen túl a menekülőket befogadó országok nevei (*Ameránia, Kadánia, Autérlia*) egyértelműen Amerikára, Kanadára és Ausztráliára utaló megnevezések. Az 1956-os magyar kivándorlási hullám során is ez a három ország az emigráció fő opciói között szerepelt más országok mellett. A befogadáshoz szükséges kritériumok a regényvilágban is képlekenyek: „Az is előfordulhat, hogy

hiába tesz eleget a kritériumoknak, mégsem azok szerint bírálják el. (...) Ne ragaszkodjon mereven az elképzeléseihez. Azt javasolom, regisztráljon még egy országba. Például Kadániába. Ha Autéria nem fogadja be, nem kell hónapokat a Regálban rostokolnia újabb meghallgatásra várva.¹

Sok más lehetséges interpretáció mellett a regény az emberi ösztönök precíz és nyers illusztrációja. A határátkelés az események és a motívumok szintjén is állandóan jelen van: megteremti a bizonytalanság, az ismeretlen veszélyforrásoknak kiszolgáltatott szereplői attitűdöt. Az események helyszíne az átmenet, a beavatás erőteljes szimbóluma: itt végződik a román kommunizmus mintájára megalkotott fiktív önkényuralmi rendszer, és innen kezdődik az utópisztikus, egzotikus hangzású helynevekkel jelölt „új világ”. A kettő között pedig a nagyon is emberi természet váróterme: a Regál. A szereplők a letűnt, meghaladott korszak szimbolikáját magán viselő országot elhagyják, és mielőtt a jövőképzetük idegen, de kecsegtető színterébe vonulnának, meghatározatlan ideig várakozniuk kell. Hogy ez a sajátos szabályokkal rendelkező, szinte virtuálisnak tetsző váróterem játszótér lesz, purgatórium vagy munkatábor, az kizárólag sajátos döntések következménye. A gondolat, hogy létezik egy tér, amelyben, habár nem egyenlő háttérrel érkezünk, átmeneti életünk kialakítására azonos feltételekkel rendelkezünk, egyfajta létértelmezési állásfoglalás is. A regény nem didaktikus, de jelenközpontúságra biztat, olyan körülményeket állít fel, amelyek kizárják a múltba révedés vagy a jövőről való parttalan ábrándozás lehetőségét.

Az átkelni kényszerülők sajátos státusszal bírnak a helyiekhez képest: *„A nyitott ajtón keresztül látom, munkaadóim még mindig az ebédnél ülnek. »Nem vesznek emberszámba egy regálost, nem ültetik az asztalukhoz, számkivetett, idegen pária« – fut át agyamon. »Vajon én hogyan viselkednék a helyükben?« – kérdezem magamtól, és keserű mosolyra húzódik a szám. »Nem így, az biztos, nem így« – ismételve halkán.²*

¹ Böszörményi Zoltán: *Regál*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2022. 68. old.

² i. m. 79. old.

A narráció monologikus jellege adja az események szubjektív színezetét: a főszereplő állandó félelemérzete teremti meg a fenyegetettségtől terhes atmoszférát. A regény nyelvezete is ehhez a szubjektivitáshoz idomul: a főszereplő, Tamás ugyanabban az udvariaskodó, de sokszor határozottan szókimondó hangvételben beszél el az eseményeket, amely a dialógusok esetén is jellemző rá. A saját ambícióján túl (hogy családját egy jobb körülményeket ígérő országba telepítse át) csupán szükségleteit és félelmeit ismerjük meg, preferenciái alig mutatkoznak meg a történetben. Annak ellenére, hogy órála mindvégig keveset tudunk, az az érzésünk támad, hogy a szereplőjellemzések esetén is Tamás a viszonyítási alap, hozzá képest lehetnek mások *kopaszabbak, szőkébbek, tudálékosabbak*. A szereplők nagy részének nincs saját neve, egy-egy szembetűnő tulajdonságukat egyezményesen használják egymás jelölésére (pl. *Kopasz, Szőke, Matekos, Tudálékos*). Bár viszonylag kevés információt tudunk meg róluk is, nem tűnnek elnagyoltnak, vonásaik sajátosak, élethelyzeteik jellegzetesek. Névtelenségük a mindenki számára egységes feltételek és az eltérő genetikai, szociális, illetve kulturális háttér kontrasztját domborítja ki. Csakúgy, mint a főszereplő munkamániája szemben a többiek hozzáállásával, akik közül a legtöbben szórakozással, míg mások tanulással töltik a regáli napokat.

A szexualitáshoz való viszonyulás ábrázolása is szokatlan: szükségkielégítő szerepe megfosztja minden szemérmességétől, és olyan nyers, hétköznapi szerepet kap, mint az evés vagy a tisztálkodás. Az érzelmek elveszítik jelentőségüket ebben a közegben, a Regál váróterem-jellege nevetségessé és abszurdá teszi a lehetőségét is az elköteleződésnek. Ennek ellenére a ragaszkodásra való hajlam megjelenik a szereplők viselkedésében, kellemetlen és hátrányos mellékhatásként tűnik fel: „– *Itt van Nina, bazmeg. Fotómodell. Tökéletes alak, szőke haj, kék szem. A tiéd – hangoskodik Bajuszos. / – Én? Kizárt dolog – tiltakozik Nina. – Nem vagyok kurva! / – Ki a fasz mondta, hogy az vagy? Itt van ő – mutat rám –, dugni tud. Szeretsz dugni, bazmeg? – kiáltja felém.*”³

³ i. m. 85. old.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a *Regál* számos interpretációs lehetőséget kínál regényt. Akár a történelmi vagy irodalmi forrásait tekinti az olvasó, akár az ösztönös emberi természet ábrázolása felől értelmezi, talál fogódzókat. Ez a többretegűség figyelmes tájékozódásra készíti a befogadót. Az olvasás tapasztalata hasonló a kivándorlókéval. Meg kell tanulnunk úgy puhatolózni a sorok között, hogy közben ne felejtsük: ahogy minden ebben a térben, a saját szerepünk is, mint befogadó, csak ideiglenes.

Böszörményi Zoltán: *Regál*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2022.

Juhász Kristóf

Az együttérzés melankóliája

Az emberi holtponatok roppant figyelmes vizsgálatának könyve Böszörményi Zoltán *Míg gondolom, hogy létezem* című kisregénye. A szerző korábbi munkáiban is láttatta már – csalódott távolságtartással és empátiával egyszerre – az amerikai jóléti társadalom közelmúltját, bár igazából itt tér és idő jelentősége csekély, hisz minden, amit ebben a történetben látunk, ugyanúgy érvényes napjaink civilizált, fogyasztói miliójére. Gyökértelenség, létbe vetettség, a lét elviselhetetlen könnyűsége... Izgató kultúrtörténeti összefüggéseket inspirál a kötet, ahogy összevetem pár olvasmányélménnyel korábban élt szerzőktől: a XX. és XXI. század korszakhatára szinte eltűnni látszik, sőt, néhány korábbi is. Föloldja őket a nyugati ember (mára minden égtájra kiterjesztett) elidegenedése, dekadenciája. Ha oda merünk nézni, akár még egyetlen szellemi impulzusként is láthatjuk az elmúlt pár száz évet.

A *Míg gondolom, hogy létezem* mégsem a hanyatlás láttatásában jeleskedik elsősorban.

A világirodalom végtelen könyvtárából számos művel összevethető a könyv. Legkézenfekvőbben kínálja magát John Updike Nyúl-sorozata, már csak a banális tény miatt is: Böszörményi és Updike főhőse is autókereskedő (utóbbi élete egy bizonyos szakaszában, előbbinek pedig csak egy rövid életszakasza ábrázolódik, a mű jellegéből fakadóan). Hohó, kérem! Egy kisregényt és egy monumentális regénysorozatot, egy korszak és egy tár-

sadalom átfogó tablóját a karakterek foglalkozásából kiindulva vetni össze? Hát micsoda egy pitiáner dilettantizmus az egyszeri recenzens részéről az ilyesmi! Rendben, akkor most szemléljük a képet a metaforák és allegóriák hímes mezején: az autókereskedő a fogyasztói kultúrkorszaknak a közbeszédben is egyik általános, allegorikus alakja. Éppúgy, mint a menedzser, a marketinges, a rocksztár, a celeb vagy a drogos. Éppúgy, mint régebbi kultúrkorszakok esetében a király, a pap, a lovag, a koldus. Ha Updike és Böszörményi valamivel korábban élnek, hőseik nyilván nem autókereskedők, hanem lócsiszárok lettek volna.

Autókkal kereskedni a fogyasztói társadalomba való tökéletes beágyazottságot jelenti, azonosulást a sebesség, a biztonság, a mindennek felett álló ego, a velünk élő animizmus (napjainkban sem vagyunk messze attól, hogy bizonyos felebarátaink az autógyűjteményükkel együtt temettessék el magukat, vagy épp kedvenc autójukban lövessék ki hamvaikat a világűrbe) illúzióinak hamis ethoszával.

Lényeges különbség azonban a két hős (ezúttal nem mint allegorikus alak, hanem mint reálisan ábrázolt karakter) között: Updike-nál nincs eszmei-gondolati kijárat a pénz- és érdekvézelt világból, legalábbis olyan, ami ne bizonyulna zsákutcának. Hangsúlyozom, eszmei-gondolati kijáratról beszélek, nem morális-spirituálisról, hiszen az önzetlenség, az elemi, emberi tisztesség, illetve valamilyen, érdekvézelt létünkön túlmutató etika ott is kirajzolódik. Böszörményi autókereskedő főhősének ellenben évezredek alatt stabilizálódott és kiszélesedett kijárat van saját társadalmi valóságából, hiszen „szabadidejében” filozófiából diplomázik.

Ez a belső menekülőút, s az ebből fakadó kettősség adja azt a feszültséget, ami többé teszi a könyvet „szimpla” társadalom- és korrajznál. A főhős belső monológjai egy olyan világba vezetnek, amit társadalmi státus és gazdasági szükségszerűség nem determinál, olyan világba, ahol legalább a gondolat szabad, még ha szomorú vagy egyenesen tragikus is:

„Asztalomon minden szanaszét. Úgy néz ki, mint egy csatatér, mint az a terem, ahova Odüsszeusz a fiával, Télemakhosszal bezárta a dölyfös vendégeket, és lemészárolta őket.

Milyen düh, elszántság, a megaláztatás milyen keserű érzése fűthette őket, hogy ekkora vérfürdőt rendezzenek? Homérosz épp csak nem ujjongott annyi vér láttán. Az aszszonyokkal takarított ki a hullákkal teli termet, majd tizenkettőjüket felakasztatta. Miért? Azért, mert le mertek feküdni a lemészárolt vendégsereg némelyikével. Mindezt az istenek szó nélkül hagyták. A kegyetlen öldöklés láttán ők is ünnepeltek.

Az igazságszolgáltatás ünnepét ülték.

Az emberiség történelme ilyen és ehhez hasonló „igazságszolgáltatások sorozata. Pedig Krisztus a megbocsátásról, a szeretetről, az élet ünnepéről beszél. (...) Az ember nem okul, nem hallgat a jóra. (...) Minduntalan diadalmaskodni akar. Ha nincs, akkor alkalmat keres a győzelemre. Vetélytársat, ellenséget, érvet, mindegy. Hogy aztán a kiharcolt győzelmet megünnepelje. Az öröm szertartását használja fel gyógyírnek a minduntalan kisebbedett lelkére. Nem hajlandó elismerni, hogy ő ejtette ezeket a sebeket a saját maga indította csatákban.

Vannak-e olyan ünnepeink, melyeket nem a győzelem törvényei diktálnak? Vannak-e szabad ünnepeink, ahol egyes-egyedül az öröm az úr? Ahol az öröm az ajándék, és a győzelem adta hadisarc?”

A Míg gondolom, hogy létezem olyan írói atmoszférában találja meg az arany közepet, melynek egyik szélén Charles Bukowski áll perifériára szorult, ám annál öntudatosabb páriáival, a másik szélén pedig Bret Easton Ellis a maga milliárdos pszichopátiával. És Böszörményinél ugyanúgy megtaláljuk a társadalomkritikus nézőpont ellenpontját: a láttatott figurákkal való mélységes együttérzést, a helyzetükkel való azonosulást. A mélységes együttérzést persze mindig mélységes melankólia hatja át. A

föl-fölbukkanó figurák (illetve önmagunk) megválthatatlansága fölött érzett szomorúság melankóliája:

„Csak a fiamtól, Virgiltől szoktam elbúcsúzni egy puszi erejéig. Megsimogatom szőke haját, és homlokon csókolom. Azt is mondani szoktam neki, hogy szeretem, hogy büszke vagyok rá, meg hogy kellemes, eredményes napot kívánok neki.

Egy lélektannal foglalkozó napilapban olvastam, menyire jó hatással van a gyermekekre, ha pozitívan állnak hozzájuk, bátorítjuk őket.”

Napjaink nukleáris „családmmodelljének” sok fájdalma és keserősége sűrűsödik össze a fenti képben. Amikor már a szereteteinkhez való odaforduláshoz is szakirodalmat kell olvasnunk.

Ebben a világban a mindenkori másikkal kialakított viszony dinamikája a megfejthetlenség, a titok:

„Többször eltűnődtem azon, mi volt az a mágnes Vandában, ami azonnal, kivételes erővel magához vonzott. A mosolya? A mosolyában felcsillanó titok. E rejtély, mint egy homéroszi eposzban, magába zárt. Fogoly lettem? Egy női mosoly fogja? Vanda mosolyáé? (...) Mosolya a titkon a pecsét. Első pillantásra úgy tűnik, könnyű feltörni, kinyitni, láthatóvá, érezhetővé tenni. De mégsem. Tekintetem sodrásában úszik tova, mint tiszta vizű pataokban a lehullott levél. Simára csiszolt kövecskék hátán bukdácsol tova, a gondolataim közé. Tetszik ez a játék! Ha nem lenne velem Vanda mosolya, felkutatnám, megkeresném.

Rátalálnék?”

Így tűnődik szeretőjéről az elbeszélő-főhős, akivel mind életvezetési, mind érzelmi sikerei és kudarcai révén könnyen azonosulhatunk, hisz mindannyian sokszor éltük már át saját megértesünk korlátait a másik ember lényével kapcsolatban, és olykor

valóban élvezetesnek bizonyult a nyomolvasás a másik (számkra) rejtjelek és csapdák bonyolult rendszeréből álló világban.

Mikor pedig a nyomolvasás kudarcot vall, arról az alábbi kép beszél csöndes szomorúsággal:

„Virgillel játszom. Istenem, mióta nem nintendóztunk! Nézem a képernyőn ugráló emberfigurát. Amikor rajtam van a sor, a második, harmadik lépés után mindig elbukom. Virgil idegesen szól rám: figyelj már oda, Apuci! Nem megy. Gyorsan megunjuk a játékot és egymást. Későre jár. Indulunk aludni.

A világ is aludni készül bennünk.”

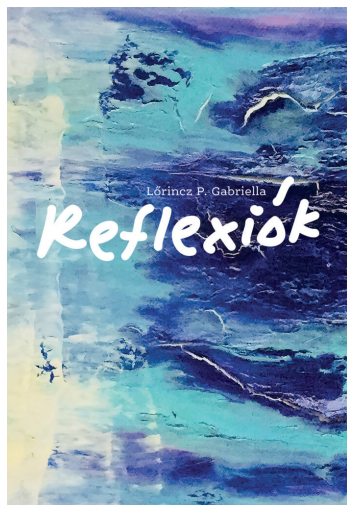
Böszörményi Zoltán: *Míg gondolom, hogy létezem*. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad–Budapest, 2022.

Izer Janka

A palackba zárt üzenet

Küüresedés. Ez a szó jellemzi a ma társadalmát. Már a húsz-negyven év közötti korosztály tagjai is kiégtek. Nem véletlen, hogy a Facebook dühöngővé vált, ahol bárki bármikor bármi felett hozhat ítéletet. Tízmillió orvos és tízmillió háborús szakértő országa vagyunk. Soha nem tudjuk, mi igaz, mi nem, a bizonytalanság (főleg a járvány óta) állandó kísérőnk – mutatnak rá Lőrincz P. Gabriella tárcái, esszéi. Olyan „tüneteken” keresztül világítja meg ezt a jelenséget, mint például ünnepeink megélése, megtartása, legyen az állami, egyházi vagy kulturális. Igazán és mélyen csak keveseket érint meg Trianon, Jézus születése, keresztthalála mára csak a pénzköltésről szól, nem valódi ünnep, az elmélyülés tere, a költészet napja kötelező iskolai rendezvény, ahol sokan csak testben vannak jelen. Mivé lettek a versek? Azon kevesek lelki forrása, akik még hajlandóak szépirodalmat olvasni. Mivé lett a halál? Az élet természetes velejárója tabutémává korcsosult. Mivé lett a kereszténység? Egy maroknyi embercsoport megvetendő gondolkodásmódjává. Hová lett az Isten? És mit tehet egy alkotó, egy költő, ha változtatni akar? Lőrincz P. Gabriella elmélkedésre, vitára sarkall, motivál, megoldási lehetőségeket mutat.

Az „én” felerősödésével a közösség (legyen az családi, vallási, munkahelyi, nemzeti, sportolói, alkotói) szerepe háttérbe szorult, lassan eltűnni látszik. Az egyedüllét már nem örömteli pihenő, kikapcsolódás, hanem magány. *„Belefulladva az önmegvalósításba magányossá válnak generációk, minden második ember*

fizet azért, hogy meghallgassák, miközben a mellette ülő épp erre vágyik, csak túl kéne látni önmagunkon.” (Hogy került oda Isten?)

Jól mutatják ezt az első, tavaszi karanténhoz kapcsolódó reakciók. Sokan nagyon megszenvedték a bezártságot, a tényleges elszeparálódást, mert a közösségi média sem tudta pótolni az élő találkozást. Ugyanennyien vannak viszont, akiknek csodálatos és mélyen megélt időszak volt ez. Utóbbiak persze főleg vidékiek, akik családjuk körében élvezhették a virágba boruló természet szépségét, a napsütést. Mert végre megállt egy pillanatra a világ, lehetett pihenni, volt idő kiülni a kertbe egy könyvvel, teával, kávéval. Egyszerűen csak jelen lenni sietség, kapkodás nélkül. Mint ha meghallgattatott volna a fohász, amivel régóta, sokan kérték a Fennvalót, mert nincs idő a családra, a nyugalomra. Most volt. Ha a járvány árnyékában is, de volt. Nemcsak nem kellett, nem is szabadott mászkálni sehová. A természet megélenkült, tisztult a levegő, és emberek tömegét fogta el a – talán utoljára a rendszerváltáskor megélt – remény és bizakodás. Ha rövid ideig is.

E két tényező, a közösségek széthullása és az állandó rohanás állhat a kiüresedés mögött – mutatnak rá a szövegek. És a hitnélküliség. Hogy miben hiszünk, mindegy, de valahol belül mindünknek szüksége van a vigaszra, arra az isteni szeretetre, ami feltétel nélkül átölel minket. És ami jelen is van a világban, csak észre kell venni. A hit valójában nem más, mint a hála érzete. Mindazért, amink van.

Tanulásaiban a kötet sok gondolata ismerős lehet. De egy olyan bölcs gondolkodó szeméből láthatjuk meg ezeket, mely a legapróbb részletekig fedi fel jelenlegi életünk alapélményeit, érzeteit, okukat nem gyűlölködően, nem haraggal – ahogy ma a legtöbb, társadalomkritikát tartalmazó műnél látjuk –, hanem élet- és emberszerető attitűdből világítja meg. Úgy ölelnek át ezek az szövegek, mint az anyai kezek, melyek óvnak, simogatnak és vezetnek egyszerre. Mindez gazdagon átítatva az elmúlt század tragédiáinak tanulságaival.

A könyv gerincét tehát egyfelől ezek a gondolatok adják, melyek a mai, hétköznapi ember életéről szólnak. A másik tartóosz-

lopa pedig az alkotásról, irodalomról, különösen a költészetről szóló elmélkedések, kisesszék. Mitől olvasó az olvasó? Hogyan születik az író? Pejoratív-e az írónő megnevezés? Dolgozik-e a költő? Mi egy könyv élete? A pályakezdő írónak különösen ajánlott olvasmány, olyan fontos és hasznos tudást közvetít, amelyet egy írópalántának elsajátítania, tudatosítania kötelező, ha ebben a szakmában kíván érvényesülni. De azok számára is, akik nem írnak, izgalmas lehet betekinteni az irodalom, az alkotás és az irodalmi élet kulisszái mögé.

„A könyv palackposta. A szerző és az olvasó közötti levelezés – kalandos útja során vagy működik, vagy nem. Az író megteszi a dolgát, ír, és továbbítja üzenetét az olvasó felé. Az olvasó is megteszi a dolgát, olvas, aláhúz, kölcsönad, csomagol, tüzet gyújt, s ki tudja, még mit csinál a termékkel. Amíg a tulajdonunkban van, szeressük a könyvet, gondoljuk végig rögs útját, s ha olyan könyv kerül hozzánk, amit kevésbé értékelünk, adjuk tovább, hiszen minden könyvnek megvan a maga olvasója, akkor is, ha azok nem mi vagyunk.” (Palackposta)

Lőrincz P. Gabriella: *Reflexiók*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2021.

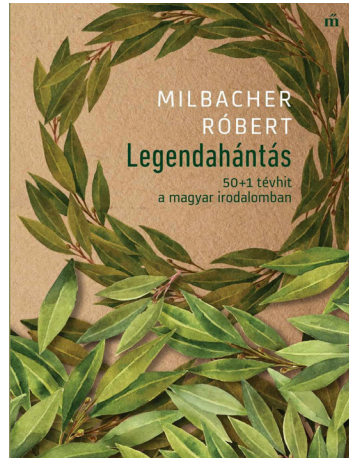
Bittner Mónika

Ropog a tűz, messze süt

A tengerihántás az őszi esték foglatossága volt, amikor az emberek körülülték a tüzet, és beszélgettek. Milbacher Róbert könyvének címe mellett, hogy Arany János balladájára utaló, szép adoniszzi sor, rendkívül beszédes. A kukoricamorzsolás

ugyanis meglehetősen monoton és tenyérfájdító tevékenység, ha azonban a rokonok, szomszédok együtt tevékenykedtek, és közben egy jó mesélőtől meghallgathatták a vidék legendáit, észre sem vették, hogy dolgoztak. Az előszóból kiderül, a szerző szándéka szórakoztatóan átadni a közoktatás kánonjához tartozó ismereteket. Egyébként pedig semmi gondja nincs a legendákkal, hiszen minden közösségnek szüksége van rájuk, nem áll szándékában leleplezni a kulturális hiedelmeinket, hanem a tudományos módszerekkel kideríthető valóságot akarja megmutatni.

A *Legendahántás* nem mindennapi kalandozásra hív a 19. század irodalmi életébe. Végre ez a korszak, végre irodalom, és végre tudomány-népszerűsítés! Ugyanis hazánkban a tudomány-népszerűsítéshez való viszonyulások nem tekinthetők éppen egyöntetűnek: a támogatótól az ellenségesig sokféle vélemény megtalálható a palettán, a szakértők valahogy úgy vannak ezzel, hogy tudományosnak túl populáris, a népnek meg túl tudományos. A természettudományhoz kapcsolódó ismeretek terjesztése eredményesebbnek mondható – könnyebb is szemléletessé és ezzel együtt szórakoztatóvá tenni ezt a diszciplínát –, ugyanakkor a társadalomtudománynak is szüksége lenne a maga Öveges Professzorára.

Jelenleg a humán érdeklődésű olvasók nem maradnak persze tudomány-népszerűsítő művek nélkül, ez idő szerint a legkeresettebbek Hahner Péter kitűnő kötetei, irodalmi berkekből pedig Nyáry Krisztián vagy Háy János szólítja meg a közönséget. A hangsúly ebben az ágazatban a közönség megszólításán van; mindamellert az igazi rendeltetése az lenne, hogy a tudományos gondolkodásmód kialakulását segítse, valamint létrejöjjen valamilyen párbeszéd a tudományos közösség és az olvasók között. Egy érdekfeszítő vitát nyilván meg lehet alapozni olyan izgalmas problémafelvetésekkel, ami sokakat lázba hoz, ha pedig mindezt némi provokatív felütéssel tálalják, az a szélesebb közönség figyelmét is felkeltheti. Az említett hozzávalókkal azonban „mindössze” tudományos ismeretterjesztést tudunk előállítani, a tudomány-népszerűsítéshez kell még némi bűvös adalék, ami általában maga a szerző személyisége. Lehet valaki szakmailag a csúcson, csilloghatnak a tudományometriában a számok, ha nincs egyénisége, akkor mondanivalója a jól megszokott tudományos közösségen belül marad. A közvetítőnek olyan adottságokkal kell rendelkeznie, ami miatt akkor is kíváncsiak vagyunk a közölnivalójára, ha elsőre nem igazán érezzük közel magunkhoz a témáját.

A „19. századi magyar irodalom” hashtagre viszonylag kevesen mozdulnak rá (egyébként meg ki gondolta volna, hogy ezzel a korszakkal kapcsolatban is legalább 50+1 tévhit lappang). Milbachernek 2020-ban mégis sikerült egyre több embert megmozgatnia a Facebook-oldalán; ezekből a bejegyzésekből született a nyomtatott forma. A titok a szakértelmen túl az előadásmódban rejlik, a szövegeket jól felépített dramaturgia jellemzi, a szerző nem riad vissza a merész tónusoktól a könyvében sem. A social media virágzó korában érdeklődést kelteni látványos és szokatlan tartalmakkal lehet, fenntartani meg talán varázslattal. A kommunikációs csatornákon zajló rohamos változásokat a tudománykommunikáció sem hagyhatja figyelmen kívül, és amennyiben nem akarunk belekövesedni abba, hogy „*Arany János a magyar nép / legnagyobb epikai / költője de mint lírai / költő is a legnagyobbak / közé tartozik*”, akkor tovább kell lépni. A

kövekkel egyébként önmagában nincs semmi probléma, azokból lehet alapot építeni, csak az a lényeg, hogy jó kövek legyenek, különben nem fogjuk megérteni, hogy mi a vicc az előbbi Petri György-idézetben.

A *Legendahántás* szépen építkező, rövid fejezetekből áll, és nemcsak azért választottam a recenzió címének, hogy „Ropog a tűz, messze süt”, mert utalás a kötet címadó szójátékára, hanem azért is, mert azt gondolom, hogy a könyv tartalma tágabb horizontra nyit, mint az elsőre látszik. Van egy pompás megjelenésű kötetünk 51 remek irodalomtörténeti szöveggel, ez persze önmagában sem lenne kevés, de mire a könyv végére érünk, a magyar irodalom nagy századát olyan perspektívából ismerjük meg, amilyenből az eddigi tanulmányainkból aligha volt lehetőségünk, ami azért nagy horderejű, mert a reformkor, a szabadságharc és a kiegyezést követő társadalmi fejlődés időszakában született meg a mai magyar nemzet. Azért is tartozik ehhez a korszakhoz ennyire legenda és toposz, mert ez a nemzet létrejöttének a kultúrája. Babits Mihály gondolatával emelem ki a lényegét, aki azt írta *„a fiuk számára, akik szeretnek gondolkodni arról, hogy mit tanulnak és miért tanulják”*; hogy: *„A jelent csak a múltból lehet megérteni: a jövőt csak a múlt alapjára felépíteni. E múltat mint alapot meg kell ismerned...”*.

Így aztán valóban nem mindegy, hogy a magyar nép zivataros századait miként ismerjük meg.

Több írás kapcsolódik a *Himnusz*hoz, különös tekintettel, hogy az mennyiben járult hozzá a magyar nemzeti öntudat alakulásához. Ma teljesen nyilvánvalónak gondoljuk, hogy a magyarok leghiszenesebb műve születésétől kezdve népszerűségnek örvendett, az erről szóló szakaszokból viszont kiderül, hogy nem volt egyértelmű sikertörténet sem a szöveg, sem a zene tekintetében, ráadásul a címét is rosszul tudjuk.

A 19. századi remekírók életéből egészen intim jeleneteket is elénk tár a szerző. Akinek kényes az ízlése, ugorja át az érzékenyebb oldalakat. Bennem az elején felmerült, hogy mi szükség van az efféle kulturális pletykákra: ha tudunk a zavarba ejtő testi

és lelki nyavalyákról, megcsalásokról, bosszúkról és szerelmekről, attól jobban élvezzük és értjük a műveket? Persze, az ilyen álinaiv kérdésekre a válasz igen, például szegény Szendrey Júlia kapcsán. Miután alaposabban megismertem a nemzet özvegyének életét, a rázósabb epizódokkal együtt teljesebb kép bontakozott ki előttem a korszak kultúráját meghatározó személyekről, viszonyrendszereikről és magáról a 19. századról is. Az, hogy Petőfi elszavalta-e a *Nemzeti dal*t a Nemzeti Múzeum lépcsőjén, több mint érdekes kérdés, ugyanis ebből a blokkból olyan információkat kapunk, amitől a '48-as forradalom már nemcsak egy fejezet lesz az egyik rég elfeledett tankönyvből, hanem valószínű és értelmezhető esemény a történelmünkben. Ez a *Legendahántás* legnagyobb erőssége: olyan információkat közöl – a szövegek végén található szakirodalmi ajánlással –, ami képes arra, hogy felkeltse az érdeklődést, és kiindulópontja legyen a további vizsgálódásoknak. Ezzel a tudomány-népszerűsítés mint műfaj küldetése teljesítve, sőt ha kiegészítem azzal az észrevétellel, hogy a könyv olvasása után holisztikusabb képet kapunk a 19. század magyar irodalmáról, akkor túlteljesítve. Éppen ezért tekintek el a kötet árnyoldalainak részletesebb kifejtésétől, és nem sorolom taxatív, mit lehetett volna a szerkesztőnek módosítani, illetve bulvármentesíteni. Eme hátulütőkkel kapcsolatos ellenérzéseim egyébiránt nem is túl határozottak, mert amennyiben enyhítenék a „kattintásvadász” fejezetcímeiken, akkor kérdés, kiket lehetne megcélozni, a *Legendahántás* célközönsége ugyanis elsősorban a középiskolás korosztály.

Egyetértek azzal, hogy Greguss Ágost balladára vonatkozó műfaji meghatározása „úgy hülyeség, ahogyan van” – kár is lenne cizellálni, a megfogalmazás frappáns és helyénvaló. Elfogadom, hogy Berzsenyi Dániel megjegyzése a „magyar irodalom legbunkóbb beszólása”, a fejezet elolvasása után az olvasó is osztani fogja a véleményem. A Dopeman-szöveg viszont nekem kicsit sok volt, habár értem az összefüggést Kölcseyvel, és azt sem vitatom, hogy érdekes felvetés, mégis azt gondolom, hogy Pityinger művész úr szemléltetett opusára a válasz inkább az

Arany Jánosról szóló legendák között rejtőzik: „Hát tudja mit? Ne írjon...”

Milbacher Róbert viszont írjon, van még a 19. században számos izgalmas tény, toposz, pszichológiai portré és rejtély, amelyekről egy ilyen jó tollú irodalomtörténész tálalásában szívesen olvassunk, mert mindent összevetve a *Legendahántás* hiánypótló kötet. Biztos vagyok benne, hogy az irodalom iránt érdeklődők szívesen forgatják, a bulváros tartalomjegyzéken fanyalgó kékharisnyákat pedig minden bizonnyal megnyugtatja a fejezetek végén található remek szakirodalmi ajánlások sokasága.

Milbacher Róbert: *Legendahántás. 50+1 tévhit a magyar irodalomban*. Magvető Kiadó, Budapest, 2021.

AZ INTERFERENCIÁK NEMZETKÖZI SZÍNHÁZI FESZTIVÁL RÓL

Varga Melinda

Az antik tragédiától az ázsiai színházig

A hatalom selyemzinórja

Az antik irodalom egyik legismertebb műve Szophoklész *Oidipusz* című tragédiája.

Számos filmes és színházi feldolgozás született belőle. Az Oidipusz-kultusz a modern pszichológiába is beépült, az Ödipusz-komplexus pszichoanalitikus elméleti fogalom, Freud vezette be a pszichológiába. *Álomfejtés* című művében ír a gyermek tudatalatti vágyáról, amelyet az ellenkező nemű szülő iránt érez. Ha a vágy nem kerül feloldásra a 3-6 éves közötti életszakaszban, később pszichoszexuális zavarokhoz vezet, például pedofíliához.

Szophoklész drámája sokféleképp kötődik a napjaink problémájához, ez a példa csak egy a sok közül, a 21. században újat mondani erről a műről nehéz, színpadra ültetése rendezői kihívás, könnyen belefuthat a produkció a klisé csapdájába.

A Kolozsvári Állami Magyar Színház felkészült és kiváló művészi gárdája, Robert Icke korszerű adaptációja és Andrei Șerban mindig formabontó rendezői elképzelése biztató ígéret volt arra, hogy ez az előadás valószínűleg másmilyen lesz, mint az eddig látott Oidipuszok.

Andrei Șerban rendezte a *Ványa bácsit*, amely egy évtizedig volt a színház repertoárján, és mindig teltházzal játszotta a társulat, de az ő rendezése a nagy sikerű *Suttogások és sikolyok* is.

Ez a biztonságérzet ad egy ilyen fesztiváldömpingben a nézőnek, főleg, ha naponta két előadást is megnéz, szeret biztosra menni.

Nem csalódom, már az előadás intrója levesz a lábamról, a mítosz és görög tragédia megközelítése teljesen mai. Egy amerikai elnökválasztás előtt vagyunk 15 nappal, ahol Oidipusz az elnökjelölt. Szórolapokat osztogatnak, közben Bajusz Gábor, Balla Szabolcs, Dubovan Viktor, Farkas Lóránd és Viola Gábor – a kolozsvári színészenekar – dinamikus könnyűzenét játszik, azaz egy kampánykoncertet alakít.

A kettős szereposztásban megrendezett darab a fesztiválon nem dupla szereposztásban játszódik, amit kicsit bánok, szívesen megnéztem volna a másikat is. De majd legközelebb, az Interferenciák után!

Szűcs Ervin Oidipusz-alakítása magával ragadó. Az államelnökjelölt talpig becsületes politikus, aki fel akarja tární az igazságot, az előző elnök, Láios (Viola Gábor) rejtélyes balesetének körülményeit. A néző számára a naiv, abszolút igazságra törekvő elnökjelölt szimpatikus figura, drukkolunk neki, még akkor is, ha tudjuk, mi a végkifejlet, az antik drámától a történetiség terén nemigen szoktak azért eltérni még a formabontóbb rendezések sem. Az előadásban Kreón (Bács Miklós) az elnök sógora és jobbkeze, igazi modern kampányfőnök, konzervatív, kissé merev, szabályokat betartó figura, elég sokat görcsöl a kampány sikerén, és folyton szekírozza Oidipuszt meggondolatlan és laza viselkedése miatt. Jokasztét Kató Emőke alakítja, aki határozott, érett nő, elegáns, szenuális, tele van energiával, fiatal férjét jó irányba próbálja befolyásolni, figyelmezteti annak következményeire, ha kivizsgálják Láios halálának körülményeit, rá akarja vezetni arra, hogy néha jobb nem szembesülni az igazsággal. A hallgatás, az elfedés megvéd bennünket, pajzs a lélek felett, amit nem jó áttörni.

Összeszokott, egymásért rajongó szerelmes párt látunk a színpadon, akik játszanak, hancúroznak, folyton viccelődnek. A korkülönbség nem érződik, noha Jokaszté idősebb a rendezői szándék szerint, mint Oidipusz, és az antik darabot ismerve is egyértelmű, hogy egy korosabb nőről van szó.

A választások előestéjén együtt vacsorázik a család. Tőtszegi Zsuzsa (Antigoné), Gedő Zsolt (Eteoklész, fiatal Oidipusz), Kiss Tamás (Polüneikész) lázadó tinédzserek, Tordai Tekla (Meropé) pedig konzervatív nagymama, aki nem bírja elviselni, ha fesztelesen beszélnek a szexualitásról, vagy tiszteletlenek a gyerekek a szülőikkel. Kisebb-nagyobb viták alakulnak ki emiatt, de alapszinten jó hangulatban telik el az este. A választásokon az elnökjelölt hatalmas győzelmet arat, ám néhány dolog mégis aggasztja. Tizériász (Viola Gábor), a jószívű beszélgetős szereti vele. Megjövendöli az elkerülhetetlent, hogy megöli saját apját, feleségül veszi édesanyját, a végén megvakítja magát, a hatalma semmibe vész. Oidipusz természetesen nem hisz neki, dühbe gurul, és elkergeti.

Az események felgyorsulnak, és egyre inkább úgy tűnik, a jósnak igaza van.

Meropé bevallja, hogy Oidipusz örökbe fogadott gyermek, a nyomozás során kiderül, hogy a korábbi elnök nem szívszélhűdésben, hanem autóbalesetben halt meg, és ennek a véletlen balesetnek az okozója az akkor 18 éves Oidipusz volt.

Láios sötét múltjára is fény derül. Az előadás megható pillanata Kató Emőke játéka, amikor elmeséli, hogy 13 évesen megérőszakolta a volt elnök, egykori férje, teherbe esett és a gyermeket elvették tőle, hogy megöljék, az ügyet eltussolják. Jokaszté Corint (Dimény Áron) arra kéri, hogy ne ölje meg a fiút, hagyja egy erdőben, hátha valaki rátalál, és felneveli.

Láios pedofil, sötét múltja miatt Jokaszté örül annak, hogy megszabadult tőle, és amikor kiderül, hogy Oidipusz ölte meg, azzal vigasztalja a férjét, hogy ne bánkódjon, hiszen egy szörnyetegtől szabadította meg az emberiséget.

Az előadásban Kreón és Antigoné szexuálisan vonzódnak egymáshoz, Oidipusz egyik gyermeke pedig homoszexuális. Kiss sokkolónak tűnik még ez is annak tudatában, hogy a görög tragédia végkifejletét ismerjük, viszont korunk fontos problémáira hívja fel a figyelmet. Sajnos sem a pedofília, sem a hatalommal való visszaélés, az erő, a fölény mocskos dolgokra való használata nem új keletű.

A színpadi produkció a görög drámából már ismert momentumokkal végződik, Oidipusz megvakítja magát, Jokaszté öngyilkos lesz. Feloldozás nincs, az igazság, amelyet az elnök fel akart mindenáron tárni, megtörtént, de nem segített senkinek.

Metafizikus értelemben az igazság keresése önmagunk keresése. Kik vagyunk, merre tartunk, miről szól az életünk, merünk-e a traumáinkról, fájdalmainkról beszélni, és ha igen, az elvezet-e a megoldáshoz? A hallgatás, az elfedés, az elfojtás a könnyebb út, vagy az egyenes beszéd, a feltárás, a szembenézés a jobb? Az előadás ilyen gondolatokat is elindíthat a nézőben, pszichésen megdolgoz, miközben végig szórakozunk, sok a humoros elem, a párbeszéd, a mozgás, a jelenetek, a zenei részek és a multimédiás elemek, amelyek a jelenetek közé ékelődnek, nem hagynak unatkozni. A két és fél óra pillanatok alatt elröpül.

Hasonló problémákra keresi a választ a kolozsvári társulat másik kiváló előadása, a *Macbett*, amelyet Silviu Purcărete vitt színre. A rendező szintén nem először dolgozik a kolozsvári művészekkel, több frenetikus sikerű rendezése volt a társulattal.

Bogdán Zsolt hiteles *Macbett*-et alakít, de a többi szerepformálás is páratlan és profi munka. Az előadás szintén két és fél óra, és itt sem érezzük, hogy az idő mikor telt el ily gyorsan.

Az Eugène Ionesco feldolgozta shakespeare-i remekmű jól illeszkedik korunk társadalmi elvárásaihoz. Filozofikusabb, mélyebb, a téma általánosabb, ennél fogva több embert meg tud érinteni, mint Oidipusz.

Macbett ebben az előadásban nem szörnyeteg, inkább beteg és hataloméhes ember, arról az embertípusról beszél hitelesen, amely, ha hatalom kerül a kezébe, elvakul, mindent lerombol maga körül, elfelejti a bajtársiasságot, a szerelmet, a tisztességet. Az uralom- és hatalommániás ember nemcsak király, politikus, diktátor lehet, aki vérfürdőket rendez, és nyers tojással táplálkozik, nem tiszteli a feleségét, ezeregy ágyasa van, hanem akár egy tömbházfelelős, a legjobb barátunk, aki vezetői állást kapott.

A hatalom képes megváltoztatni a személyiséget, kifordítani az embert önmagából. Csak kevesek tudnak bánni vele, bölcs ember kezébe való. Macbett (Bogdán Zsolt), Banco (Viola Gábor) és Duncan (Bács Miklós) ezt az embertípust jeleníti meg. Lady Duncan/Lady Macbett pedig Vindis Andrea alakításában az erős nőt, aki felülemelkedik a férfiak egoizmusán, nem veszi el az eszét a hatalom, és a becsület kérdésében is helyén van a szíve.

Az előadás dinamizmusa, a színház vezető színészeinek páratlan játéka és a magabiztos rendezés felejthetetlen élményt nyújtott.

Tóték és a munkácsi vár turulmadara

Háború, kiszolgáltatottság, félelem, hatalmi játszmák, akadozó áramellátás, fűtetlen lakás, élelemhiány, légiriadó, szétszakított családok – a Kárpátalján maradt vagy onnan Magyarországra áttelepült, de hozzátartozókat, rokonokat hátrahagyó barátaim most ezt élék át. Az áldatlan állapotra az ukrán nacionalizmus is rátesz egy lapáttal, nemrég a munkácsi várról a turulszobrot ledöntötték, és naponta nyomdafestéket nem tűrő kijelentésekkel kell szembesülniük kárpátaljai magyar barátainknak, lapunk fontos szerzőinek, olyan kijelentésekkel, amelyek nemzet és nemzet között nem a megbékélésre intenek, hanem ellenkezőleg, tüzet szítanak. Háborús időkben legkevésbé erre lenne szükség.

Közeleg hosszú tél, amely azon a tájon kissé zordabb, mint nálunk, ártatlan fiatal katonák halnak meg a fronton egy kegyetlen és teljesen értelmetlen politikai-hatalmi játszma áldozataként, gyermekek maradnak árván, asszonyok özvegyen, és anyák fiúgyermek nélkül. Egy évvel ezelőtt álmunkban sem gondoltuk volna, hogy a szomszédunkban véres háború tör ki, amely bármelyik pillanatban átgyűrűzhet hozzánk, elég egy rossz helyre irányított rakéta, egy átgondolatlan politikai döntés, a harmadik világháború el is kezdődött. Ha az, ami most van, már nem az voltaképpen...

Ha nem is ropognak a fegyverek Ungváron, Beregszászon, Munkácson, a kilátástalanság és a félelem a mindennapok része, és hogy mikor lesz ennek vége, még csak megjósolni sem lehet.

Sosem volt aktuálisabb Örkény István *Tóték* című műve Vidnyánszky Attila rendezésében, amelyet a Beregszászi Illyés Gyula Színház és a Gyulai Várszínház koprodukciójában láthatunk az Interferenciákon. A színházkritikusok szerint az őrnagyot játszó Trill Zsolt alakítása minden túlzás nélkül vetekszik Latinovits Zoltánéval, aki az 1967-es ősbemutató és a Fábri Zoltán rendezte legendás film főszereplője volt. A IX. Pécsi Országos Színházi Találkozón Trill Zsolt kapta a MASZK színész-zsűrijétől a legjobb férfi alakítás díját az Örnagy megformálásaért. Rengeteg kritika, összességében pozitív visszhang övezte eddig a színpadi produkciót. A kolozsvári közönség ennek tudatában ült be az előadásra.

„A ma problémái nagyrészt ugyanazok, mint a Tóték keletkezésének idején voltak, és Örkény alapkérdéseket boncolgat. Az emberi természet nem változik, és az a viszonyrendszer, amit a darab felvázol, abszolút átültethető a mába. Ez a nagy művek, a klasszikusok sajátja” – írja Vidnyánszky Attila a színműről.

Örkény István a „kiszolgáltattak tragikomédiájának” tartotta ezt a darabot. A történelmi játéktér, az újabb zsarnokok felbukkanása, az emberi gonoszság mértéktelensége teszi aktuálissá az előadást.

A Nemzeti Színház rendezője Örkény klasszikusát beregszászi művészek közreműködésével, szülővárosában vitte színre sok évvel ezelőtt, ezt az ötletet hozta át később Magyarországra. Nem véletlen, hogy a félelem–remény kulcsszavakat körüljáró nemzetközi színházi fesztiválon is helyet kapott az előadás.

A háború mellett egy másik fontos történelmi eseményre is felhívja a figyelmet. November 25-én a „málenkij robot” áldozataira emlékeztünk. A második világháborút követően a szovjetek megszállta területekről 130 898 személyt hurcoltak el málenkij robotra. 2005 végéig az orosz Háborús Emlékbizottság szakemberei 66 277 fő, a táborokban meghalt fogoly nevét találták meg

a dokumentumokban. A foglyok többségének halálát nem lehet dokumentálni, mert a gyűjtőtáborokban vagy a szállítás közben haltak meg. A rabokat, köztük rengeteg magyart, kemény fizikai kényszermunkára használták, a hozzátartozók alig hallottak elhurcolt családtagjukról. Legalább egyharmaduk odaveszett. A túlélők a kommunista kormányoktól semmiféle segítséget sem kaptak, a tragédiákról még beszélni is tilos volt.

Örkény darabja az idilli Mátraszentannán játszódik, nekem ebben az előadásban a helyszín Beregszász, ahonnan sok barátom származik, köztük csak kevesen maradtak otthon.

Szűcs Nelli, aki Mariskát alakítja, végig briliáns az előadásban, szerepformálásán kicsit sem látszik, hogy az idő megkoptatta volna az ötleteket. Egy kétségbeesett anyát látunk, aki a fronton ragadt fiáért bármire képes lenne.

Miközben a közönség elfoglalja helyét a stúdióterem nézőtéren, rántott hús illata lengi be a teret, Mariska és Ágika (Polyák Anita), a kamaszlány ebédet készít. A finomságból a nézőket is megkínálják. Rádió szól, korabeli nóták.

A kissé félnótás postás (Rácz József) a Tót családnak kézbesíti az orosz fronton harcoló fiuktól egy levelet, amelyben arról értesíti a szüleit és hűgát, hogy parancsnokának felajánlotta, pihenje ki a front fáradalmait szerény kis hajlékukban, ugyanis a partizánharoktól az idegrendszere kissé meggyengült. Bizonyos szagokra és hangokra is érzékeny. Tót, a tűzoltóparancsnok (Tóth László alakítása) még a kinti illemhelyet is megnézi, hogy nem-e kell kitisztíttatni. A zajokat is elhárítják. A kétes hírű Gizi Gézáné (Béres Ildikó) kapujának nyikorgása és a postás lélegzetvétele is eme zajok elhárításához tartozik. Síri csend van a faluban, amikor az őrnagy megérkezik.

A színpadon sok vicces jelenetet látunk, a kabarékra, operettre emlékeztető harsányság oldja a tragikomikus helyzetet. A női karakterek kidolgozottabbak, ami annak is köszönhető, hogy egy háborús helyzetben mindig a nők viszik a nagyobb terhet a hátukon.

A díszlet sokatmondó, a bal oldalon sötét pusztaságot látunk, a jobb oldalon a Tót család idilli lakását és kertjét. Mintha ketté lenne vágva a színpad. A semmiben lakik a hideg és hosszú orosz tél, az idilli szoba-konyhában annak a lehetősége, hogy az ott két hetet pihenő őrnagy az orosz fronton harcoló fiút kedvezményekben részesíti, netán előlépteti.

Az őrnagyot alakító Trill Zsolt alacsony, gyenge idegrendszerű, szeszélyes személyiséget formál meg. Mintha nem is katonatisztet, hanem egy zsarnokot látnánk magunk előtt, aki unatkozván rákap a család női tagjainak elfoglaltságára, a dobozkészítésre, amelyet virradatig együtt kell művelniük vele. Nem szabad ásítani, nyújtózni, unatkozni. Tót úr viseli egyre nehezebben az éjszakai virrasztást, még a paphoz is elszökik, hogy kicsit pihenhesen, a legvégén pedig bezárkózik a budiba, hogy egy kis nyugta legyen.

Ágika (Polyák Anita) rajong csak az éjszakai dobozolásért, mivel plátói módon szerelmes az őrnagyba.

Időközben a fiú meghal a fronton, de a kelekótya postás nem kézbesíti a hírt, úgy gondolja, jobb lesz így mindenkinek. Tóték hiábavalóan dobozolnak, és amikor az őrnagy elutazna végre, de egy híd robbantása miatt a vonat nem jár, és pár napra visszatér, a családfő az udvarban négybe vágja a margóvágóval, amellyel a dobozokhoz szükséges kartont vágták két héten át, minden éjjel.

A kétfelvonásos előadás alatt háborús katonadalok, népdalok, könnyűzenei számok, kommunista indulók hangzanak el, több táncos-zenés jelenet élénkíti a színpadi cselekményt. Ezek a jeletsorok abszurdak, tán néhol kicsit soknak is tűnnek, szándékosan irritálják a nézőt.

Az *Ott, ahol zúg a négy folyó* című dalnál könnyes szemet is látok a színpadon...

A „*Visszaszáll a magyar turulmadár*” résznél ez ösztönös reakció volt, nem rendezői instrukció, ebben egészen biztos vagyok. Nekem ettől vált hitelessé és élővé az előadás.

A színház jobb emberré formál

A nyolcadik Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztivál előadásain jó érzéssel egymáshoz kapcsolt színpadi produkciókat követhettünk végig. A *Félelem – Remény* kulcsszavakra építkező színházi mustra a legkülönbébb stílusú műveket találkozott egymással. Tompa Gábor, a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója a fesztivált úgy álmolta meg, mint egy-egy színpadi rendezését, mindennek megvolt a pontos helye és szerepe a programban, ezért sokkal intenzívebb volt a befogadói élmény is. Az előadások párbeszédet folytatnak egymással, hasonló témákat teljesen más szemszögből, merőben eltérő színészi karakterekkel, rendezői habitusokkal színre vivő művek találták meg a kapcsolatot, és formáltak minket mássá, jobb vagy legalábbis lelkiismeretesebb, őszintébb emberré.

A tizenegy napos Interferenciák programjában kilenc országból tizennégy társulat előadását kísérelhettük végig Lázár Kinga és Ferencz-Nagy Zoltán kollégámmal és az újságírói, az irodalmár és

a színházi szakma több fontos képviselőjével. Az ilyen fesztiválok arra is alkalmat adnak, hogy rég nem látott ismerősökkel beszélgessünk a szünetekben, előadások után, mindez a látottakhoz hozzátesz. A találkozás, a beszélgetés a nézőben tovább formálja az előadást, beépül a mindennapokba, felülértékelődik a szerepe.

Színvonalas kísérőprogramok, az előadások alkotóival folytatott délelőtti beszélgetések – amelyek az online térnek köszönhetően virtuálisan is visszanezhetők voltak – kiállítások, kötetbemutatók gazdagították a műsort, és adtak hozzá mindig valami újat az esti színpadi jelenléthez, a nézőtéri feszült figyelemhez.

Izgalmas volt megtapasztalni, hogyan épülnek be a társművészek egy-egy előadásba, koncertszínházi produkcióba, hogy a halállal, a félelemmel, az Istennel és önmagunkkal folytatott dialógusokat milyen szépen feloldja a Kodály és Bartók életét feldolgozó, sok zenei elemmel és improvizációval dolgozó *Ifjú barbárok*, amelyet a kolozsvári társulat és a Gyulai Várszínház vitt színre ifj. Vidnyánszky Attila rendezésében. Az egyik legimpulzívabb, legerőteljesebb színpadi munkát ebben az előadásban éreztem, a színészi alakítások olyan eredeti megoldásokkal éltek, amilyeneket eddig még színházban nem tapasztaltam, a zene, a tánc, a látvány mindezt megemelte.

A világot és mindennapjainkat felforgató eseményekről, mint a háborúról kicsit másképp gondolkodtunk egy-egy pódiumalkotás után, de helyet kapott a repertoárban a személyiség, az én, az idegenség-érzés, a szerelem, a magány, a családi konfliktus, az erőszak, a pedofília, a hatalom és az egyén viszonya is.

A kolozsvári közönség olyan elismert nemzetközi és hazai alkotók előadásait láthatta a rendezvény tizenegy napja alatt, mint Christoph Marthaler, Heiner Goebbels, Nagy József, Silviu Purcărete, Andrei Șerban, Vidnyánszky Attila, Tompa Gábor, Urbán András, Jihye Park, ifj. Vidnyánszky Attila, Diana Mititelu, valamint Catinca Drăgănescu.

Napjaink egyik legismertebb rendezője, a svájci Christoph Marthaler először lépett fel a Szamos-parti színházban. A Théâtre Vidy-Lausanne *Nincs ötletem (Aucune Idée)* előadása frenetikus élményt nyújtott, a humor, a zene és színészi jelenlét

összhangja olyan volt, akár egy szimfonikus mű.

A fesztiválon a legnagyobb sikert a dél-koreai Jaram Lee aratta, aki ezúttal Az öreg halász és a tenger pansori változatát adta elő. A közönség állva tapsolta meg az európai kultúrkörben ismeretlen műfajt színre vivő művésznőt. A negyedik alkalommal Kolozsvárra látogató Jaram előadásában Hemingway művét hallgatni olyan volt, mintha visszamennénk az időben, mintha egy sámánéneket, ritmikus verset hallgatnánk lefekvés előtt. Nyugalmat, békét és jókedvet sugárzott Jaram alakítása, mágikus ereje volt, valósággal megbabonázott. Az előadás ugyanakkor arra is rávezetett, hogy meg kell tanulnunk örülni az élet látszólag aprónak tűnő dolgainak, a felkelő napnak, az étel ízének, a bor zamatának, egy jó szónak, egy kellemes illatnak. Az ilyen pillanatokból tevődik össze a harmónia és a belső egyensúly.

Politikailag inkorrekt és sokkoló színházi előadás

A Szabadkai Kosztolányi Dezső Színház *Az Úr nevében* című előadását vártam leginkább a fesztivál programjából. Egy korábbi Interferenciákon találkoztam először Urbán András rendezésével, Tolnai Ottó *A kisinyovi rózsza* című művének színpadi adaptációja felejthetetlen élmény volt. Azért járok színházba, hogy meglepődjek, elgondolkodtasson az, amit látok, szeretem a bizarr megoldásokat, a vad, kissé barbár színpadi jelenléteket. Csak azokra az előadásokra emlékszem évek múltán is, amelyek bekúsznak az életembe, kapcsolódnak ahhoz, aki vagyok, kételyeket támasztanak bennem, felkavarnak, kihoznak a sodromból.

Az én meglátásomban az a jó színházi előadás, amely nem finomkodik, hanem elmegy a falig, amely megosztja a nézőket, amelyről akár ki is mennek, és a végén a taps nem a jólneveltség és a tisztelet jele, hanem a valódi elismerés és lelkesedés kifejezésére szolgáló gesztus.

A színház nekem vers, a vers pedig csupa indulat, tűz, érzelmi attrakció, ima, kegyelmi állapot.

Az Úr nevében címe sokatmondó, vallásos, hittel kapcsolatos tartalmat jelez, önmagáért beszél a nagy iniciálé is. Urbán Andrásra azonban nem jellemző, hogy a hitet poétikusan közelítse meg, hogy csupa szépet lássunk csak a színpadon, hogy úgy érezzük magunkat, mint a templomban. A Vajdaságban élő rendező az utóbbi években gyakran foglalkozik a migráns-menekült témával, formabontó politikai színházat is művel, megoldásai sosem hétköznapiak.

A kelebicaai erdőtől nem messze egészen másképp látjuk a migránsokat, mint Kolozsváron vagy Budapesten, sőt a Szabadkától 100 km-re fekvő Újvidéken is hihetetlennek tűnik egy-egy történet, valós eset, a média sok mindenről nem beszél, vagy másképp beszél, retusálja az eseményeket és elkeni a probléma fontosságát.

A nyitójelenetnél kissé meglepődöm, az előadás négy szereplője: Kucsov Borisz, Mészáros Gábor, Mikes Imre Elek és Nagyabonyi Emese egy katolikus mise rituáléját eleveníti meg, a háttérben az oltáriszentséget látjuk. Az előadásban a kereszténység két legfontosabb imája hangzik el, a Miatyánk és a Hiszekegy, valamint az evangélium alapvető hittételei, az idegenek befogadására, a foglyok meglátogatására, az özvegyek, árvák felkarolására, a javaink megosztására vonatkozó részek, a szegényekre fordított figyelem és empátia, illetve az utolsó idők jeleire utaló evangéliumi részből is hallunk néhány passzust. Mindez párosul azokkal a félelmeinkkel, jogos vagy jogtalan előítéleteinkkel, amelyek a migránsokkal, a muszlim kultúrával kapcsolatosak.

Ez az előadás is jó érzékkel kapcsolódik a fesztivál mottójához, a reményhez és a félelemhez. Jézus is mondja, ne féljetek! A remény pedig az adventi időszakra most különösen rímel, de a világunk problémáira is. Mindez az Urbán előadásában felnagyítódik, szinte kiabál.

Szembesít bennünket azzal, mi a zsigeri gyűlölet, hogyan jut el az ember az egyik legfőbb és halálos bűnhöz, az öléshez, még ha csak gondolatban is. Megtudjuk, hogy a muszlimoknak más az illata, mivel kecske- és juhhúst esznek, büdösek, akárcsak ezek

a jellegzetesebb szaggal bíró állatok. Egy adott ponton elhangzik az is, le kell őket mézárolni. Persze megjelennek a jól ismert sztereotípiák is, amelyek inkább tanult gyűlölet-automatizmusok, mintsem valóságosak.

Mindeközben megjelenik a másik szélsőség, a muszlimok integrálását tűzön-vízen keresztülvivőké, és ők is megkapják a magukét, még maga Angela Merkel is.

A muszlimok rólunk alkotott gondolatai sem túl fényesek.

De az sem túl szívderítő, amikor kiderül, hogy a disznóhús 28 különböző betegséget hordozhat, meg hogy a disznó megeszi a saját ürülékét és kismalacait, ha a helyzet úgy kívánja.

Két egymástól teljesen különböző kultúra találkozása háborúhoz vezet, a szokások átalakulnak, a jelentések átrendeződnek. A feszültségek a menekülttáborokban mindennaposak, fegyverek eldördülése hallatszik a szabadkai erdők felől. Mindez a színpadon is megjelenik.

Döbbenetes és nagyon fontos díszletilem a keresztre feszített három csontváz. Nem test, hanem csontváz, mintha Jézust ott felejtették volna, mintha nem támadt volna fel, nem hozta volna el a megváltást, a bűnbocsánatot.

A kulcsjelenet számomra a disznófej felkoncolása. Állati és brutális gesztusokat látunk, a szereplők önmagukból kifordulva esznek a fejből. Mi nézők érezzük az állati hús illatát, tán meg is éhezünk, és pont ez a cél, az elemi ösztönök, az indulatok felkorbácsolása.

A négy színművész túllép azon, hogy szerepet játsszon, a szenzuális jelenetek, a düh, a gyűlölet nem mímelt érzések, hanem ösztönszerű megnyilvánulások. Ebből az okból kifolyólag néhány alakításbeli baki is becsúszik, például megakad a nyelvük egy-egy kifejezésnél, de az előadás intenzitása annyira sodor magával, hogy nincs időnk ezen fennakadni.

A művészek végig a közönséghez beszélnek, a szemkontaktus már-már zavaró. Az előttem ülő idős bácsin látom, hogy szívesen kiszaladna, de ez a stúdióelőadásokon csak úgy sikerülhet, ha a távozó személy is az előadás részévé válik, azaz átmegy a színpadon, más kijárat nincs a teremből.

Közben egyre jobban megismerjük a muszlimokat, hallunk részleteket a Koránból, a vallásuk szent imáit rituális mozdulatokkal eljátszva követhetjük végig. Alapos betekintést kapunk a muszlim nők életébe is. Mi, európaiak meghökkenünk a burka vagy a hidzsáb láttán, hogy nem léphetnek ki az utcára kísérő vagy engedély nélkül, sőt még a barátnőjük sem mehet hozzájuk kávézni bármikor, nem tarthatnak kisállatot, mert ha hozzájuk érne egy macska vagy kutya, beszennyeződnének, nem festhetik magukat, nem hordhatnak magas sarkút, és nem beszélhetnek hangosabban, mint egy férfi. Azonban mindennek van fény- és árnyékoldala is. A muszlim feleségeket szexuálisan köteles a férjük kielégíteni (akkor is, ha nemcsak egy asszonya van!), amennyiben ez nem valósul meg, el lehet válni, és újra férjhez menni, az előző házasságából hozott gyerekek ugyanolyan bánásmódban részesülnek, és gondoskodik róluk a férj, köteles eltartania a családját. Persze, hogy a valóságban így van-e, csak akkor tudnám meg, ha lenne egy muszlim barátnőm, aminek az esélye a különböző kulturális háttér miatt elég kevés, nem hinném, hogy barátkozhatna velem csak úgy, mint bármely európai nő.

A négy színművész hol menekültgyűlölő európaiba, hol őket mindenáron befogadni akaró migránspartí bőrébe bújik. Mindkét oldal igaza helyet kap, az előadás mégsem foglal állást, de tükröt tart, kinek-kinek a saját tükrét. Mindvégig intenzív, erőteljes a színpadi jelenlét.

A felvett szerepek annyira hitelesek, hogy szinte borzongok tőle.

Az előadás zárójelenete az ősi színházi rítusokat idézi, a színészek szellemekké válnak, maszkot tesznek arcukra, a testüket befestik. Teátrális, nagyon erős képek ezek, amelyek ellensúlyozzák az addig látottakat, és eljuttatnak a katarziszig.

Az emberiség végnapjai

Urbán András előadását követő nap néztem meg Tompa Gábor rendezésében *a Godot-ra várva* című előadást, Samuel Beckett

kultikus darabját, amelyet több feldolgozásban láttam már.

Az előadást a kolozsvári rendező-színházigazgató a portói São João Nemzeti Színházban vitte színre, Estragont João Melo, Vladimirt Mário Santos, Pozzót Rodrigo Santos, Luckyt Sérgio Sá Cunha, a fiú szerepét pedig Vicente Melo alakítja.

Izgalmas a portugál színészek játékát figyelni, a mediterrán temperamentum, a másféle színházi iskola és Tompa Gábor rendezői megoldásai egyedi megvilágításban láttatják a klasszikus művet, és eltérnek a közismertebb színpadi megközelítésektől. A díszlet minimalista, cipőket, televíziót (itt jelentkezik be a Godóról, azaz Istenről hírt hozó fiú) látunk magunk előtt, Vladimir és Estragon ruházata inkább kolduséra emlékeztet, a bohóc jellegzetes vonása a színpadi játék során körvonalazódik inkább, az öltözékben nem olyan hangsúlyos.

A világvége, a pusztulás, a végítélet napjait idézik a képek. Már nincs remény, nincs szerelem, csak a várakozás feszültséggel teli órái, a holdsütötte sivatagi éjszaka reménye, hogy talán másnap tényleg eljön a várva várt Godot. Mint tudjuk, Godot nem jön el, de a remény arra – amire a második jelenetben kizöldülő fa is utal –, hogy a megváltás közel van, az üdvözülés órái hamarosan bekövetkeznek, tartja a lelket Estragonban és Vladimirban.

Ha csak ennyivel maradnánk az előadás után, azt mondhatnánk, hogy egy klasszikus Godot-ra várva jelent meg újra a színpadon, ahol a monológok kapnak hangsúlyt, a szöveg viszi az előadást, a dráma gondolatisága, és nem a színpadi jelenlét dominál.

A jelképes fa, amely a második jelenetben kivirágzik, nem mondana semmit, a reményt nem éreznénk, csak a pusztulást és a kilátástalanságot. Tompa Gábor a portugál színművészek játékába ezt a reményt csempészi be a humor, az életvidámság, a jellegzetes mediterrán bohémság megjelenítésével. Vladimir szeme, aki gondoskodó feleség, anya, nővér is egyben Estragon számára, folyton csillogó. Estragon úgy viselkedik, mint egy nagy gyerek, a vidámságával, az esetlenségével önkéntelenül nevetésre késztet. Az előadás másik fontos hozadéka, a barátság, mint

az egyik legerősebb emberi kötelék megjelenítése. Nemcsak Estragon és Vladimir között van jó baráti viszony, hanem Lucky és Pozzó között is, még ha Pozzó Luckyt szolgálójaként is kezeli, nem tudnak meglenni egymás nélkül, tulajdonképpen barátok. Tompa Gábor kiváló rendezése megerősít abban, hogy hit nélkül nem érdemes élni, ha nincs miben remélnünk, ha nincs feltámasztás, az életünk várakozásban és átmenetben telik el, ugyanakkor a földi élet értelme a születés, az emberi élet továbbadása, különben könnyen lehet, hogy a világ utolsó teremtményeivé válunk.

Lázár Kinga

A hiány természetéről

Hogyan képzelünk el egy légüres teret? Mit értünk meg egy ismeretlen nyelven? Mi olvasható ki az összemosódott betűkből? Hol születnek a történetek? Lehet-e a hiány a teremtés előfeltétele?

A színház játék a térrel. A néző dolga a szimbólumolvasás – néha egyértelmű, mi minek a helyén áll, máskor válogatunk az értelmezési lehetőségek közül. Az *Interferenciák* alternatív módokat kínál a tér betöltésére: a néző feladata egyre inkább többnek tűnik az egyszerű felfejtésnél. A megoldásokat nem szolgáltatják tálcán a rendezők: tessék, itt van, kedves néző, ennyi és ennyi idő telt el a két jelenet között, itt és itt játszódik a cselekmény, ezzel és ezzel ezt és ezt akartam mondani neked. Ahogy Tompa Gábor *A székek* és a *Godot-ra várva* esetében, úgy Jaram Lee Hemingway klasszikusát feldolgozó phanszori-előadásában és Josef Nadj *Ommájában* a hiány kiemelt pozícióval bír. Súlyos, nemcsak érzékeljük, hogy ott van, hanem nézőként kezdenünk is kell vele valamit. Már nemcsak értelmezünk, hanem terem-

tünk is. Ez az akár tét nélküli alkotás pedig szórakoztató, néha izgalmasabb is lehet, mint a jól bejáratott detektív munka: az új perspektíva új nézői attitűdöt igényel.

De miről is beszélek tulajdonképpen? Ionesco nagy sikerű drámájában, *A székek*ben, amelyet Tompa Gábor kiváló rendezésében láttunk a kolozsvári színpadon, olyan térbe kerülünk, amit csupán víz vesz körül. Az élő víz, amiben a biodiverzitás élénk mozgása lüktet, itt más szimbolikával bír: elszigetel, elidegenít, végtelensége szürreális börtönként jelenik meg. A mindennapok és az öregedés unalmassá vált ritmikáját csak a játék, a fikció válthatja fel. Az eszköztár szegényes: az egykori impulzusokra való visszaemlékezés, az elnyűtt, rizsporos ruhák, a vízcseppek dobolása a fémvödör alján. Az elképzelt események viszont csak akkor lehetnek fajsúlyosak, ha a játékosok komolyan veszik őket. Így válik a két szereplő mellett a néző is az illúzió résztvevőjévé. Komolyan kell vennünk, hogy valaki belép az ajtón, és székre van szüksége ahhoz, hogy a vendégfogadás illő módon megtörténjen – el kell hinnünk, hogy mindennek jelentősége van, és valóban éreznünk kell a tömeget a színpadon annak ellenére, hogy csupán két embert látunk játszani. A színészi játék pedig kiemelkedő: az idős pár egy pillanatra sem mozdul ki a vendégfogadás helyzetéből, ahogy az őket alakító Patrick Le Mauff és Oana Pellea is mindvégig hűek a karaktereikhez.

A székek reflektál a mindenkori alkotási folyamatra. Az elképzelt végtelennek látszik a korlátozott számú székekhez képest, a tér egyszerre tűnik alkalmasnak egy tömeg befogadására és nyomasztóan szűkösnek. A néző pedig magában formálja meg a szereplők fejéből kipattanó karaktereket. Maga a nyelv is központi szerepet kap: a jól megírt párbeszéd támogatja a vendégfogadás autentikusságát. De a darab nyelvcentrikussága ellenére a gesztusok, a nonverbális kommunikáció is számottevő: Oana Pellea könnyedén siklik át a panaszos, nehezen mozgó aszszony figurájából a kissé kacérkodó, jó humorú idős hölgy alakjába. Patrick Le Mauff a meg nem értett, kiöregedett lángeleme és a nosztalgikus, megbízhatatlan történetmesélő között ingadozik.

Sok ponton kapcsolódik *A székek* és *Samuel Beckett* drámája, a *Godot-ra várva*, ami szintén Tompa Gábor rendezésében volt megtekinthető. Egymásba fordított tükrökként képződik meg Vladimir és Estragon története, ahogy a Ionesco-drámában a víz és az időskor monotonitása, itt a sivatag és a történések ismétlődése kölcsönözi a végtelenségérzetet. A hiány is hasonlóképpen jelenik meg: míg *A székek* szereplőpárosa egyfajta unaloműző tevékenységet végez a fiktív vendéglátás megszervezésével, addig Didi és Gogo a várakozás idejét igyekeznek kitölteni. Ez az idő pedig beláthatatlan hosszúságú, Estragon szájából el is hangzik, hogy egész életében ugyanebben a sivatagban élt. A történések kétszer játszódnak le, szinte ugyanúgy. Estragon sárgarépat majszol, rémálmok gyötrik, Pozzo és Lucky kétszer tűnik fel, akárcsak a fiú, aki bejelenti: Godot csak holnap érkezik. Az ismétlődő idő abszurditását tovább fokozza, hogy látszólag csak Vladimir érzékeli, mindez már egyszer megtörtént. Amíg Ionesco látszólag kiutat kínál a szereplőinek, addig a *Godot-ra várva* sziszüphoszi küzdelem, amiből az egyetlen menekülést az öngyilkosság jelentheti. Tompa játszik a nézővel: *A székek* esetében az lehet az érzésünk, hogy szintér kicsordul a közönség sorai közé, beleolvadunk a test nélküli tömegbe, míg a Beckett drámában Vladimir szemszögében helyezkedünk el, átéljük annak a ténynek az abszurditását, hogy a történések megkettőzéséből sem Estragon, sem Pozzo, Lucky vagy akár a hírvívő fiú nem érzékelt semmit.

Hasonlóképpen bánik a nézővel a phanszori műfaja: a hiányból teremt, és számol a nézői interakcióval. A tradicionális phanszori merőben eltér az európai színház-kultúrától: a színpadon a szorikkun (énekes) és a dobos áll csupán, a nyelv, ritmus és dallam hármasa képezik a történetmesélés alapját. Jaram Lee úgy hívta életre az *Az öreg halász és a tenger* történetét, hogy közben arra invitálja a nézőt, kapcsolódjon be az előadásba: egyrészt fejezze ki hallható módon a benyomásait, másrészt a képzelete által teremtesse meg a látványt, amit az énekes a hagyományos műfaji sajátosságoknak megfelelően, a történetmesélés ősi eszközeit mozzgatva illusztrál. Az előadás amellett, hogy kulturális ízelítőt nyújt a ke-

leti színház ízes, játékos, de mindvégig precíz és szabályszerűen megkomponált világából, a szimbólumfejtegető nézőt kimozdítja a megszokottból – arra biztat, hogy adjuk át Jaram Lee-nek az irányítást, és engedjük, hogy megelevenedjen előttünk a kubai táj, Hemingway halászával és az óriási marlinnal együtt.

Josef Nadj, bár egy nagyon eltérő kulturális közeg és színpadi látvány irányából, de az előző darabokhoz hasonlóan kapcsolatot teremt a közönséggel: a történetalkotás jelentős részét a nézőre bízta. Amíg Jaram Lee előadása során a látványképzés az osztályrészünk, addig az *Omma* esetében a történetiszál hiányzik, a darab letisztult eszköztára csupán a testre és a hangra alapoz, nincs narratíva, csak az emberi természet ösztönös, zsigeri tánca. A koreográfia elemei egymástól függetlennek tűnhetnek, de valójában a folyamatban léteznek igazán, közel engednek az emberi test korlátainak kiszélesítéséhez. A néző újra csak megrázza magát, levedli a korábban jól bejáratott, narratívakövető szerepet, és engedi, hogy a látvány tapasztalattá váljon. Az *Omma* jólesően tart a jelenben úgy, hogy mindeközben ősi, közös tapasztalat emlékét hívja elő. A befogadó tehát itt sem engedheti meg magának a passzivitás gyakorlatát, nem kalandozhat el, be kell kapcsolódnia abba a közös egységbe, ami a látványon és a hangulaton keresztül teremtődik meg. Részesévé kell váljon a beavatástörténetnek.

A hiány tehát fontos, képlékeny alakja a néző kezében újra és újra, mindig másképp születik meg. Értelmezni, motívumokat fejteni felelősség, de saját magunk számára megalkotni azt, amit a darab feladatul ad nekünk, izgalmas és személyre szabott tapasztalat. Vezetett meditáció, sugalmazás, engedély, sőt felkérés az alkotásra. Az első ránézésre egymástól nagyon eltérő darabok valahol mégiscsak összeérnek: a közös munka gyümölcsei, amin alkotó, előadó és néző együtt dolgozik.

Ferencz-Nagy Zoltán

Amikor önmagára talált a test — Josef Nadj *Ommájának* viszonya a gondolathoz

Ha valami olyan tetszik úgy, ahogy a versek szoktak, ami nincs sorokra tördelve, előszeretettel fejezzük ki csodálatunkat azzal a felkiáltással, hogy „ez tiszta költészet!” Kérdezhetnénk: mi az a költészetben, ami ennyire minden egyéb fölé helyezi? Talán az, hogy képes megmutatni, hogyan néz ki a gondolat. Egyszerre láttatja a gondolatsor minden pontját, kifeszítve az öröklétbe az én létrejöttének egy rövidke részét. Ha úgy érzékeljük, hogy szubjektum születik, akkor saját magunk folyamatos létrejöttét is jobban tudjuk értékelni, s esetleg a költészetbe rejtett gesztusokra válaszolva felfedezzük magunkban az énképződés félreesőbb útjait.

A költészet nem kell történet is legyen. A gondolatokat történetté lehet fűzni, de a gondolat maga nem történet, csak történés – ez alatt a prózára jellemző (és attól elvárt) narratív építkezés logikájának hiányát értem, amitől egy történés, esemény történetté (elmesélhetővé) válik. Éppen ezért nehéz elmondani, hogy miről szól Josef Nadj *Omma* című előadása. Először a narratívát kerestem benne, majd a költészetet, s amikor mindkét vállalkozásom kudarcba fulladt, hagytam, hogy hasson, anélkül, hogy bármilyen szervezőelvet keresnék a ritmuson és a mozgás dinamikája fölött. A tánc egy idő után annyira magával ragadott, hogy megkérdőjeleztem bármilyen koreográfia létezését. Előttek fedezték fel a mozgás szabadságát, az emberiség ott tanulta meg belakni saját testét, a teret és az időt.

A narratíva keresését adtam fel először. Az *Omma* nem történet, hanem történés. A táncosok mozognak, mozgatnak, keresik a mintázatokat, egy testté formálódnak, a tánc, a mozgás

hordozójává, a nézők gondolatává válnak – és fordítva: a nézők gondolatát a színpadon történő mozgás formálja. Alain Badiou *A tánc mint a gondolat metaforája* című írásában Nietzsche és Mallarmé művei mentén a táncot az egyetlen olyan gondolatalkizatnak tartja, amelyik valóban térbeli, azaz a tánc magának a gondolkodásnak a térbeli kivetülése.

Josef Nadj darabját költészetként sem tudtam érzékelni: a gondolat nem volt szavakba ültethető, viszont azon kaptam magam, hogy mindegyre mozognék. Észrevettem a saját testemet. A testem gondolkodott. Az *Omma* az énképződés diszkurzív alakzatairól a figyelmet a mozgásra irányította, az érintkezés és a belakás folyamatára. Azt akartam, hogy ismerjem a testem, mint mozgásra, önmaga kigondolására képes létezőt, részt akartam venni a táncban, kiugrani a székből, s megtalálni saját formáim – ezzel kapcsolatban érdemesnek tartom megemlíteni Badiounak azt az észrevételét, miszerint a tánc nem művészet, hanem a művészet lehetőségének megnyilvánulása a testben. Ilyen módon érdekes viszonyt ápolhat a költészettel, amit mintha pont a művészet legintenzívebb formájának érzékelnénk, a potenciál maradéktalan elérésének (lásd a bekezdésben tárgyaltakat). Ugyancsak Badiou írja Mallarmé mentén, hogy a tánc lejegyzetlen vers – ebből a szempontból mintha az orális költészettel lenne rokon, viszont nem igazán jellemző rá az epikusság (az *Omma*ra legalábbis biztos nem).

Az *Omma* üdítően ragadott ki a diszkurzivitásból. Meglepően kellemes elfeledkezni a narratívaként való értelmezésből, s pillanatról pillanatra részt venni egy létrehozatalban, egy szó szerinti formálódásban. Az európai kultúrában kevés hangsúly esik a testre mint a szubjektum részére: talán a mozgásszínház, a tánc mentén találhatnánk meg az erotikán és a politikai identitáson túli testet, a gondolkodás egyik olyan hordozóját, ami kiragadhat a 20. század és a woke-mozgalom által leterhelt nyelv ketrecéből.

Izer Janka

„mikor vagyok tinta, üres felület vagy egy jel a papiroson”

Egerházi Attila és L. Simon László
„Idézőjelek” című előadásáról

A Bethlen Téri Színház 9. alkalommal rendezte meg a SÖT7 fesztivált, avagy a Sissi Őszi Tánchetet. E programsorozat keretein belül került sor a Székesfehérvári Balett Színház „Idézőjelek” című előadására is, Egerházi Attila koreográfus rendezésében. Különlegessége az, hogy a tánc és a zene mellett versszövegek is elhangoztak Sarádi Zsolt színművész (Vörösmarty Színház) előadásában. A verseket L. Simon László *A háromlábú lovat etető lány* című kötetéből válogatták az alkotók.

„Testem a nagy mű terve, vázlata. A lassan változó vázlat maga a mű, a tökéletlen alkotás: a folytonosan átalakuló szövegekönv új és új olvasatot nyújt szemlélőimnek. Érzékelhető egyszerűségem s láthatatlan összetettségem az önértelmezés milliányi lehetőségét nyitja meg; én sem tudom, hogy mikor alakítok, s mikor alakulok, mikor vagyok tinta, üres felület vagy egy jel a papiroson.”

A *háromlábú lovat etető lány* verseit képek ihlették, de – ahogyan azt L. Simon László is kiemelte az előadás után tartott beszélgetésen – nem illusztrációk. Az általuk kiváltott érzések, hangulatok, gondolatok formálódtak meg papíron, azonban nem festőművészeti alkotások nyelvbe vetítése, hanem azok gyökerének másfajta megjelenítése. Tehát a kép és a szöveg ugyanabból az olümposzi forrásból táplálkozik, viszont más megjelenítési formát választva.

A bemutatott koreográfia is így kapcsolódik a szövegekhez. Ugyanazt beszéli el, csak másképp, a mozgás univerzális nyelvén.

Élet és halál kérdéseit feszegetve mutatkozik meg a vers és a tánc harmóniája.

Szeretteink halála és a gyász saját elmúlásunkkal is szembefordít. Ha fiatal vagy, azt jelenti, öregedsz. Ha megszületél, azt jelenti, meg is halsz. *„Vajon csonkítás-e a kenyér megszegése, az élet komor darabolása, saját jövőnk tervszerű kimetszése az időből?”* Az élet értelméről elmélkedve a bűn összemosódik a tisztasággal. Félni a tisztaságtól egyszerre erkölcstelen, és az élet súlyának megérzése. A káosz magába olvaszt.

Szagrális és profán egyszerre jelenik meg az előadásban. Emelkedett pillanatokban, mielőtt a zenei feszültség tetőfokára hág, épp mielőtt a legfontosabb szavak elhangzanak, a táncos az asztalra csap, vagy tapsol. Kizökkenünk. A sor utolsó akkordjai, szavai az idő és időtlenség határán, légüres pillanatban hangzanak el, így közelítve az élet utáni, halál előtti állapot súlyos súlytalanságát. Szent és istenkáromló szövegek, mozdulatok. A kettősség eróziója megtisztít, látni tanítja a lelket is.

„Én ezt a testet választottam. Nem ajándék, s nem is a sors szégye mindez, nem mások döntése, és nem is a Teremtő akarata. Én ezt a testet választottam, s ő engedte, hogy így legyen, miként azt is, hogy egymást válasszuk.

Bizonytalan létformák tétova találkozása megnevezhetetlen helyen és időben.”

Az érintés élet. Tapasztalata valóság, emléke a múltat szilárdítja, az érte ébredt vágy a reménylett jövőt testesíti meg. Egyetlen külső, biztos pontunk létezésünkhöz az egyre öregedő, halál felé menetelő test. A nézők előtt fiatal, izmos, egészséges táncosok, mozdulataikból élet sugárzik. A pusztulás aurája, mely körülöttük lebeg, glóriává nemesül.

„Magányunkon elmerengve a könnyeitől megfosztott szem, a kiszáradt mell, a gyenge kar és az erős vágyak fogságában vergődünk. Végül is mindegy, hogy kinek az akarata, kinek a választása mindez, s hogy milyen erő vagy gyengeség tart egymás mellett minket, mert csak azt az egy mozdulatot, azt az egy, mindent eldöntő érintést vihetjük magunkkal.”

FILM

Varga Melinda

A kutya csak metafora

**Felkavaró, erdélyi magyar kortárs filmet
vetítenek Budapesten**

Az elmúlt időszakban sokat gondolkodtam a határ fogalmán. Utazásaim nagy szerepet játszottak abban, hogy másképp gondolkodjam erről. Böszörményi Zoltán *Regál* című kisregényének újraolvasása egyre inkább arra készítet, hogy a határ többféle interpretációs lehetőségét a saját magam érzelmi és kulturális regisztere szerint újraértelmezem.

A Kolozsvár–Budapest-vonatutat egy hosszú, összetett mondatnak látom, ahol az alany Kolozsvár, az állítmány Budapest, a mellékmondatok pedig Csucs, Nagyvárad, Püspökladány, Törökszentmiklós, Szolnok.

Ez a hosszú mondat összeköt két pólust, amelynek akarva-akaratlan a részese vagyok. Haladok az állítmányomtól az alanyomig, s igyekszem a mellékmondatokat mindig más tartalommal feltölteni. Az Episcopia Bihor és Biharkeresztes nevű állomások a mindent eldöntő kötőszavak. Látszólag egyformák. Két kicsi település, ugyanolyan földrajzi tájba simulnak bele, ugyanaz a szenvedés, ugyanaz az öröm alakítja az ott lakók mindennapjait. Mégis mennyire különböznek egymástól! Episcopián le lehet szállni a vonatról és dohányozni a peronon. A hangulat balkáni és vad, felidézi azokat az időket, amikor a vámosoknak csúszópénzt kellett adni, amikor nem lehetett könyvet, festményt, népviseleti ruhát átvinni, de élelmiszert is csak módjával.

Biharkeresztesnél az útjelző táblák színe a kékről zöldre vált. Románkékről magyarzöldre.

A peronon nem dohányzik senki, a magyarországi állomásokon tilos a dohányzás, a vámósok jól fésült, kedves emberek. Erdélyi magyarként a vámós és rendőr láttán az embernek óhatatlan görcsbe rándul a gyomra, ez olyan automatizmus, amelyet sosem növünk ki, akkor sem, ha fiatal korunkból adódóan nem volt kellemetlen élményünk a határátkelőn, és magyarságunk miatt sem szekírozott román rendőr.

Ebbe a hosszú mondatba, amelyet minden vonatútkor más tartalommal töltök meg, épült bele a kolozsvári rendező, Lakatos Róbert *Ki kutyája vagyok én?* című filmje is.

A rendező előző nagysikerű alkotásait jól ismerem, mindkörü a legkedvencebb a 2008-as *Bahrthaló* című vígjáték, amely több nemzetközi fesztiválon díjat nyert, de említhetném a *Csendország*ot vagy a *Spílereket* is.

Apropó, a *Bahrthalót* is be lehetne építeni ebbe a hosszú mondatba, és elutaztathatnánk a Szamos Intercity névre hallgató vonaton Bécsig, amely egyébként a cselekmény egyik helyszíne, de ez már egy egész más bővített mondat lenne. Ugorjunk vissza *A ki kutyája vagyok én?* című filmhez.

Bizarr sorsbéli fintor, hogy pontosan az alkotás kolozsvári bemutatójának napján tettem meg ezt a Kolozsvár–Budapest-utat, avagy a hosszú mondatot. Ezért nem egy magyar–román környezetben nézem meg a filmet, hanem a budapesti, impozáns Puskin moziban, javarészt magyarországi filmkedvelők között ülve. Mennyire befolyásolja mindez az interpretációt, más értelmezést kap a mű a vetítés helyszíne, a kulturális környezet miatt?

Amikor megérkeztem a mozi előcsarnokába, a Kossuth Rádió munkatársára, régi jó barátnőmre, Farkas Adrienne-re várvam, rég nem látott erdélyi ismerősökkel, írókollégákkal futottam össze, sőt még az elzászi francia műfordítóval, Weiss Raullal is, akinek szintén vannak erdélyi kötődései. Egészen színes közegben ültem, amíg elkezdődött a vetítés, megfigyeltem az arcokat, a fiatalokat, az idősebbeket, a nőket, a férfiakat egyaránt. A film

képes csak arra, hogy ennyiféle embert összehozzon, másképp hat, zsigeri, felkavaró módon. A mozgókép könnyebben beég az emlékezetünkbe, tükröt tart elénk, könnyebben felismerjük magunkat benne, mint egy irodalmi mű főhősének életét tanulmányozva. *A Ki kutyája vagyok én?* című filmre ez különösen igaz.

Műfajilag nehéz behatárolni. A dokumentumfilm, a játékfilm és a politikai szatíra között mozog, mindegyik filmműfajból hoz elemeket, jellegzetes vonásokat.

A rendező és egyben a filmbéli narrátor, Lakatos Róbert saját alteregóját építi bele a történetbe, azok az erdélyi identitással kapcsolatos kérdések, problémák, fájdalmak és örömök jelennek meg a film metaforikus nyelvéen, amelyek őt foglalkoztatják.

Fontos elemet kap a humor, a tipikus erdélyi magyar humor, amely irodalmi művekben is megjelenik, elég csak Muszka Sándor székely humoreszkjeire gondoljunk, de említhetném Botházi Mária erdélyiséggel kapcsolatos, fergeteges humorú tárcanovelláit is. Mi, erdélyi magyarok szeretünk nevetni, akkor is, amikor semmi okunk rá, képesek vagyunk egész tragikus dolgokból viccet kreálni.

A sajtóságos erdélyi humornak köszönhetően az első pár képsor után otthon érzem magam, elfelejtem, hogy a Puskin mozi-ban ülök, beköltözik a széksorok közé Kolozsvár.

A film cselekménye javarészt Kolozsvárott zajlik, a rendező-narrátor szüleinek lakásában, a szülei, testvére szereplésével, és feltűnnek benne híres kolozsvári magyar állatorvosok is, akiket egykori kutyatulajdonosként jól ismerek. Olyan helyszíneken is járunk, mint a Gyimesek, Budapest és a Kárpátokon túli Argeş megye román miliője.

A cselekményt egy fontos aktus alakítja: a narrátor Talpas névre hallgató, fajtatiszta magyar kuvasz kutyája számára szeretne rangban és kutyafajtában hozzá illő menyasszonyt találni.

A főhősök kutyák: Talpas, Pufi, Adorján, a foltos, Radja, Dorca és Leni, a mellékszereplők emberek. Mindennek szimbólumértéke van, a négylábúak humanizálására hívja fel a figyelmet. Négylábú barátaink nem állatok, családtagok, érző lények, akikről úgy gondoskodunk, mint a gyerekekről.

A film elején a rendező-narrátor elmondja azt is, hogy manipulálni fog az alkotással bennünket, nézőket. Ez kicsit idegesít, nem szeretem, ha megpróbálnak manipulálni, főleg, ha valamilyen köze van az illető műnek a politikához, még ha csak szatirikus értelemben is.

Az erdélyi magyar embernek a politikus is pont olyan, mint a rendőr vagy Episcopián a vámos, óvatosak vagyunk velük kapcsolatosan. Úgyhogy igyekszem erre figyelni, és kritikus szemmel kiszűrni a manipulatív elemeket. Persze nem sikerül, rögtön az elején elbukok, a film elkezd az érzéseimre, az érzelmi világomra, a kollektív tudatalattimra hatni. Talpas kutya már az első jelenetben szimpatikus főhősé válik, sodor magával, erősen szurkolok neki, hogy megtalálja a mennyasszonyt. Amikor a magyar kuvaszt degenerált fajtának titulálják, felmérgeledöm. Úgy érzékelem, mintha az én erdélyi magyar identitásom forogna a kockán, a film nem a magyar kuvaszról, hanem rólam szól, Talpas az én alteregóm is. A kutyák, azaz kutyaszereplők ugatása fölé kis szövegbuborékok rajzolódnak, pontosan úgy, mint egy képregényben. A buborékokban azok a politikai klisék és sztereotípiák jelennek, amelyekkel az erdélyi magyarok gyakran találkoznak. Például a 2022-es áprilisi országgyűlési választások kapcsán a Magyar Nemzet, a Magyar Narancs, a 444.hu, az Origo – hogy csak néhány példát említsek – online kommentfelületein, de gyakran az utcán, a bevásárlóközpontban, a hivatali ügyek intézése során. Mindezek mellett a román nacionalista klisék is megjelennek. Nincs olyan erdélyi magyar, akit legalább egyszer ne románítottak volna le az anyaországban, és ne neveztek volna a románok bozgornak (hontalan).

A szövegbuborékok ennél tovább mennek, a magyarországi politikai pólusok is kapnak hideget-meleget, mindkét fél ugyanolyan arányban, egy közéleti újságíró objektivitás terén megirigyelhetné Lakatos Róbert tisztánlátását. A rendező nem elfogult, nem foglal állást, hanem rávilágít az emberi butaságra és az empátia maximális hiányára, amelynek csapdájába a vita hevében sokszor beleesünk. Skatulyákban gondolkodunk, a románok ilyenek, a magyarok amolyanok, a pestiek táposok, a

jobboldaliak nácik, a baloldal hazaáruló, a cigányok lopnak, és folytathatnánk a sort.

Miközben ezeket az ugatásbuborékokat figyelem, nevetek, és nagyjából a nevetések arányából ki tudom következtetni, ki az anyaországi néző, és ki az erdélyi.

A narrátorunk belekóstol a román nacionalizmus eszméibe is, amikor a magyar kuvaszt rossz, lusta, degenerált egyednek mondják, majd a regionalizmusba, amikor megpróbálkozik egy új, erdélyi kevert fajta, a gyimesi kalibakutya kitenyésztésével.

A film számomra sarkalatos pontja ez a jelenet. Kiderül ugyanis, hogy Romániában nem lehet erdélyi magyar kutyafajtát bejegyeztetni. Ha Romániában tenyésztik ki, román kutya lesz. Ilyen kategória, hogy erdélyi magyar kutyafajta, nincs. A filmekkel is hasonló a helyzet, a nemzetközi fesztiválokon egy kolozsvári rendező filmjét román filmként sorolják be, a sportolókkal is hasonló a helyzet. Elgondolkodtató, hogy mi, erdélyi magyar írók mennyiben tartozunk az összmagyar irodalomhoz. Hogyan kerülhet peremvidékre Dsida Jenő, és miért nem beszélnek annyit Farkas Árpádról, mint Esterházy Péterről. És akkor az irodalompolitikai szövegbuborékokról még nem is beszéltem, a klisékről, kirekesztő sztereotípiákról, ugatásokról, amelyek ugye nem hallatszanak fel a mennyországba, de egész szép kis földi poklot tudnak előidézni a budapesti vagy a kolozsvári irodalmi kutya-futtatókban. A bölcsebb ebek inkább válasszák a peremvidéket, ezt a hangzavart keveseknek van gyomra elviselni.

Ki kutyája vagyunk mi, erdélyi magyarok, hová tartozunk, és mennyire vagyunk kevert fajúak, hogyan viszonyulunk a román szomszédunkhoz, és ő mit gondol a mi „bozgorságunkról”, tudunk-e valaha egyszer a románokkal az erdélyi történelmünkről beszélni, az örömnep és a gyásznep között hol vannak azok a közelítési pontok, amelyek két egymás mellé kényszerült nép normális együttélését megteremtik? Mennyire otthonos a budapesti főváros egy magamfajta székelynek, miért van bizonyos szavaknak más súlya, mint itthon, magunkénak érezzük-e Debrecen vagy Püspökladányt? Az anyaországi testvéreinkben tu-

datosul-e, hogy a nagyapáink adóforintjából is épült a parlament, hogy ugyanannak a fának vagyunk a gyökerei, és az a fa, amelyet többféle talajvíz táplál, édigérő fává nőhet?

A fizikai határ, amelyet átlépünk Episcopia Bihar–Biharkeresztes vagy Arad–Nagylak állomásoknál, érzelmi-kulturális határ-e? Amikor először Dunaszerdahelyre, Újvidékre, Beregszászra utaztam, úgy éreztem, hogy csak fizikai határt lépek át, Budapestre utazván mindig átlépek az érzelmi-kulturális határt is. Átrendezem magamban a nyelvet, nem használok regionalizmusokat, székely szavakat és székely akcentust, „sablonmagyarul” mesélem el a vágyaimat, de gondolkodni csak erdélyi magyarként tudok. Egy kuvasz vagyok, amelyet a kihalás veszélye fenyeget, ha nem találok fajtatiszta vőlegényt magamnak? Ki kutyája vagyunk mi, a Szamos Intercityn Kolozsvárról Budapestre utazók?

A budapesti mozikban több vetítést is szerveznek a filmnek, azt javaslom, nézzék meg, másképp fognak gondolkodni az identitásukról, és a nevetés is garantált!

Izer Janka

Igazság vagy boldogság?

A maga természete szerint és szabadon
című film margójára

„Ismertem egy leányt, régen. Annak a leánynak mindent megadott a sors, hogy boldog lehessen, és a leány eldobta magától a boldogságot azért, hogy igaza legyen.”

Bába, és ápolónő a fronton. Színészi, rendezői tehetséggel megáldott asszony. Múza, akiről könyvek szereplőit mintázták. Az első magyar nő, aki repülőgépre ült.

A 19-20. század fordulójának Kolozsvárján a kulturális élet egyik legfontosabb személyisége, az értelmiség gondolkodásának provokátora, újítója. Két merénylet túlélője. Karizmatikus ember, akinek esze, temperamentuma, szellemes és élénk karaktere, szépsége, divatújító öltözéke mellett nem lehetett elmenni állásfoglalás nélkül.

„Mintha léghuzam támadt volna a hirtelen kinyitott ajtóból, magas, elegáns, előkelően energikus fiatalasszony lépett be a homályos étterembe. Hosszú, gyors, angolos léptekkel végigsuhogott a parkettre fektetett keskeny, piros szőnyegen. Ki ez a leírhatatlan orchidea?”

Egy Bécsben tanult, erdélyi arisztokrata hölgy volt ő, akinek nemcsak magas, karcsú alakja, szép járása keltett csodálatot, hanem kivételes intelligenciája is. Társalgása szórakoztató volt, és közben olyan témákhoz tudott avatottan hozzászólni, amelyekhez érteni egy fiatal hölgynek szinte nem is illett, legyen szó politikai, irodalmi vagy művészi, kérdésekről.

„Szenvedélyesen tudott gyűlölni, de ugyanolyan szenvedéllyel tudott jót tenni is. Szerette az életet, mindig érdekesnek, izgalmasnak, még a legnehezebb pillanataiban is szépnek tartotta.”

Számos irodalmi mű kéziratát olvasta, véleményezte. Bánffy Miklós, aki élete végéig rajongója maradt Carolának, szinte közös művüknek tekintette híres, *Erdélyi történet* című trilógiáját.

Szilvássy Carola példakép. A róla készült dokumentumfilm (*A maga természete szerint és szabadon*) szinte szükségszerű, hiszen olyan személyiség, akinek követése felemeli, munkálkodásában tudatosabbá teszi azt, aki a kultúra alakításáért felelős emberek közé kerülni vágyik.

Példakép, mert olyan korban tudott érvényesülni, amelyben nőként kevés járható utat találhatott az ember lánya. Bár szépségéről is sokat beszéltek, igazán nagy dolgokat intelligenciájával ért el. Karizmáját nem a hódításra használta fel, hanem

kulturális-társadalmi-szociális értékek, tevékenységek, szervezetek létrehozására. Mindezt anélkül, hogy feladta volna önmagát, hogy feladta volna asszony mivoltát. Sok nőt ér manapság az a vád, hogy hatalmi pozícióba kerülve elférfiasodik, harcos-sá lesz, érzéketlenné válik környezetére. Carola nem esett ebbe a hibába, egész életében megőrizte emberszeretetét. Nő tudott maradni a világ jobbá tételéért munkálkodó ész katonájaként is.

Persze ő sem tökéletes. Gyermekük elvesztéséért férjét okolta, holott korunk gyermekpszichológiáját ismerve tudjuk, hogy a korabeli új gyermeknevelési irányzatok hibásak, önmagukban bizonytalanra váló, betegségekre hajlamosabb szervezetű fiatalokat nevelnek. *„Éjjel sohase sír. Jól fogott rajta a szigorú nevelés. A ringatást, a szobában való le- és felhurcolást nem ismeri.”*

Rajongott fiáért, és a legjobbat akarta adni neki, mindez persze szembemehetett anyai ösztöneivel – helyesen. És bár a kicsi halálát okozó skarlát eszkalálódását valóban férje egy rossz döntése okozhatta, Carola felelőssége, különösen a nevelési stílus miatt, nem elhanyagolható. Sebei azonban nem tették őt gonosszá, életre képtelen, kiégett hárpíává. Épp ellenkezőleg. Házasságának elromlása sarkallta őt utazásokra, melyek egészen Afrikáig vitték, Wass Albert (az író unokabátyja) sírjának megjelölésére. Aktív közéleti szerepe is akkor kapcsolt nagyobb sebességre. De mindig az örök szeretetben élés, szeretetadás vágya testesült meg későbbi cselekedeteiben is.

„Nézze, naponta halnak meg innen pár kilométerre ezrek. Naponta halnak meg fiatal fiúk a kezeim között. És maga azt mondja, ne szeressek? Ne szeressek minden lélegzetvételemmel?”

Gyermekének elvesztéséért mintha egész életében vezekelt volna, bábaoklevelet szereztve, sebesülteket ápolva a fronton, árvák megsegítésével, mely egy égő házból való menekítésben kulminálódott. Ez az, ami az ő igazi erejét megmutatta. Semmi sem téríthette el az igazság útjáról. Még a boldogság elvesztése sem.

A róla készült alkotást Kolozsvárott november 26-án láthatta a közönség a Sapientia Tudományegyetem Hunyadi Mátyás termében, ezt megelőzően Budapesten mutatták be az Uránia Filmszínházban.

A filmet Szebeni Zsuzsanna, Ugron Zsolna és Bertha Livia rendezte (Szebeni Zsuzsanna és Ugron Zsolna forgatókönyve alapján), producere Molnár-Bánffy Kata.

Carola alakját Kádár Noémi játssza, a Marosvásárhelyi Tompa Miklós Társulat színművésze. Bánffy Miklóst Bodolai Balázs, a Kolozsvári Állami Magyar Színház színésze alakítja, Janovics Jenőt pedig szintén a kolozsvári társulat munkatársa, Laczkó Vass Róbert.

Aki a forgatáson a háttérben a legtöbbet dolgozott, és sokat tett azért, hogy a film ilyen színvonalas legyen: Farkas Adrienne – színészként is feltűnik, ő alakítja a diakonisszát.

A narrátor pedig: Fehérvári Péter. A helyszínek erdélyiek, a Kemény-kastély, Kolozsvár és más erdélyi képek tűnnek fel a filmben, a mellékszereplők is zömükben erdélyiek.

Viola Szandra

Hol van a női test határa?

Kevés téma van a magyar irodalomban, amely olyan nagy fejlődésen ment keresztül az utóbbi évtizedekben, mint a nőiség. A világ kezdetével egyidős lehet a vágy, hogy a női testről, szerelemről ékesen szóló sorok szülessenek. Mégis csak itt-ott olvashatunk a magyar irodalomban a nők érzelmeiről, testhez, identitásukhoz való viszonyukról, vagy családban betöltött szerepéről; az egyik ilyen például Bethlen Kata önéletírása, és percről percre jobban meglepődünk Szendrey Júlia bátor őszinteségén, vagy Boncza Berta (Csinksza) versein. Természetesen találhatnánk még példákat, Kaffka Margit regényeinek nőalakjai is mérföldkönek számítanak e téren, tömegével azonban csak a XX. és XXI. században található olyan műveket, amelyekből a nő lelkivilágát és nézőpontját, valamint saját testéhez való viszonyát alaposabban megismerhetjük.

A művészeti hagyományban szokásos testreprezentációktól eltérő önvallomások azonban, hál'Istennek egyre gyakoribbak napjainkban. A hagyományos poétikai diskurzusban a férfi-jelenség magától értetődő módon fogalmazódik meg. Ezzel szemben a nő „színre lépése” mindig különleges aktus, ugyanakkor jelensége csupán a férfi szemlélő tekintetén keresztül látható. Magából a költői diskurzusból kizáratik, teremtővé pedig a férfi hangú/nézőpontú elbeszélő válik a legtöbb ismert, szerelemről, férfi-női relációról valló versben. A fent vázolt poétikai alapszituáció ellentettje a mai napig ritkaságszámba megy, ezért is számít irodalomtörténeti mérföldkönek Bánkői Dorottya *Sárból férfit* című verse: „*Sárból férfit teremtek magamnak, / majd újra gyermekké kínzom, kevély/ mellemből a tüskék kihajtanak, / saját vérem ömlik vissza belém.*” A női test biztonsága címet viselő kötetben található költemény nem csupán a maszkulin világot a saját, női képére átformáló teremtés gesztusát idézi meg, hanem

azt a körkörös, feminin univerzumot is, amelynek gyermek és férfi is akarva-akaratlanul részese. A *Sárból férfit* hangja így egyszerre válhat lázadóvá, bölccsé és megbocsátóvá.

Akárcsak az udvarlásnál, az önkifejezésnél is tartózkodó paszszivitást parancsoltak a nőre évszázadokon át társadalmi normáink, az irodalom révén a feltárulkozás is csupán napjainkban vált természetessé. A ma élő alkotóknak azonban a *megvalósítás* terén is aktív szerep jut, modalitásuk gátlások nélkülivé változik, már nincs szükség férfire, aki tekintetével vagy szavaival jóváhagyja a nő létezésének mikéntjét. A legfiatalabb korosztály két költője, Károly Dorina és Bánkői Dorottya is azok közé a szerzők közé tartoznak, akik nem a határok feszegetésével, hanem azok feloldásával hoznak létre új megszólalástípusokat.

A szerelmet a romantikus kliséktől megszabadító hangra nagy szükség van kortárs líránkban: *„hogyan általában újból útra keltünk ketten mint egy pár / akik fáradtságos munkával összeegyeztetik a beosztásukat”* – írja Károly Dorina *Nős tények* című kötetében. A realitás megjelenítése, a valóság deszakralizálása esetében a komikumig ível, a lírában kifejezetten üdítőnek számító anyósverseket is találhatunk a verseskönyvben: *„tudtam, hogy ezt felveszed / hagytam is magam mögött néhány lépés távolságot / hogy ne zavarjam a térerőt / (mert anyád szerint ez is lehet oka annak, ha nem hall téged)”*

Amint azonban a nőiség, női szerepek témájához hozzáérnek a szerzők, e kérdéskör azonnal láncreakcióba lép a párkapcsolat, a férfi, az anyaság, a társadalom, sőt a szabadság problematikájával is: *„A napba repült sirályt másnap / nyakán kötéllel látuk”* – írja Bánkői Dorottya *Csehov és a tenger* című versében, amely nem csupán az orosz drámahősnők vágyakozó és vergődő alakjait idézi meg szimbolikája által, hanem a szabadság és a költőiség toposzát is. Az egyetemes szimbólumok, ismert irodalmi szereplők versbe hívása gyakori gesztus Dorottyánál. A *Kisherceg* alakja például szintén e modernkori dezilluzionizmus áldozatául esik: *„Otthagytál, mint virágot nőni... hogy utána felolvass messzi csillagokról, / ahová nem jutunk el soha.”*

A körkörös idő a feminin világszemlélet egyik természete, amely a generációk közötti visszatérésben, visszaszarmazásban is megnyilvánul. *„Húszévesre nőttem és anyám bennem gömbölyödik: / terhes vagyok az ő életével”* – írja Károly Dorina *Családszorongás* című költeményében. A generációs traumák feldolgozása szintén a kortárs irodalom egyik legjellemzőbb, legnagyobb tétellel bíró témája, Dorinánál azonban, ahogy Dorottyánál is, a pszichologizáló hang mítoszi mélységekkel keveredik.

Maurice Merleau-Ponty a világot hússzerű közeghez hasonlítja. A változás, az elmúlás és annak átélése is a „hús-jellegből” fakad. Ebben a matériába vesző univerzumban azonban mind az identitás, mind az én örökös veszélyben van. Ezért válhat önazonosságában is valami vagy valaki mássá, amint Károly Dorina *Rend* című versében is megtörténik az idősödő anya átlényegülése: *„Ugyanezen a héten anyám tíz évet öregedett, / én nem emlékezhetem az ő virágzására, / csak most látom először, hogy a haja hullik / a bőre fakul, a háta görbe, / és lassan összetéveszhetővé válik / bármelyik anyával, / aki büszke, hogy vannak, / akik hozzá tartoznak.”*

Dorottya pedig a női, misztikus tudást idézi meg *Randevú az ördöggel* című versében, a halállal való szembenézés feladatát is nőkre ruházza: *„Csak asszonyok maradtak a haldokló mellett, / sötét kendővel takart arccal, / nem sírtak, nem felejtettek.”*

A „lenni-tudás” képességét ismerhetjük meg a versekben megjelenő elbeszélők, alteregók révén; megértés és láttatás, önmagához-fordulás és feltárultság lehetőségeit. Amikor e két, fiatal költő versei az olvasó kezébe kerülnek, az az érzése támad, mintha már régóta várt volna épp ezekre a sorokra, épp ezekre a szavakra. A két elsőkötetes szerző lírája egyszerre költészet a javából, és magától értetődő jelenlét és természetesség.

Piroska Katalin

„A magyar irodalom ötágú síp”

120 éve született Illyés Gyula

Van valami jelképszerű abban, hogy 1902-ben november 2-án jött a világra. Egy új élet indulása pont halottak napján szembe fordulás az elmúlással. Utóbb ő is úgy gondolja, hogy neki emiatt is fontos szerepet szánt a sors:

„Fönt sírás, tompa jaj, harangszó

s letről a völgy, meleg tenyér

fölnyújt egy csöpp rémült

tiltakozást: élj és beszélj!” – írja saját születéséről a költő, és úgy érzi, elsősorban íróként kötelessége eleget tenni a „megbízásnak”, talán ezért is szól életének 80 évéből hat és fél évtizeden át a szépirodalom nyelvén arról, amit viszonylag hosszú élete során megélt-átélt a 20. században. Az ő életműve nélkül sokkal kevesebbet tudnánk a történelemnek erről az eseményekben gazdag, ellentmondásos időszakáról. Furcsa évszázad ez, jellemző rá az is, hogy a fontosabb történéseket (legalábbis Magyarországon) annyiszor értékelték át, ahányszor rendszerváltozás volt, és ugyanez történik az írói életművek, sőt az életutak bizonyos elemeinek esetében is.

Ez alól Illyés Gyula sem kivétel, azzal együtt, hogy az éppen aktuális hatalom szinte mindig kitünteti. A '30-as évek Horthy-rendszerében négyszer kap Baumgarten-díjat, a szocialista világban 1945 után Kossuth-díjban háromszor részesítik, adnak neki József Attila-díjat és egy sor állami kitüntetést. Az újabb forduló, 1990 után posztumusz Magyar örökség-díjjal értékelték életművét, és – napjainkig több mint negyven(!) alkalommal adtak ki Illyés-művet vagy róla szóló tanulmányt

(az utolsó 2019-ben jelent meg). Elismert nemzetközi szinten is, az 1960-as években többször terjesztették fel irodalmi Nobel-díjra, 1970-ben Herder-díjat kapott, majd több francia állami és irodalmi kitüntetést.

A „politikai” megítélése azonban ellentmondásos volt már életében, de halála után is: hol népi, nemzeti költő voltát róják fel neki, hol meg ún. baloldaliságát (ez történik napjainkban is). Van, aki megalkuvással vádolja. Az egyik életrajzírója az ötvenes évek egyik fiatal írójának a szavait idézi vele kapcsolatban: *„Most először megírom, amit kívánnak, ezzel megalapozom a pozíciómat, aztán szembefordulok velük, és így a nemzet is majd keblére fog ölelni. Ahogy Illyés csinálja.”*

Írói-költői nagyságát azonban nemigen vonta kétségbe senki.

Életútjával, írói pályájával, művei elemzésével sokan foglalkoztak alaposan, az elkövetkezőkben nekem nem áll szándékomban az aprólékos, adatszerű bemutatás, csak néhány olyan elemet emelnék ki, amely – nem csak feltétlenül irodalomtörténeti szempont alapján – a mai ember számára érdekes lehet immár 120 évvel a születése és 40 évvel a halála után. (Illyés Gyula 1983 áprilisában halt meg.)

Ő maga népi, nemzeti írónak vallotta magát, és különösen büszke volt pusztai származására. Tízéves koráig egy olyan világban nevelkedett, amely mára teljesen ismeretlen, de a *Puszták népe* című művének megjelenéséig a korabeli Magyarországon is alig tudtak róla valamit.

A puszta *„nemcsak azt a regényesen szabad, tengervégtelenség legelőt jelenti, amelyen Petőfi méneseinek körme dobog...”* – írja Illés Gyula erről a tájegységről híressé vált könyvében 1936-ban. *„A Dunántúl a nagybirtokok közepén épült s néha egész faluszámba menő cselédlakások, istállók, fészerek és magtárak együttesét jelenti”, éltek itt néha száz-kétszázan is. Itt „van iskola, van templom, vagy legalább kápolna, rendszerint a kastély egyik szárnyához ragasztva. Van tehát kastély is, hatalmas, gyönyörű park közepén...” „Magyarország művelhető területeinek csaknem felét a puszták cselédjei művelik.” „...volt rajta bőven nép is, kocsi-*

sok, juhászok, makkoltatók és a majorok sársvityillóiban béresek, urasági szolgák. Parancsolóikról, a kasznárokról, ispánokról legrégebb regényeink is említést tesznek.” De a „puszta népe” a maga sajátos, zárt világával, szokásaival, világszemléletével kimaradt a köztudatból.

Ilyen hely Felsőrácegrespuszta is, ahol megszületett, és szüleivel, testvéreivel, tágabb és szűkebb rokonságával élt legalább tízéves koráig – apja uradalmi gépész a birtokon. Itt járt katolikus népiskolába, és itt szédül bele az írott betű varázsába, mihelyt megtanul olvasni. Az olvasás „szenvedélye” kísérte később a dunántúli falvakban is, ahova apja foglalkozásváltása után költöztek, s ahol az ottani iskolákban a tanulmányait folytatta, de nem igazán jó tanuló.

Visszaemlékezéseiben arról ír, hogy 10-12 éves korában már versírással is próbálkozik, egész noteszokat volt képes teleírni, hogy aztán, mikor megteltek, sürgősen eldobja azokat.

Az első világháború zavaros évei idején 1916-ban – miután a szülők útjai majd húszévnyi, zivataros együttlét után szétváltak – édesanyjával a fővárosba került (Illés János /Illés az eredeti családi név/ az édesapa és az édesanya, Kállay Ida egymás iránti fellobbanó szerelméből a szülők ellenkezése miatt amolyan „csak azért is” házasság lett, de igazi egyetértés nem volt soha).

Pesten érettségizik 1921-ben, s életrajzírói szerint itt kerül kapcsolatba már a középiskolában a baloldali mozgalmakkal, s ezt folytatja első éves egyetemistaként a bölcsészkaron, de utóbb tisztázódott, vöröskatona nem volt, ahogy a „régii” életrajzában szerepel. Talán kevésbé ismert, hogy ami „bajt” hoz rá, az a csatlakozása a féllegális-illegális Menczer-csoporthoz, amely főként kiáltványok szerkesztésével, fogolyszöktetéssel, a segélyakciók vagy ismeretterjesztő előadások szervezésével foglalkozott. A csoport lebukása után ő is a körözöttek listájára kerül, ezért – beszerezve a hivatalos papírokat – „Nyugatra” távozik, előbb Bécsbe, majd némi hányattatás után Párizsba érkezik (19 éves ekkor). Az ügyet egyébként 1922 nyarán kezdték tárgyalni, 1925 után évült el, így csak ezt követően, 1926-ban jött haza. (A

Menczer-ügyről Vasy Géza ír részletesen a 2000 elején publikált Illyés-tanulmányában.)

A külföldi tartózkodás, főként a párizsi évek nagy hasznára voltak. Nemcsak francia nyelvtudását, műveltségét gyarapította, de otthonos lett nevezetes párizsi irodalmi kávéházakban is, itt ismerkedik meg az akkor kibontakozó avantgárral és annak képviselőivel, köztük olyan későbbi hírességekkel, mint Jean Cocteau, Tristan Tzara, Louis Aragon, Paul Éluard, hosszabban fennmaradó baráti kapcsolatba főként ez utóbbival kerül.

A francia fővárosban munkát vállal, hogy megélhetését biztosítsa, tanul, cikkeket, versfordításokat küld többek között Kassák Lajos bécsi magyar lapjaiba. De ami még fontosabb, tudatosan fordul az alkotóművészet felé, verseket ír magyarul, sőt franciául is (ez utóbbiakat publikálja is a helyi lapokban), egyelőre az avantgárd, és azon belül főként a szürrealizmus jegyében, de ez csak afféle kísérlet, saját hangjára majd itthon talál a *Nyugat* második nemzedékének alkotói, illetve a népi írók körében.

Hazatérve civil foglalkozást szerez, hogy meg tudjon élni, egy biztosítási intézetnél tisztviselő, majd sajtóelőadó a Magyar Nemzeti Banknál, de életét az irodalomnak szenteli (csak 1957 után válik olyan hivatásos íróvá, aki művei jövedelméből él meg). Kezdetben elsősorban verseket ír, első verseskötetét *Nehéz föld* címen a *Nyugat* adja ki, a közismert folyóirat kiadója publikálja számos későbbi kötetét is. Érdekesség, hogy 1933-ban a *Hősökről beszélek* című hosszabb verses epikus művét az erdélyi *Korunk* publikálja 1933-ban.

Az 1930-as évek elejétől kezd „prózát” írni, az igazi kirobbanó sikert a *Puszták népe* hozza meg a számára, amelyet először folytatásban a *Válasz* közöl, de 1936-ban kiadta a *Nyugat* is. A nagyon eredeti hangvételő szociográfiai-önéletrajzi könyv már a tényanyagával is felfedezésként hatott a kortársak számára. Mindjárt a megjelenése után a kor legjelentősebb írói és kritikusai írtak róla Móricztól, Babitstól, Schöpflin Aladártól kezdve Kodolányi Jánosig (megjelenése után mintegy 40 kritika méltatta). Számos idegen nyelvre is lefordították: a franciák 1956-ban

már a tizedik kiadásnál tartottak, az 1967-es angol fordítás Új-Zélandon kötelező olvasmány lett, hogy a diákok élményszerűen megtudhassák, mi is az a feudalizmus.

A mintegy 300 oldal terjedelmű könyv – bármilyen hihetetlenül hangzik – magával ragadó olvasmány a mai ember számára is. Érdeemes elolvasni.

Ugyancsak 1936-ban jelent meg, és szintén nagy siker a *Petőfi* című kötete. (A könyvnek van egy terjedelmesebb, több ismertetéssel, magyarázatot tartalmazó változata is *Petőfi Sándor* címen, ezt a franciák számára írta, de hasznos az irodalomban kevésbé járatos magyar átlagember számára is.) Sajátos hangvételő, elbűvölő olvasmány ez a könyv: életrajz és pályakép nem hagyományos versértelmezésekkel, úgy megírva, ahogy csak egy költő tud írni egy másik költőről – radikálisan szakítva az irodalomtörténészek és tankönyvírók szemléletmódjával.

Színpadai művei közül – néhány vígjátékon kívül – az 1950-es években írt nagy történelmi kérdéseket feszegető drámái híresek, legismertebb a Kossuth–Görgei szembenállást bemutató *Fáklyaláng*, amelyben Illyés a szabadságért akár az egész népe életét (nem a magáét) feláldozó Kossuth oldalán áll. A drámát „mai füllel” hallgatva azonban már hamisan patetikusnak, hatásvadászonak érezzük a kormányzó-elnök szavait. (Az is elképzelhető, hogy a költő – leleplező szándékkal – direkt fogalmazott így.)

Szervező munkásságának, lapkiadói tevékenységének sokszínűségét sokan megírták, a mai ember számára ezekből talán az a legjelentősebb, hogy Kosztolányi halála után Babits Mihály mellett ő a társszerkesztője a *Nyugat*nak. Az ő feladata lenne Babits 1941-ben bekövetkezett halála után „tovább vinni” a lapot, de a nagy előd nevére szóló lapműködtetési engedélyt a hatóság nem hosszabbítja meg, ezért *Magyar Csillag* néven indul újra a folyóirat, s az ő főszerkesztésében működik az 1944-es betiltásáig. Ebben az időben, az 1940-es évek elején az erősödésnek induló, fasizmussal szembeforduló magyar irodalomnak Illyés az egyik fő alakja és legtermékenyebb alkotója.

Köztudott a barátsága Babits Mihállyal, Déry Tiborral és furcsa, ellentmondásos kapcsolata József Attilával, akinek utolsó műzsája Kozmutza Flóra, Illyés Gyula későbbi felesége. Ők 1939-ben kötnek házasságot, ám ismeretségük sokkal régiebb keletű. (A gyógypedagógus Flóra egy pszichológiai teszt kitöltetése kapcsán találkozik először személyesen mind József Attilával, mind Illyéssel 1937-ben.) Ezt a furcsa, bonyolult „szerelmi háromszöget” aztán József Attila halála után az utókor – főként az ötvenes évek mindig valaki ellen gyűlöletet keltő világában – megtöltötte rosszindulatú feltételezésekkel Illyés Gyula, illetve Flóra kárára, őket téve bűnbaknak József Attila haláláért. Flóra visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy ők, mint „Petőfi gyilkosai”, még a hatvanas évek elején is kaptak névtelen gyalázkodó leveleket. (Háromjuk egymáshoz való viszonyáról legutóbb Valachi Anna írt érdekes, átfogó tanulmányt.)

Illyés Gyula 1945 utáni elismertségét, népszerűségét napjainkban többen is az író „behódolásának” tulajdonítják. Könnyű utólag visszanézve bölcsnek lenni! Ezzel kapcsolatban a több mint 10 év előtti *Irodalmi Jelen*ből Lázár Ervin szavait idézném: *„A XX. század egyik legjelentősebb magyar írójáról van szó (...). Az most a lényeg, és ez tény, hogy ő a diktatúra idején is az igazat írta. Olyan írói-szellemi magaslatra emelkedett, hogy a hatalom nem mert belekötni, mert annak nemzetközi visszhangja lett volna. Sok író társam segített. Az elvtársak őt nem tudták megnyerni maguknak! Bírálói nem ismerik a kort, és az is lehet, hogy egyszerűen nem szeretik Illyést, és akkor sem szeretnék, ha börtönben ült volna néhány évet a vörös diktatúra idején. Nem kell ezzel törődni.”*

Én a politikai tevékenységéből a határon túli magyarságért folytatott küzdelmét emelném ki. Kádárék megalkuvó nemzeti-ségi politikája idején azon kevesek közé tartozik, akik akkor merik vállalni a nem az anyaországban élő „nyelvtársai” érdekvédelmét, mikor az otthon politikai bűnnek számított.

Az „irodalmi összetartozás” szempontjából az ő nevéhez kapcsolódik az ötágú síp megnevezés az irodalomra vonat-

koztatva (ez mint hangszer a református zsoltárokban szerepel):

„*A magyar irodalom ötágú síp*” – írja egyik tanulmányában, s ez a ma is élő meghatározás nagyon gyorsan a köztudatba kerül, s a '60-as, '70-es években az anyaországi, az erdélyi, a felvidéki, a délvidéki, a nyugati magyar nyelvű irodalom szoros, egyenértékű összetartozását jelentette. (Később a „síp” a kárpátaljai magyarsággal bővült hatágúvá.)

Tanulmányaiban keresi a választ a sokat feszegetett kérdésre: ki a magyar. Megfogalmazásaiból kettőt idéznék:

„*Magyarnak lenni nem származás, hanem vállalás dolga.*”

„*Magyar énelőttem az, aki nem bírja a homályt, sem a börtönben, sem a gondolatban. Magyar az, aki az értelmet szereti, aki szenvedélyét csak akkor engedi szabadon, midőn a szó már nem használ az igazság elfogadtatására. Minden nép közösség. Jó magyar az, aki emberi, jó tagja a magyar közösségnek...*”

Mindkét idézetten eltöprengve nagyon el lehet gondolkodni azon, hogy vajon akkor hányan is vagyunk?!

Nagy gondolati verseiben igazmondásra törekszik. „*Az igazságot kimondani nem nagy dolog, megtalálni nehéz. A kimondáshoz csak a test bátorsága kell, megtalálásához a léleké*” – írja egyik írásában, s az ő versei igen gyakran a lélekből szólnak. Íme néhány példa csupán: 1950-ben írja meg a talán máig leghíresebb, *Egy mondat a zsarnokságról* című versét, amely a legtalálóbbs összefoglalója az akkori diktatúra jellemzőinek, de minden olyan korra igaz, „hol zsarnokság van”. (A költemény népszerűsége 1956-ban, majd 1989-ben közismert.)

A reformáció genfi emlékműve előtt című filozófiai mélységű költemény a haladás akár nagy áldozatokkal járó szükségszerűségéről szól, amit vállalni kell, mert „nincs visszaút”.

A *Bartók* című költeményének alapgondolata: a valóságot akkor is meg kell mutatni, ha az nem kellemes, sőt felháborító, megrázó vagy zavaró a fülnek, mint Bartók zenéje, mert „növeli, ki elfödi a bajt”.

Gyönyörű, szívszorító alkotása a „szél kaszabolta” nyelvünkről írt *Koszorú*.

Az 1980-ban írt *Megláthattál volna* című szonettben mintha már az élettől búcsúzna.

*Megláthattál volna azért is engem,
mert, Mindenható, ha vagy s látsz valóban
(mint rég ama Szem a szentkép-keretben)
mert nem zavartalak, mert nem kopogtam,*

*mert nem riszáltam feléd sem sebem, sem
érdemem, hogy nézd: így jártam nyomodban!
Illemre nevelt anyám: nem esengtem
s rátartiságra apám: nem tolongtam –*

*– s igazmondásra épp a – Hit
– a hited? – nevelt, hogy így, magamba kivetetten
e földön itt, veled vagy ellenedben,*

*magamféle is kezdhet valamit –
Nem voltam könnyű fiad. Így
végy számba, ha ürül hely a Seregben.*

Megrendítő sorok, melyekhez nincs mit hozzátenni.

A 85 ÉVES SZERZŐT ALÁBBI ÍRÁSÁVAL KÖSZÖNTJÜK!

Réti György

Hazánk és Dante

Alessandro De Bosis, aki a Kádár-érában szolgált olasz nagykövetségként Magyarországon (és aki sokkal jobban ismerte a fogadó ország kultúráját, mint kollégáinak túlnyomó többsége), egy alkalommal azt a szellemes megállapítást tette: *„A Varsói Szerződés országai közül Magyarország az egyetlen, amelyet Dante kétszer említ Isteni színjátékában.”*

Nos, most e két „említéssel” szeretnék foglalkozni.

Ismeretes, hogy „második honalapító” nagy királyunk, IV. Béla leszármazottai kettős családi kapcsolatba kerültek a nápolyi Anjou-dinasztiával. Unokájának, IV. (Kun) Lászlónak (1271–1290) Anjou Károly nápolyi király leányát, Izabellát választották feleségül, akit Magyarországon Erzsébetnek hívtak. Ez a házasság szakítással végződött, a heves vérű László ugyanis szent életű feleségénél többre becsülte kun ágyasát, akit később feleségül is vett.

Szerencsésebb volt IV. Béla másik unokájának, Máriának Anjou Károly fiával, II. „Sánta” Károllyal kötött házassága. E frigyből 13 gyermek született!

Mária a magyar trónt illető örökösödési jogát először idősebb fiára, Martell Károlyra ruházta át, aki ifjú hercegként összebarátkozott Dante Alighierivel. Az olasz költőfejedelem az *Isteni színjáték* Paradicsom részében Magyarország királyaként is megörökítette őt, a VIII. ének 64–66. sorában:

*„S a világ látta, hogy homlokomon van ama föld koronája,
hol az osztrák partoktól elvált Duna vize csobban.”*

(Babits Mihály fordítása)

Itt megjegyzem, hogy Babits bravúros fordításában „pontosítja” Dantét, aki az eredetiben a „német partoktól elvált Dunáról” beszél. És engedtessek meg egy kicsit rosszmájú kijelentés: talán még Dante, aki minden olasz kortársánál többet tudott a világ dolgairól, még ő sem tudta pontosan, mi a különbség a „német” és az „osztrák” között.

De térjünk vissza Martell Károlyhoz, akinek csak a címerében sikerült egyesíteni az Anjouk liliumát a Magyarország négy fő folyóját jelképező sávokkal. Valójában nem léphetett a magyar trónra, mert 1295-ben feleségével együtt a pestisjárvány áldozata lett Nápolyban.

Máriának számos sikertelen kísérlet után ha fiait nem is, de egyik unokáját végül is sikerült a magyar trónra juttatnia, aki Károly Róbert (olaszul Carlo Roberto) néven a magyar történelem egyik legjelentősebb királyává lett.

Maga Mária királyné a férje oldalán jelentős szerepet játszott a „szicíliai vecsernye” – az I. (Anjou) Károly uralma ellen 1282-ben kitört szicíliai felkelést nevezik így – korának nápolyi királyságában. A Nápolyban általa alapított és róla elnevezett Santa Maria di Donna Regina nevű templom nem csupán az ő, hanem szülőhazájának emlékét is őrzi. (És talán a legszebb az Itáliában található nagyszámú magyar vonatkozású emlékek közül.) A templom kereszthajóját sienai mestereknek Máriát és családját ábrázoló falfestményei díszítik. Megörökítették az Árpád-ház szentjeit is: Istvánt, Lászlót és Erzsébetet. Öt falfestmény meséli el Mária nagyapja nővérének, Árpád-házi Szent Erzsébetnek a történetét. Mária sírján a királyné nagyméretű fekvő szobra látható, Tino da Camaino alkotása. Ez az egyetlen, korabeli szobrász alkotta mű az Árpád-ház valamely tagjáról, amely ránk maradt. A sarkofág oldalain Mária nyolc gyermekét – közöttük Martell Károlyt is – megörökítették.

Így tehát a XIV. században a magyar és a nápolyi királyság trónján egyaránt a francia Anjouk sarjai ültek. A rokoni kapcsolatot azonban nem akadályozta meg őket abban, hogy véres viszályokba keveredjenek egymással és magyar ellenfeleikkel. Ezek-

re az összeütközésekre utal Dante a Paradicsom XIX. énekének 142–143. sorában, amikor ezt írja:

„Ó, Te boldog Magyarország, ha nem bánt többé a kórság..”
(A szerző fordítása)

Megvan az oka a szerénytelenségnek, hogy e sorokat nem Babits egyébként kiváló fordításában, hanem saját, gyarló próbálkozásomban adom vissza. Teszem ezt azért, mert a magyar költő- és fordítófejedelem itt egy kicsit elferdítette Dante számkra oly fontos másfél sorát, amely az eredetiben így hangzik:

„Oh beata Ungheria! se non si lascia piú malmenare.”

Babits változata így szól:

*„Óh, boldog Magyarország! csak ne hagyja
magát félre vezetni már.”*

A „malmenare” főnévi igenév tulajdonképpen szóösszetétel: „male menare”, és pontos fordítása „rosszul bántani” valakivel vagy valamivel. Babits ezt bizonyára tudta, de műfordításában nem alkalmazhatta a pontos tükörfordítást (valahogy így: „Óh, boldog Magyarország, ha nem hagy magával rosszul bántani”), mert ennek se füle, se farka. Talán ezért alkalmazta a „félrevezetni” ige- nevet, amely azonban tartalmilag nem fejezi ki pontosan a dantei gondolatot.

Saját variációm a „non si lascia malmenare” kifejezés fordítására – „ha nem bánt többé kórság” – formailag kétségtelenül távolabb áll az eredetitől, de – engedtessek meg ismét a szerénytelenség – tartalmilag jobban kifejezi a dantei mondanivalót. Azaz hogy a pártharcok, amelyeknek Dante aktív részese és fölötte szenvedő alanya volt, nem „félrevezették”, hanem „kórságként bántották” (és bántják azóta is) mind Itáliát, mind Magyarországot. A „kórság” kétségtelenül nem tartozik a gyakran használt

magyar szavak közé, de – reményeim szerint – jól tükrözi az újkor kezdetén keletkezett poéma archaikus nyelvezetét. (Egyébként a „kórságnak” lehet egy orvostani értelmezése is: a pestis, amely költőnk korában a pártharcokhoz hasonlóan tizedelte mindkét ország lakosságát.)

Fordításommal kapcsolatban még egy kérdés felmerül: Dante e másfél sora a szinte tökéletes terzinái egyikének csupán felét képezi, úgyhogy önmagában nem rímes szerkezet. Van-e joga a fordítónak a nem rímes eredetit rímelő formában visszaadni? Úgy vélem, van. Azért is, mert ebben a formában e számunkra oly fontos másfél sor talán jobban is rögzülne. Nem titkolom, nagyon szeretném, ha Danténak ez a harmadik évezred hajnalán is rendkívül aktuális mondanivalójú másfél sora Magyarországon szállóigévé válna, és segítene legalább mérsékelni azokat az értelmetlen és sorsromboló pártharcokat, amelyek – az Anjouk korától napjainkig – akadályozták és akadályozzák a „boldog Magyarország” megszületését.

MOLNÁR-FEKETE VIVIEN

Ellentmondás

*Két énem vív háborút.
Egyik félholt, vérszagú.
Másik hitehagyott, elmebajos.
De csak egyik lehet a győztes.
Vajon az ördöggel esketnek meg?*

A víz szalad

*Az élet anyaga egy ideje
gyorsabban ég,
s lobog el.
Játékidőt kérek!
Homokórámba
nedves szemeket,
melyek nem peregnek át.*

MOLNÁR-FEKETE VIVIEN 1997-ben született Marosvásárhelyen. Öt évet töltött Kolozsváron, ahol politológiát, majd közmenedzsmentet tanult. Ezalatt az idő alatt megtanították látni, gondolkodni és alkotni. A karantén alatt érte az első ihlet, ekkor születtek meg első versei is. A megnyugvást és a biztonságot a természet és ennek zenéje jelenti számára. Ez az első publikációja.

2023. január

- 3 **Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Petőfi Sándornak (vers)
- 6 **Illyés Gyula:** Petőfi Sándor – Részlet az életrajz második fejezetéből
- 14 Magányos rózsa, tűz árnyéka – Az Irodalmi Jelen szerzői Petőfi Sándorra emlékeznek
- 14 **Ladik Katalin:** A rózsa árnyéka
- 15 **Noszlopi Botond:** Bujdosó
- 16 **Bíró Tímea:** Sötétben tapogatózás
- 18 **Vörös István:** Bakonymérő
- 21 **Lőrincz P. Gabriella:** Levél
- 22 **Lackfi János:** A haragról
- 24 **Hétfári Andrea:** Kettészakadt
- 25 **Pethő Lorand:** az én kicsi forradalmam
- 26 **Lajtos Nóra:** A szabadság apostolának
- 27 **Dimény H. Árpád:** Kis feleségem nagy költővel álmodik
- 29 **Fecske Csaba:** Az Alföld
- 30 **Nádasdy Ádám:** Levél Ádám öcsémnek
- 31 **B. Mihály Csilla:** Véres napokról álmodom
- 32 **Németh István Péter:** Petőfi a Börce-háton – Simon István Petőfi-képe
- 41 **Bárdos József:** Tekints le ránk! (Petőfi és Bem)
- 45 **Tallián Mariann:** Feleségek felesége
- 49 **Gerzsenyi Gabriella:** Dráma (próza)
- 54 **Muszka Sándor:** Várlak; Élő; Felfedezők; Vadak; Talán; Lovasok (versek)
- 57 **Endrődi Gábor:** Árad a víz (próza)
- 60 **Seregély Orsolya:** Sétáltatás; A móló (próza)
- 64 **Keszthelyi György:** Álmaim; Újtót fejezet; A mű (versek)
- 66 **Hudra L. Mária:** Ajándék; Get ready, get set, go (próza)
- 71 **Berényi Klára:** Bolond a káván (vers)
- 72 **Ónody Éva:** Apám Dombiratososa (III. rész.)
- 79 **Péterfi András:** A teve, aki szeretett engem (próza)
- 84 Az Irodalmi Jelen köszönti a 80 éves Mandics Györgyöt
- 84 **Böszörményi Zoltán:** A megismételhetetlenről
- 85 **Sántha Attila:** Asimov, Orwell, Janus, Somogyi és Mandics
- 88 **Ónody Éva:** Sasváry (tárca)

- 92 A hónap alkotója: **Bánkövi Dorottya** – Kiegett ég;
Terasz.tenger.; hangyák.istenek – félbehagyott mediterrán
utcarészlet hátlapjára; Alaktalan; Matrac a Dunán; Lépcsőházi
monológok I. – A vénasszony; Lépcsőházi monológok II. –
Az áldozat; Lépcsőházi monológok III. – A szolgálattelvő
- 102 Némajáték a város felett – Versreakciók Bánkövi
Dorottya fotóira
- 102 **Kovács Újszászy Péter:** Betonsziklakertben;
Az öregedés feltűnt
- 104 **Demeter Arnold:** A holdig jutok; Fehér
morzsák most a csillagok
- 105 **Varga Melinda:** Némajáték a város felett;
Kővel dobálják
- 108 **Kovács Újszászy Péter:** Fáradt menedék
- 111 **Lázár Kinga:** Az átmenetiség metaforái (Böszörményi Zoltán:
Regál)
- 115 **Juhász Kristóf:** Az együttérzés melankóliája (Böszörményi
Zoltán: Míg gondolom, hogy létezem)
- 120 **Izer Janka:** A palackba zárt üzenet (Lőrincz P. Gabriella:
Reflexiók)
- 123 **Bittner Mónika:** Ropog a tűz, messze süt (Milbacher Róbert:
Legendahántás. 50+1 tévhit a magyar irodalomban)
- 128 Az Interferenciák Nemzetközi Színházi Fesztiválról
- 128 **Varga Melinda:** Az antik tragédiától az ázsiai
színházig; A színház jobb emberré formál
- 143 **Lázár Kinga:** A hiány természetéről
- 147 **Ferencz-Nagy Zoltán:** Amikor önmagára talált a test –
Josef Nadj Ommájának viszonya a gondolathoz
- 149 **Izer Janka:** „mikor vagyok tinta, üres felület vagy egy jel
a papiroson” – Egerházi Attila és L. Simon László „Idézőjelek”
című előadásáról
- 151 **Varga Melinda:** A kutya csak metafora – Felkavaró, erdélyi
magyar kortárs filmet vetítenek Budapesten
- 156 **Izer Janka:** Igazság vagy boldogság? – A maga természete
szerint és szabadon című film margójára
- 160 **Viola Szandra:** Hol van a női test határa?
- 163 **Piroska Katalin:** „A magyar irodalom ötágú síp” (esszé)
- 171 **Réti György:** Hazánk és Dante (esszé)
- 175 Debüt – **Molnár-Fekete Vivien:** Ellentmondás; A víz szalad

Petőfi – 200

- Böszörményi Zoltán:** El nem küldött levél Petőfi Sándornak
Illyés Gyula: Petőfi Sándor – Részlet az életrajz második fejezetéből
Ladik Katalin: A rózsza árnyéka – **Noszlopi Botond:** Bujdosó –
Bíró Tímea: Sötétben tapogatózás – **Vörös István:** Bakonymérő –
Lőrincz P. Gabriella: Levél – **Lackfi János:** A haragról –
Hétfvári Andrea: Kettészakadt – **Pethő Lorand:** az én kicsi forradalmam –
Lajtos Nóra: A szabadság apostolának –
Dimény H. Árpád: Kis feleségem nagy költővel álmodik – **Fecske Csaba:** Az Alföld –
Nádasdy Ádám: Levél Ádám öcsémnek – **B. Mihály Csilla:** Véres napokról álmodom –
Németh István Péter: Petőfi a Börce-háton – **Bárdos József:** Tekints le ránk! –
Tallián Mariann: Feleségek felesége

A hónap alkotója: **Bánkövi Dorottya**

Kiégett ég; Terasz.tenger.; hangyák.istenek – félbehagyott mediterrán utcarészlet hátlapjára; Alaktalan; Matrac a Dunán; Lépcsőházi monológok I. – A vénasszony; Lépcsőházi monológok II. – Az áldozat; Lépcsőházi monológok III. – A szolgálattelvő

Versreakciók Bánkövi Dorottya fotóira:

Kovács Újszászy Péter: Betonszirkakertben: Az öregedés feltűnt

Demeter Arnold: A holdig jutok; Fehér morzsák most a csillagok

Varga Melinda: Némajáték a város felett; Kővel dobálják

Kovács Újszászy Péter: Fáradt menedék

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

nka
Nemzeti Kulturális Alap